

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANMARKS FOLKEMINDER NR. 32

AARETS OG LIVETS HØJTIDER

AF

HENRIK USSING

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG
1925

DANMARKS FOLKEMINDER NR. 32

AARETS OG LIVETS HØJTIDER

AF

HENRIK USSING

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG
1925

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Om Bondens Tankegang	5— 16
Jul	17— 35
Nyaar	36— 41
Fastelavn	42— 47
Tidligt Foraar	48— 54
Ved Bededagstid	55— 57
Sommer i By	58— 63
St. Hans Aften	64— 69
Høsten	70— 76
Mikkelsdag	77— 81
Mortensaften	82— 87
Fødsel	88— 95
Barsel	96—101
Kærlighed og Bejlerfærd.....	102—107
Bryllup	108—117
Sygdom og Død	118—123
Jordefærd	124—129
Genfærd og Sjælefærd.....	130—136

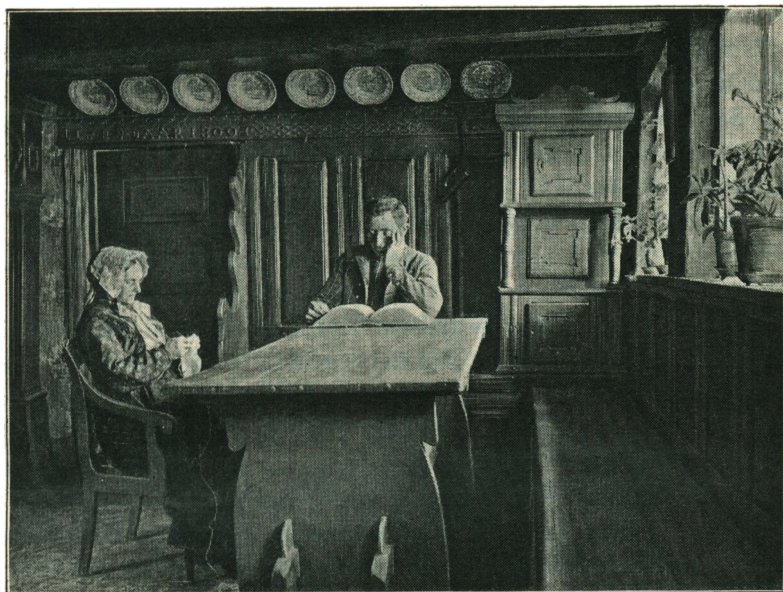

Fig. 1. Mand og Kone i Dagligstue, Odsherred.
(Bay, Asnæs, fot.).

OM BONDENS TANKEGANG.

ALMUENS Tro og Meninger udgør ved første Øjekast et uoverskueligt Virvar. Dens Opfattelse træder frem i en Mangfoldighed af Former: i fastslaaede Erfaringsætninger, f. Eks. om Vind og Vejr, i Ordsprog, i Sæd og Skik, i Tro paa overnaturlige Kræfter og Væsner, i Sagn om Menneskers Mellemværende med disse, samt i Æventyr og Viser.

Vi kan søge at gruppere alt dette efter Alder og Hjemstavn, søge at finde den Tid og det Sted, hvorfra det stammer. Men vi kan ogsaa søge at finde de sjælelige Aarsager, der har skabt hele denne Vrimmel; men det kan kun lykkes os, hvis det er muligt i alt dette tilsyneladende usammenhængende og selvmodsigende at finde visse ledende Tankegange.

Evnen til at finde Lighed og Samhør (Idéassociation) og drage Slutninger deraf er en af de nødvendigste Egen-skaber for Menneskene. Men den Forenkling i Opfattelsen, der er Forudsætningen for Idéassociationen, medfører ogsaa en

betydelig Fare for Vildfarelser og Misforstaaelser. Naar Bevidstheden farer ad Idéassociationens slagne Landevej, finder den hyppigt Lighed, hvor der ingen afgørende Lighed findes, og Samhørighed uden virkelig Begrundelse. Og naar man drager Slutninger ud fra mangelfulde Forudsætninger, bliver Resultatet naturligvis ogsaa mangelfuldt. Man føres da ofte til højst skæbnesvangre Fejltagelser, naar man paa Idéassociationens Grundlag vil drage sig en Ting til Nytte eller undgaa Faren derved.

Gennem Erfaringer erhverver Menneskeheden sig dog i Tidens Løb et betydeligt Omraade af daglig Virksomhed, som den behersker saa nogenlunde, hvor Slutningerne sjælden slaar fejl, hvor Arbejdsmetoder, Redskaber og Forhold til Naturen stadig er ensartet, dagligdags og sædvanlig, og hvor Gavn og Skade opstaar som selvfølgelige Resultater af Menneskets Handlinger. I saa Fald tænker og handler man ikke efter Idéassociation men efter Aarsagssammenhæng, hvor ensartet Aarsag giver ensartet Virkning.

Men det viser sig samtidig, at der er vigtige Omraader, hvor der atter og atter sker det uventede, det overmægtige, — hvor der er Kræfter, som Mennesket ingenlunde behersker, hverken med sine Hænder eller med sine Redskaber. Her er de uforstaaelige og uberegnelige Magters Verden, der bringer Undren og Gysen, og som man indser, det vilde være en umaadelig Fordel at beherske for at drage sig den til Nytte og for at undgaa Farerne ved den. Det primitive Menneske forestiller sig disse Magter som en særlig underfuld Kraft, knyttet til og boende i Stene og Træer, Dyr og Mennesker o. s. v.

Troen paa den overnaturlige Kraft eller de overnaturlige Kræfter fører til Hekseri og Trolddom, idet man ved visse Handlinger og Ord mener at kunne tvinge Kræfterne efter sin Vilje. Hvor nær disse Kunsters Veje ligger den menneskelige Tænkningens almindelige Baner, fremgaar deraf, at Hekseri i ret stor Udstrækning drives den Dag i Dag i et godt oplyst Folk som det danske. — At Hekseri stadig har sit Publikum, hænger for Resten sammen med en af Menneskets bedste Egenskaber, at det trods alt ikke vil opgive Haabet. — Den tilfældige Idéassociation eller vilkaarlige Tankesammenknytning er den Regel, hvorefter Magien virker; men den

faar ogsaa i vor Tid nemt sit Felt, hvor den virkelige Aarsagssammenhæng glipper for det almindelige Menneskes Øje.

Sammen med Forestillingen om, at mærkelige Ting eller Væsner er fyldt med en overnaturlig Kraft, hører Troen paa Fetish'er. Atter her er det ligesom ved Magien den tilfældige og øjeblikkelige Idéassociation, der gør det ud for Aarsagssammenhæng. En Slags Fetishdyrkelse har den Dag i Dag i vort Folk et stort Raaderum, — endnu større end Hekseri. Maaske har de fleste Mennesker ved Lejlighed taget sig en Fetish. I et Øjeblik, da Sindet er stærkt optaget af et eller andet, falder Blikket paa en mærkelig Sten, eller man finder en Mønt eller en Hestesko. Mange Mennesker samler da saadan en Ting op og putter den i Lommen, idet de knytter den Forestilling til den, at deres Held og Lykke er knyttet til denne Genstand. Fetishismen tilfredsstiller en Trang i Sindet, som altsaa ogsaa findes i vor Tid: Hver Mand sin Guddom! De Figurer, de saakaldte Mascotter, hvormed Bilejere pryder Forenden af deres Køretøj, er jo saadan en Slags Fetish'er.

Endnu en Art af tilfældig eller vilkaarlig Tanke-Sammenknytning har vi i den meget almindelige Skik at tage Varsler; der er næppe ret mange Mennesker, som ikke ved tilfældigt eller vilkaarligt valgte Midler søger at kigge lidt ind i Fremtiden, naar noget vigtigt staar paa Spil for dem. —

Under sin aandelige Udvikling naar Mennesket til et Trin, hvor det saa at sige spalter sig selv i to Væsner: et haandgribeligt Legeme og en Sjæl, der til en vis Grad kan føre en selvstændig Tilværelse. — Fra først af tillagde Mennesket Naturen Egenskaber og Kræfter i Lighed med dem, det fandt hos sig selv, blot tit i meget voldsommere og forunderligere Grad. Det Menneske, der er naaet til at dele sig selv i et hverdagsagtigt Legeme og en mere eller mindre uhaandgribelig Sjæl, vil ogsaa tillægge Naturen og dens Foregang en almindelig, sansefattelig Yderside og en uhaandgribelig Aandeverden, der staar bagved og leder det ydre Naturlivs Gang og Færd. — Efterhaanden som Fetishisme, Trolddom og Varseltagning er opstaaet af Troen paa de overnaturlige Kræfter, har Menneskets Tilbøjelighed til at finde Lighed med sig selv i Naturen ført til, at Naturen udstyredes med Aander, hvem

det gjaldt at beherske eller vinde for at sikre sig Held og Velfærd.

Primitive Mennesker lever ikke helt paa Idéassociationernes Grundlag, og oplyste Nutidsmennesker regner ikke helt ud i alle Forhold med Aarsagssammenhæng. I hvert Menneskes Sjæl ligger disse Tankegange Side om Side, og paa Kulturens Art beror det, hvilken Side der skal træde i Forgrunden. Folkets Hovederhverv vil kalde de Evner, de Tankegange frem i Forgrunden, som netop dette Erhverv har Brug for.

Ved Overgangen til en ny Kulturform maa Mennesket til en vis Grad falde tilbage paa sine rent primitive Evner og nyskabe sig en Opfattelse fra Grunden af, idet Evne og Trang, der har ligget slumrende i Baggrunden, træder frem og udfolder sig med Kraft. Noget af den gamle Sæd og Skik og Tro kan ganske vist bevares i en uforstaaet Form, som man opbevarer fra Slægt til Slægt, og andet af det gamle kan gøres mere livskraftigt i omtydet Form. Men Mennesket vil under ny Erhvervsforhold opbygge sig et helt nyt Sæt af Anskuelser og Skikke. Saaledes vil der ved Overgang fra Jæger- og Fiskerkultur eller fra nomadisk Hyrdekultur til Agerbrug som vigtigste Næringsvej ske en fuldstændig materiel og aandelig Omvæltning hos Folket. Der vil ikke blot skabes ny Fremgangsmaader i teknisk Henseende med tilhørende ny Redskaber. Men i hele Tankegangen, i religiøs og moralsk Henseende, i Tro, Sagn og Æventyr sker der en Nyskabelse, hvor ganske vist gamle Enkeltheder kan gaa igen, men hvor det hele fremtræder i ny Belysning, ny Betydning og ny Sammenhæng.

Agerbruget medfører fast Bosættelse, faste Grænser, Respekt for Skel og dermed forbunden Lov og Ret. Agerbruget fremmer Sans for Regelmæssighed og Ligevægt. Agerdyrkeren vil faa en udpræget Følelse af, at hver Ting skal komme til sin rette Tid.

Et agerdyrkende Bondefolks Skæbne og Interesse er i særlig Mon knyttet til Aarets Gang. Det maa lægge Planer og arbejde paa længere Sigt end baade Jæger-, Fisker- og Hyrdefolk; først ad Aare skal det se Udbyttet af sit Arbejde, og imidlertid ved det sin Velstand i Vejrets, i Solens, i Skyernes og i Grødemagternes Vold. Aarstidernes regelmæssige Skiften fanger i høj Grad dets Opmærksomhed.

Bonden opdager, at »det ene Vejr hævner det andet«; hvis Foraarsvarslerne og det gode Vejr melder sig for tidligt, vil der senere komme uheldigt Vejr; »Lige saa mange Dage Lærken synger før Kyndelmisse (2. Februar), lige saa mange Uger vil hun tie derefter«. Derimod: »En hvid Jul giver en grøn Paaske«. — Den ene Modsætning vil i det lange Løb veje den anden op. Naar Aaret gaar om, vil der være Ligevægt i det alt sammen.

Derfor maa man selv være i Ligevægt med Aarstidernes Forløb og i Samvirke med det. Naar man om Foraaret ser den graa Vipstjært, den som kaldes Havresæden, skal man saa Havre; naar man ser den gule Vipstjært, Bygsæden, skal man saa Byg. Menneskene skal rette sig efter Naturens regelmæssige Gang, og det skal Dyrene ogsaa helst: Gøgen maa ikke gerne kukke længer, end til den har set den første Høstak. Vejret selv gaar efter faste Regler: Naar det regner paa Syvsoverdag (27. Juni), vil der falde Regn i de følgende 7 Uger. For den kyndige er det da muligt at beregne selv det mest lunefulde i Naturen, nemlig Vejret: Af Brystbenet paa Mortensgaasen kan man se, hvordan Vinteren vil blive, de hvide Pletter er Tegn paa Sne, og de brune betyder Frost. Og af de bekendte Julemærker kan man forudse hele Aarets Vejrlig.

Vi er her fjærnt fra den tilfældige Tanke-Tilknytnings Tro paa underfulde Magter, som det gælder for hver enkelt at hytte sig for eller udnytte til egen Fordel. Her er en Tillid til Ligevægt og Regelmæssighed selv i det tilsyneladende uregelmæssige og et Krav til hele Bondesamfundet om at tage Vare paa de aarligt genkommende Tegn, der varsler denne faste Naturens Gang, samt i Færd og Virke at indrette sig derefter. — Vi befinder os her paa et Trin, der ligger imellem den blotte Idéassociation og den absolutte Tillid til Aarsagssammenhæng, som Videnskaben forkynder, og som vor tekniske Tid fremmer Forstaaelsen af.

Hos Bondefolket er vi ikke længer hos Øjeblikkets Børn, som vi maa tænke os vore fjærne Forfædre, og som vi ved, Naturfolkene er. Men vi er naaet til et Folk, som er kommet under Aarets Tugt og Lære. Aaret har lært Bonden ikke blot at søge de magiske Kræfters Hjælp og de magiske Varsler

under sine egne private Sorger og Fortrædeligheder, men ogsaa at indordne sig under og søge Tilknytning til det regelmæssige Naturlivs store Magter. Man vælger ikke blot vilkaarligt sin overnaturlige Hjælper og Spaamand; men Naturlivet sender sine regelmæssige Forkyndelser; man har faste aarligt genkommende Tegn at holde sig til. Man er kommet under Ligevægts-Tankens Lov.

Ud fra denne Tankegang skaber den agerdyrkende Bonde en hel Række af Højtider Aaret igennem i nøje Tilknytning til Aarstidernes Vekslen og i nøje Tilknytning til hans eget Bondearbejde; det er Højtider, der vender tilbage med Solens regelmæssige Gang.

Til disse Højtider og altsaa ogsaa til sit Arbejde knytter Bonden mangfoldige Skikke, mange Trosforestillinger og mange Varsler lige fra Jul over Vaarfest og Midsommerfest til Høstfest. Alle Højtiderne er bundne til Jordens Dyrkning, og Iagttagelsen af alle de herhen hørende Regler er lige saa nødvendige for Afgrødens Trivsel som Pløjning, Saaning og Høst. Man søger gennem Højtiderne at fremme selve Vækstkraften; og denne anskueliggør man sig snart i Skikkelse af et Majtræ, snart som en Hare i det sidste Korn, snart som det sidste Neg, der mejes, og snart som Brødet paa Julebordet. Og samtidig stræber man at afværge Skademagterne, det kan være onde Aander eller Hekse eller en Hvirvelvind paa Høstageren. — Alt sker det med Aarets Regelmæssighed for at opretholde Menneskelivets Ligevægt.

Den samme Tro og Krav paa Ligevægt — Tanken om, at det ene nødvendigvis maa veje det andet op — kommer stærkt frem i vore Ordsprog: Den der synger om Morgenens, skal græde inden Aften. »Hvor ingen er og klapper, er der heller ingen og napper«, siger Sjællænderen. Ordsprogene handler især mest om Dagliglivets praktiske Verden; ogsaa der — under det rent nøgterne Bondearbejde og i Bønders Forhold til hinanden — indprentes den jævne Ligevægt; der maa intet utidigt Jag være: »Bede og smøre det sinker ikke«. Man skal ikke være utaalmodig: »Det skal være galt, til det bliver godt«; »Der kommer aldrig den Ulykke til Lands, uden at den kommer nogen til Gavns«. Selv den ulykkeligst stillede faar nok Held med sig: »Blind Due kan ogsaa finde

en Ært«. Men har man et Gode, skal man bruge det til Maade: »Naar man har en god Ven, skal man ikke sidde Laaret af ham«. Den rolige sikre Holdning uden Afvigelser anbefales: »Man skal passe paa at holde Hjulet i Furen« (som det hedder med et Billede fra de gamle Hjulpløve). Derfor skal Overdrivelse undgaas: »Man skal ikke slaa større Brød op, end at man kan faa dem i Ovnen«. Og det samme Maadehold skal man vise, naar det drejer sig om ens Stilling i Samfundet; thi: »En Husmand paa Tærne er bedre end en Herremand paa Knæerne«. »Man skal nemlig ikke skræve videre, end Bukserne kan naa«.

Naturligvis skal man vise Retsindighed overfor alle Naboer i alle Livets Forhold; men haardest ramt bliver dog den, der forstyrrer selve Agerjordens Ligevægt. Skelflytteren lider Folkeopfattelsens haardeste Straf. Han finder ikke Ro efter Døden, men maa om Natten færdes ved det uretfærdige Skel og udstøde jamrende Klageraab.

Som der skal være Ret og Skel mellem Mennesker, skal der ogsaa være det mellem Mennesker og de hemmelighedsfulde Magters Verden. Menneskene har Pligt til at opretholde Fred og derved bevare Ligevægten. Overfor de daglige Husfæller, de hjælpsomme Nisser, kommer Mennesker nemt til at forse sig; men saa er der ogsaa Straf i Vente; her er dog alt i huslige, kammeratlige Former med Hjælpsomhed, Drilleri og lidt Ondskab, som det nu kan falde. — Til visse Tider, f. Eks. Juletid, er det Vætternes og Magternes ængstende Verden, der vil bryde ind i Menneskeverdenen. Men for hvert Onde er der Bodemiddel: Kvæg gnides paa Tænder med Sod og Salt, Gæs skal have Saks i deres Havre, og der skal sættes Staal i Sædbunkerne. Kan man ikke helt holde Vætterne borte, maa man ved venlig og gæstfri Behandling sikre sig deres Velvilje og ikke i sit Hus foretage sig Ting, der kan virke stødende, skræmmende eller krænkende overfor dem.

Naar man holder Tro og Love overfor Vætterne — betaler sin Skyldighed til dem — slipper man heldigt fra et Møde med dem. Møder man en Lygtemand, bliver man nemt helt vildfarende; men siger man til Lygtemanden: »Lys mig hjem, saa skal jeg lægge 2 Skilling paa Ledstolpen til dig«, saa

fører Lygtemanden en ad den rette Vej. — Enhver skal have sit her i Livet, enten man saa er Menneske eller Lygtemand.

Men ganske vist gaar det ikke an helt troskyldigt at handle, som man vilde gøre overfor Menneskeverdenen; en betydelig Forsigtighed er ikke af Vejen: Den vilde Jæger kom en Sommeraften jagende efter en Ellefrue; han byder en Bonde holde sit Hundekobbel; men Bonden tøjrer Hundene med en Tøjrepæl og holder altsaa ikke med Haanden paa Rebet, og da den vilde Jæger kommer tilbage, rører han ikke de Guldstykker, Jægeren kaster til ham; han ved, de vilde brænde hans Haand som Gløder; og Rebet har næsten svedet Tøjrepælen over. Slig Forsigtighed maa en sjællandsk Bonde vise ved Nattetid, hvis han ikke vil have Fingrene svedet; men viser han tilbørlig Omtanke, skader Jægeren ham ikke.

En »grøn Dreng« forlokker ude paa Marken en lille Hyrde-dreng til at lege med sig, og han bliver syg og dør. Der er da nok sket en Forseelse ved Barnets Daab, at Gudmoderen har sagt ja for tit til Præstens Spørgsmaal, eller at hun har sat sig, mens Fadderne ofrede; ellers havde Troldfolket ingen Magt over Drengen. Man maa altsaa se til, at det gaar efter nøjeste Regel i den Side af Menneskenes Verden, der grænser til Vætternes Verden, da Vætterne ellers faar let Spil med Mennesket. Men man skal ogsaa paa sin Side holde sig paa Menneskenes Grund og ikke uopfordret overskride Grænsen, om det saa blot er ved at se ind i det overnaturliges Land: Den Mand, der Julenat vil lure paa Kvægets Tale, kastes af usynlige Kræfter voldsomt fra Væg til Væg. — Ret og Skel skal i enhver Henseende opretholdes.

Den stærke Vedhængen ved nedarvet Ret og Pligt gør Folketroen yderst konservativ: Alt gaar godt paa Gaarden, saa længe det Træ faar Lov at staa, eller saa længe man vedligeholder det Kors, eller saa længe den Stendysse ikke ødelægges. — Vi er her umaadelig langt borte fra Fetishismen, der bortkaster sin Genstand lige saa pludselig, som den ophøjer den. — De underjordiske og Nisserne er altid klædt efter en Mode, der er aflagt hos Menneskene. Ellefruen gaar med gammeldags Hovedtøj. Det er bekendt, at Troldene det længst mulige modsatte sig Bygning af Kirker. Det hedder

sig ogsaa, at de underjordiske modsatte sig de store Bonde-reformer, der blev gennemført for en 135 Aar siden her i Landet. De blev forstyrrede af Jordens Udskiftning og udvandrede til Norge, hvor de satte Bo blandt Klipper og andre øde Steder.

De Sider af Folkeopfattelse og Folketro, som jeg hidtil har talt om, er for Folket rammeste Alvor, den sandeste og for dem naturligeste Forklaring af Livets Fænomener og Tildragelser. Men de samme ledende Tanker gennemsyrrer ogsaa deres Fantasileg, deres Digtning: Æventyrene først og fremmest. At vore nuværende Æventyr har sin Oprindelse fra Agerbrugerfolk er nemt at se: Helten i Æventyrene opnaar gerne Prinsessen og det halve Kongerige eller mere beskedent: en Herremandsdatter og en god Gaard. Dette er den bosiddende Jordbrugers Ideal, det som man gerne ser som Maalet for den unge Bondes Tragten: et godt Giftermaal og en god Gaard, — ingen har Grund til at ønske sig mere her i Livet.

Oplysende er det heroverfor at stille Idealet fra et Fangerfolk som Østgrønlanderne. Æventyrets Helt er der den store Slagsbroder eller Troldmand, eller det kan være Svigersønnen, der har et uanseligt Ydre, t. Eks. er en Reje, men som viser sig at være en vidunderlig dygtig og snild Fangstmand, naar det kniber med Føden i Familien. Et Bondefolks og et Jæger- og Fiskerfolks Idealer maa nødvendigvis være vidt forskellige. Et grønlandsk Kvindeideal skildres saaledes paa følgende Maade: Helten Kunuk »søgte altid efter en, der havde store hængende Bryster, saa at Brystet kunde naa bag ud over Skulderen. Thi en saadan Kvinde kan slynge sit Bryst bag over og give sit Barn Die, medens det sidder i Amauten, samtidig med at hun selv ror i Konebaaden«.

Alle Folks Æventyr er fyldt med Vidunderligheder og Overnaturlighed. Men Idealerne, Bedrifterne og det fortjentsfulde er saa forskelligt, at det ikke blot er i udvortes Forstand, at f. Eks. Danskeren og Grønlanderen, Jordbrugeren og Fangstmanden, taler hver sit himmelvidt forskellige Sprog; men Genstandene for deres Stræben, og deres Tanker om Dygtighed og Lykke har den samme himmelvide Forskel. — Da vore fjærne Forfædre levede som Jægere og Fiskere, har de sagtens ogsaa haft deres Æventyr ligesaavel som Grønlande-

ren i Angmagssalik. Men først Hyrdekulturen og dernæst den gamle Verdens almindelige Bondekultur har gjort Jægerkulturens Æventyr og deres Tankegang saa fremmede, at der har maattet finde en hel Nydigtning Sted. — Enkeltræk, Idéer og Indfald af helt almenmenneskelig Art, f. Eks. Modsætning mellem ydre Uanselighed og virkelig Værdi, kan gaa igen fra de allerældste Tider; men Begivenhedsrækken og deres Sammenknytning, som udgør det egentlige i hvert Æventyr, har maattet nyskaves under de ny Kulturforhold. Der maatte da finde en fuldstændig Omskabning Sted, baade af Indhold og Form. Der maatte for Aandens Tankeleg og Skabertrang findes ny Redskaber, samtidig med at den ny Kultur krævede ny Bopladser og Bygningsformer, ny Redskaber og Virkemaader. For Folkeslag, der stort set lever i den samme Kultur, betyder sproglige og etnografiske Forskelligheder ikke stort, naar det drejer sig om Sagn og Æventyr; de vil let kunne brede sig fra Land til Land, fra Race til Race. Har to Folk derimod forskelligt Hovedhverv, vil Forstaaelsen meget vanskeligere tilvejebringes.

Under den Omskabning eller Nyformning, som ny Kultur medfører, har den primitiveste Form for staaende Fortælling, Sagnet, Ævnen til at holde sig længst og vandre videst om. Æventyret, der er en bevidst kunstnerisk, en virkelig digterisk Fortællingsform, vil hyppigere trænge til Fornyelse. Vor Kulturs Æventyr er et ægte Afkom af den gamle Verdens Bondekultur. Spændingen i Æventyrene fremkaldes ved, at det almindelige Jævnmaal i Fortællingens Begyndelse overskrides, og derved sættes hele den vidunderlige Begivenhedsrække i Gang, der ikke standses, før en ny Ligevægt ved Fortællingens Slutning er oprettet, hvor umuligt dette end fra første Færd maa forekomme Tilhøreren. Det begynder nok saa jævnt f. Eks. saaledes: »Der var engang Mand, hvis Kone fødte ham en Søn, og den Mand havde hørt, at Børn, som fik Lov til at patte rigtig længe, de blev saa meget stærke«. Men saa begynder Begivenhederne at tage Fart: Han lader sin Søn patte først i ti Aar, og saa i ti Aar til. Og dermed er naturligvis alle rimelige Grænser overskredet: Da den stærke Hans saa skal til at meje Korn, kaster han det saa langt bort, at man slet ikke kan faa det igen, og Faderen maa derfor

sende ham ud i Verden for at han kan faa sig en Tjeneste paa et Sted, hvor der er mere Rum, og hvor Folk slaar anderledes stort paa det end hjemme. — Dermed er Forudsættningerne givet for en Række vidunderlige Oplevelser med en gerig Præst og med Trolde og Fanden og stærk Stenhugger og Brændehugger og fortryllet Slot og underjordisk Hule og Heks og Prinsesser, det ene Overbud over det andet, — hvilket dog alt sammen udvikler sig som en naturlig Sammenhæng med Hans's urimelige Styrke, — og saa ender det hele jo som det maa og skal med, at den stærke Hans holder Bryllup og kommer til at bo paa Slottet. Hvad Hans er udsat for af Farer, Troløshed og Ondskab kan kun opvejes med, at han naar den største Lykke.

Vore Æventyr har altid en Art Logik. Bygningen er sædvanligvis denne: Et Menneske er blevet udstyret med de og de usædvanlige Egenskaber og Gaver, eller han bliver stillet i den og den usædvanlige Situation. Han føres da ind i Forhold, hvor Forudsættningerne kommer til at fremtræde i fuld Belysning, og det interessante er da at se, hvorledes Hovedpersonen med de givne Betingelser gennem en Række vidunderlige Handlinger føres til en Afslutning, der er tilfredsstillende for Tilhørerens Tanke og Følelse. Man har talt om det Æventyrliges egen Logik, »det overnaturliges egne Naturlove«. Men man har aldrig rigtig forklaret, hvori denne Logik da bestaar. Det er tydeligt, at det er noget mere og bedre end de løse Associationers Logik, den som vi finder i lavtstaaende Folks Æventyr; thi disse er kun en Ophobning af Vidunderligheder uden nogen virkelig indre Forbindelse. Paa den anden Side er det ogsaa tydeligt, at vi i vore Æventyr ikke finder Kausalitetens Logik. Nej, i Æventyrene finder vi Ligevægtstankens Logik. Det er det væsentligste Grundlag for, hvad Olrik kaldte »De episke Love«. For Aarsagslogikken er det langt fra indlysende, at den yngste og daarligst udstyrede og oversete Broder skal være den, der øver Bedrifter, som ingen af de andre mægter. Men Ligevægtslogikken tilfredsstilles netop derved. Ligeledes er det ikke aarsagslogisk, at den kærlige og uskyldige lille Søster netop skal være den, der frier sine stærke Brødre ud af Uhyrets Vold. Men Ligevægts-Tanken stiller netop dette Krav; derfor

maa Folketroen stille de nødvendige overnaturlige Væsener og Kræfter til Heltens eller Heltindens Raadighed, — og saa gaar alt i lave paa den skønneste Maade.

Det er denne Ligevægts-Tankegang, man stadig vil have for Øje under Skildringerne paa de følgende Sider, hvad enten de drejer sig om Aarets eller Menneskelivets Gang. Der gives i denne Bog langt fra nogen udtømmende Skildring af vort Folks Højtidsskikke, som de former sig i de forskellige Landsdele; men Skildringerne tilstræber navnlig at fremstille, hvad der rørte sig i Almuens Sind, naar Dagens jævne Slid fortonede sig i Højtidens Glans. I Afsnittet om Aarets Højtider bliver Emnet derfor en Paavisning af det nære Samhør mellem Naturens Liv, Bondens Arbejde, Dyrkelsen af de underfulde Magter og den lystige Morskab. I Afsnittet om Livets Højtider bliver Emnet hele Landsbysamfundets materielle og sjælelige Medleven i enhver betydningsfuld Begivenhed, der indtræffer for hvert enkelt af dets Medlemmer. Hvor i Landet hvert enkelt Træk i Skildringen hører hjemme, faar i denne Sammenhæng underordnet Betydning. Det er Skildringens Formaal at give de Træk af Folkelivet, der staar som typiske Udtryk for det, som bevægede sig i den gamle Almues Sjæl i Aarets og Livets afgørende Stunder.

Fig. 2. Julebagning, Odsherred.
(Bay, Asnæs, fot.).

JUL.

FORBEREDELSENE til Jul begyndte mindst fjorten Dage før Juleaften. Julegrisen lod sit Liv, og Huset fyldtes med Duft af Fedt og Timian. — En Sæk Rug og en Sæk Hvede sendtes til Møllen, og skønt Kværnstenene snurrede Dag og Nat, saa de blev spruthede, knob det for Mølleren at give hver sit.

Men endelig kom Dejgtruget paa Gulvet, og Storpigen lagde alle Kræfter i Æltningen; runde skulde Brødene være til Julen — kun Sigtebrød og Hvedebrød, ikke Hverdagens Grovbrød. Pigen maatte tage til sig selv saa stort et Brød, som hun kunde slaa op — og faa gennembagt naturligtvis. Børnene stimede, pudrede af Mel, om hende og formede Kager og Pebernødder og tegnede Figurer i de store Brød. Manden selv hedede Ovn, saa den var hvidglødende; Konen satte Brødene ind og tog dem ud, brune og dampende, saa de fyldte Huset med Sødme.

Malten mæskedes i store Kar, Øl-Urten gæredes, og det

bitre Humleafkog tilsattes, og saa tylledes det stærke, fede Juleøl i Tønden.

Og der holdtes Stovvask, Linned og Lagener og Sengeomhæng blev kogt i Lud af Bøgeaske og skyllet og banket med Banketærskel, og alt blev det manglet med Manglestok og Manglefjæl. I Dagene før Jul skinnede alle Havegærder hvidt af det nyvaskede Tøj; men man sørgede for at have det i Hus inden Juleaften; for den, der klæder Gærder i Julen, skal klæde Lig, inden Aaret gaar om.

Det skal nok slaa til, at selv om Aaret er aldrig saa langt, saa er Lillejuleaften trang. Folk firmer af Sted paa Gade, i Udhus og i Køkken; alle er optaget af at forebygge, at det hele skal komme bag paa dem ligesom Juleaften paa Kællingen — formodentlig den samme Kælling, der for at tilfredsstille Renlighedens nødtørftigste Krav vendte sin Særk Juleaften. Jaget er saa stærkt, at man knap sanser, om Vejret giver Julesommer, der jo desværre bringer Paaskevinter, eller om man faar den skønne, hvide Jul, der naaderigt varsler grøn Paaske.

Lillejuleaften stod Husmoderen i sin Skorsten og bagte Æbleskiver i Fadevis.

Tidlig Juleaftensdag kogte hun store Kedler fulde med Pølser og Flæsk, Ribbensstykker, Faare- og Gaasekød. Kaalen kogtes og hakkedes til Langkaal. — Og saa kom der en Strøm af fattige Koner. Det hørte til Børnenes bedste Fornøjelse at se den ene af dem efter den anden træde ind i Stuen med sin Kurv og sin Pose og »bede om lidt til Jul«. Husmoderen bragte en dygtig Skive Sigtebrød og en god Humpel Flæsk til at putte i Kurven, et Maal Gryn til at hælde i Posen og et Lys til at stikke i den rummelige Lomme. Og naar den ene Tiggerske er vraltet ud ad Døren med sit »Tak og en glædelig Jul«, toner den næste frem i Gaardsrummet.

Husbonden gaar ud i sin Have og sætter Juleneget paa Stang. Han staar et Øjeblik og ser sig om: Grøn Jul er jo egentlig ogsaa køn. En lav, graasløret Himmel, hvor Solen paa sin korte Bane en stakket Stund kan bryde igennem som et lykkeligt Smil paa et forgræmmet Ansigt. Brede, grønne Mospuder paa Taget. En Rad af Draaber paa Undersiden af

Kvistene, og en stor Taare under de røde Hyben, som Sol-sorten ingenlunde forsmaar. Hundreder af korte, haarde Rakler paa Hasselbuskene. Fra den taageslørede Sø skræpper Vildænderne med brat og ru Røst. — Saa tager han en Halmvisk og binder den om Stammen paa det nøgne Æbletræ:

Fig. 3. Juletiggerske.

Abild, i Vinter jeg klæder dig,
at du til Sommer skal føde mig.

Og han staar et Øjeblik og mindes de faa Gange, han har oplevet en hvid Jul: Fjerne Banker og snetækkede Gaarde hæver sig vidunderligt højt og frit i det lave Sollys og dunkle Skove afammer de hvide Felter. Der er Alvor i Krageflok-kens hæse, ildevarslende Forkynderrøst og i Allikesværmens hidsige Protest. Pløjemarken tegner sig med hvide, regel-

mæssige Bølger. I den tyste Granskov er Mosset, der er opkradset af Fuglene inde under Træerne, grønt ved Siden af Sneen. Det er næsten et Under, at Grenene kan bære de tykke Snepuder. Og der er et Harespor i Sneen paa Jorden.

Imidlertid var der Fig paa Færde indendørs. Bøtter og Fade og Tallerkener skrubbedes og skuredes, saa Træet lyste og Metallet skinnede. I Stuer og Udhus blev der rensed og støvet og fejted. Hvidt Sand strøedes i alle Stuer, helt op paa den sodede Arne og uden for Indgangsdøren, ja Høns huset, hvor Renlighed ellers var et næsten ukendt Begreb, blev muget og frisket med Strandsand.

Karlen sendtes ud efter Plov og Harve; de maatte ikke staa i Marken, saa Jerusalems Skomager kunde sætte sig paa dem. Og Drengen sendtes af Sted til Naboer med Ting, der var laant hos dem. Ogsaa Ovnragen og de andre Redskaber til Bagning maatte under Tag, ellers brugte de Underjordiske dem.

Spinderokkene var allerede sat paa Loftet, da Travlheden i Huset begyndte, og derfra blev de ikke taget ned før efter Helligtrekonger. Hakkelse blev skaaret og Brænde blev kløvet i Mængde, saa intet Arbejde, der kunde gøres i Forvejen, behøvede at udføres i Helligdagene. Seletøj og lignende skal være smurt; for den, der smører i Julen, skal smøre Prokuratoren i Aarets Løb.

Saa henter Husbonden Salt og Sod og gnider dermed Køernes Tænder for at sikre Kvæget mod Trolddom; han gaar op paa Loftet og ridser et Kors i alle Sædbunker; han gaar rundt til alle Døre og stikker et Redskab af Staal under Tærskelen og fæster et andet Stykke Staal i Taget over Døren.

Bonden hjælper selv med til at lægge dejligt, duftende Kløverhø i Køernes Krybber og Hestenes Hækker; ethvert Kræ i Huset faar et særligt godt Foder; Lænkehunden bliver slaaet løs og kommer ind i Stuen sammen med Katten. De skal have af al den Mad, som Mennesker faar. Høns og Ænder og Gæs faar deres Julenadver i Stegerset; der æder de af et Sold, hvor der er lagt en Saks i.

Naar saa det sidste Skarn er fejted ud og den sidste Haandfuld Sand er strentet, naar alt er hæget og røget og værnet

uendørs og indendørs, kommer Mandfolkene ind fra Udhusene og vasker sig og klæder sig pænt paa, mens Skumringen sænker sig og Juleklokkernes Kimen lyder over By og Mark. Man samles og ønsker Godaften og en glædelig Jul, og der bydes et Stykke Smørrebrød med Paalæg og en Snaps og et Krus Øl til. Husmand og Hyrdedreng indfinder sig, og Husbonden lader dem vide, at dette første Traktement dog er bedre end Hug og tyndt Øl. Men snart dækkes Langbordet med en skinnende Dug. To Julelys, et for Husbond og et for Madmoder, sættes i Malmstager ved den øverste Bordende. Som de brænder, skal Aaret blive for Mand og Kone, og man vogter sig vel for at slukke dem, for det betyder Dødsfald. Et Sted er det saa Kødssuppe og et andet Sted Grød, der sættes paa Bordet som første Ret. Grøden er særlig den sjællandske Ret.

Manden tog under almindelig Tavshed de tre første Skefulde, idet han gjorde dem saa lange som muligt ved at stryge Skeen tværs over hele Fadet; det var for at faa lange Aks paa Kornet til Sommer. Ved første Skefuld sagde han: »Store Aks paa mit Korn«, ved den anden: »Store Læs paa mine Vogne«, og ved den tredje: »Og ikke køre i Staa«.

Om Maaltidet ogsaa nydes med god Madlyst, er der dog en egen højtidelig Stemning over det, ja næsten en ængstelig Spænding; thi paa en forunderlig Maade er Husets hele Velgang knyttet til denne Højtidsstund. Man ser spændt til Lyset, hvis det blaffer for Trækket fra en aabnet Dør; tabes noget paa Gulvet under Bordet, samles det ikke op; allermindst lyser man ind under Bordet. Hører man nogen usædvanlig Lyd mod Ruden eller fra Stalden, kan det gøre et uhyggeligt Indtryk. Trods Lunhed og Hygge, trods Lys og Velstand paa Bordet føler man som en Baggrund af stærke og lunefulde Magter fra Vintermulmet derude. Man ved, at de færdes derude, og man har gjort alt for at holde dem fra Gaard og Hus, mens man har søgt at give de gode Magter Indpas; men hvem ved, om ikke et eller andet kan være forsømt? — Dog, det er kun det alvorlige Grundlag, hvorpaa den glade Julestemning bygges op; i dette Drag af Gru rummes den Tyngde, der maa til for at give Glæden Vægt. —

Husbonden slutter Maaltidet af med at sige: »Nu vilde jeg ønske, ethvert fattigt Barn var saa mæt som jeg«.

Naar Nadveren er endt, giver hele Husstanden hinanden Haand og siger »Tak for Mad«; det sker kun den ene Gang om Aaret. I dette Øjeblik føler alle Sandheden af det gamle Ord: »Det er godt at være Præst i Paasken, Føl i Høsten og Bonde i Julen«. Hyrdedrengen svinger Lillepigen rundt og traller: »Nu har vi Jul igen, nu har vi Jul igen, og Julen den varer indtil Paaske«. Man har paa haandgribelig Maade set og følt og smagt, hvilken Velstand det forgangne Aars Afgrøde har bragt til Huse. Let i Sindet jubler man »Om Julen, om Julen, Komfalladera«, og overgivent ser man den knappe Tid lige før Høsten i Møde: »Skt. Olsdag, Skt. Olsdag, Gud naade os da!«

Drengen bliver forsynet med en god Tallerken Grød med Smørklat i til at sætte op paa Høstænget til Nissen. — Enhver har til Julen faaet et nyt Klædemon af en eller anden Slags — ellers skal han — det være sagt i en god Stund — kysse Degnen et vist Sted. — Husmanden, Karlen, Drengen og Pigerne faar hver af Husmoderen en mægtig Sigtekage.

Og nu vender Tankerne sig en lille Tid bort fra alle de gamle Skikke og Talemaader, fra Sæd og Tro, der er nedarvet fra Asagudernes Tid; Husbonden læser Juleevangeliet, og der synges en Julesalme. Men snart dynges der Hobe af Æbleskiver, Hasselnødder og Pebernødder op foran hvert Medlem af Husstanden, ung og gammel. Der spilles Kort om Herlighederne, eller Effen-og-Ueffen eller »Min Gris er løben ad Skoven, hvilket Træ ligger den under?« Nødder og Æbleskiver skifter Ejerman, og efterhaanden gaar der alvorlig Svind i Beholdningerne, baade for dem, der vinder, og for dem, der taber — og dog lader det til, at alle kan »se deres Udkomme«.

Mætte og trætte har de mindste sat sig til at sove med Hovedet paa de korslagte Arme, da Husmanden rejser sig og byder Godnat og Tak for i Aften. Med sit Brød under Armen med Lommerne fulde af lækre Sager til Konen og Børnene, stumler han fra Lyset og Varmen ud i Mørket, hvor Kulden slaar frisk og kvægende mod hans Hud. I Aften skinner der Lys i hver Gaard og hver Hytte.

Saadan har der fra Hedenolds Dage været tændt Baal og

Lys hver Juleaften. Og de Lys vidner om at fra ældgammel Tid er Menneskene blevet enige om, at nogle faa Dage ved Indgangen til det nye Aar vil de lægge alt Nid og al Karrighed til Side, som Livets Kaar nu en Gang nøder til; og de vil — netop naar Naturen er mørkest og fattigst — skabe en kort Tids Velstand og Glæde — saa vidt omkring deres Bekendtskab rækker, — en Glædestilstand, som man kunde ønske sig den Aaret om, hvis de styrende Magter ellers tillod det.

Fig. 4. Jydsk Bonde spiller Julespil om Nødder.

Kristendommen og den gamle hendenske Folketro opstillede helt forskellige Formaal for deres Tilhængere. Kristendommen lagde hele Vægten paa at forbedre Menneskesjælen, for at den kunde naa Salighed i Livet efter Døden. Det gamle Heden-skab gik ud paa at værne mod de onde Magter i Naturen og stemme de gode Kræfter mildt, saa de lagde Trivsel og Held til Menneskenes Liv og Arbejde i denne Verden.

Da Kristendommen trængte frem i Landene, kunde Folkene ikke opgive deres gamle Krav paa Gudsdyrkelsens Hjælp og Støtte for deres daglige Virksomhed, og hvor Kristedommen ikke imødekom denne Trang, beholdt man ved Siden af Kirkens Gudstjeneste den gamle Folketros Sæder og Skikke.

Da Kristendommen kom her til Norden, fik den forholdsvis let udryddet den officielle Asadyrkelse med de store Blotgilder, som holdtes i Gudehovene, men alle de Skikke i Gaard og Mark, hvoraf hver enkelts Velfærd ahang, var det Kristendommen umuligt at forjage, fordi den paa disse Omraader ikke havde noget nyt og bedre at sætte i Stedet. Guds Rige var jo ikke af denne Verden. Men Folket vilde netop have Hjælp under denne Verdens mangfoldige Gøremaal. —

Ligesom vi regner, at et nyt Døgn begynder i den mørkeste Stund ved Midnatstid, saaledes har man fra gammel Tid her i Norden regnet med, at det ny Aar begyndte i den mørkeste Tid naar det var Midvinter. Derfor talte man om, at der gik saa og saa mange Vintre naar man mente Aar; eller at en Mand var saa og saa mange Vintre gammel.

Naar man nu, mens Mørket rugede over Landet, saa det ny Aar i Møde, var det i Ængstelse og Haab, med Frygt og Forventning. Det er jo tydeligt, at Mørkets onde Magter er stærkere end nogen Sinde i Aarets Løb, det gælder da om saa vidt muligt at holde dem Stangen og sikre sig alle gode Magters Hjælp til al ens Færd i Aaret, som forestaar. Snorre Sturlesøn fortæller i Heimskringla, at man ved Midvinterstid skulde ofre for at opnaa Grøde, d. v. s. Trivsel i det kommende Aar. Han giver ogsaa en Skildring af, hvorledes det gik til ved et saadant Offergilde. Folk strømmede i store Skarer sammen til Gudehuset, der baade var Bolig for Gudernes Billedstøtter og Gildesal. De medbragte i store Mængder Øl og Mad, og Flokke af Faar, Geder og Heste blev drevet hen til Hovet. De slagtedes under stor Højtidelighed; Blodet opsamledes i store Boller og smurtes med Kvaste baade over Gudealteret og over Templets Vægge og stænkedes over den forsamlede Menneskemængde; dermed var alt og alle, baade Guder Mennesker, viet i eet Samfund. Store Baal tændtes paa Jordgulvet midt i Hovet; derover hængtes Kedler med Kød af Offerdyrene. Folk bænkedes sig langs Hallens Vægge. Den ypperste i Laget indviede Offermaden og Øllet. Kødet sattes frem for Gæsterne, og Bægre med Øl blev baaret omkring Baalene, inden de sattes paa Bordet. Først drak man Odins Skaal for at opnaa Sejr og Magt for Kongen; — det svarer fuldstændig til, hvad der

sker nu om Stunder, naar f. Eks. ved et Dyrskue Kongens Skaal er den første, der drikkes. Det er egentlig ikke det Formaal at fejre Kongen, der har samlet de tilstedeværende; men det er en Formalitet, der overholdes, inden man retter Tanken paa det som i Virkeligheden er Festens Formaal.

Efter Odins Skaal drak man Njords og Freys Skaal for godt Aar og Fred, d. v. s. for Trivsel og Velstand i det kommende Aar, Trivsel for Folk og Fæ og Afgrøde. Det er det der er Kernepunktet i hele Højtiden.

Dernæst kunde man drikke Brage-Bægeret, hvorved enhver kunde fremsætte sine særlige Ønsker, Forhaabninger og Løfter, og endelig kunde man drikke en Skaal for Frænderne, der hvilede i Gravhøjen ude paa Marken; det var Mindebægrene.

Disse officielle Festligheder i Gudehovene afskaffede Kristendommen naturligvis og indførte Kirketjeneste med Messer og anden kristen Højtidelighed. Men ude i Mulmet var der stadig Troldkoner, der red paa Ulve med Hugorme til Tømme, og Genfærd af Skarnsmennesker rejste sig stadig af Gravene for at trænge ind i Menneskeboliger og volde Beboerne Men paa Liv og Lemmer. Man vidste ikke forvist, om det lille Barn fra Betlehem kunde værne mod alt det. Den hvide Krist kunde hjælpe Sjæle til Lys og Salighed i Paradis; men han bragte intet Løfte om at Byggen vilde gro godt paa Ageren til Sommer, eller om, at Kørne vilde faa Kviekalve til Foraaret.

De gamle Forestillinger om Livets og Naturens mangfoldige farlige og hjælpende Vætter holdt sig, og derfor oprettholdt man i Hjemmene de gamle Skikke, der sikrede Held og Trivsel ad Aare, selv efter at det højere liggende Lag af hedensk Gudsdyrkelse var ryddet til Side, og kristen Guds-tjeneste var indført i Stedet.

Stadig var det nødvendigt at holde sig de onde Vætter fra Livet ved store Baal; for der er intet, Troldepakket skyr mere end Ild og Lys; ja Kristendommen bragte endda et nyt Belysningsmiddel, Vokskerterne, der kunde tages i Brug mod Utskyerne. Havde Torshammeren før været et sikkert Værn, traadte det kristne Kors nu i Stedet for at jage alt ondt paa Flugt. -- Det gjaldt stadig at gøre Huset saa rent og festligt

som muligt, efter Oldtidens Skik med Tjæding paa Væggene og Hynder paa Bænkene og et tykt Lag af Straa paa Gulvet; det var til Glæde og Ære for alle gode Magter, som vilde slaa sig ned i ens Bolig, og til Afsky for de onde. Stadig maatte der skaffes rigeligt Forraad af Mad og Drikke til Veje, Slagt og Brød og Øl af bedste Slags og i saa stort Maal, at der ikke blot er nok til Husstanden, men ogsaa til enhver synlig og usynlig Gæst, der træder ind i Huset. Thi Husets Hygge og Velstand i Juletiden skal danne ligesom Forbilledet for det Velvære, man ønsker sig af det kommende Aar. De gode Vætter behøver blot at se sig om i Stuen og smage paa Retterne, saa kan de selv skønne, hvad man venter sig af dem i det nye Aar. Og for end tydeligere at give dem det til Kende drikker man ogsaa Skaaler nu — ikke Odins og Freys, men — Guds og Kristi Skaal, eller maaske Hellig Olafs eller Hellig Knuds.

Paa Tærskelen til det ny Aar vil man selvfølgelig gerne kigge lidt bag Døren for at se, hvad det kan bringe. Allerede i hedensk Tid drog Spaakvinder om fra Julegilde til Julegilde. De bødes hjem af dem, som ønskede at vide, hvorledes deres Skæbne vilde blive og hvorledes Aarets Afgrøde og Udbytte vilde blive. Ogsaa denne Trang og denne Tro holdt sig. Ned igennem Tiden har det stedse været været Skik om Julen at tage Varsler om Personers Skæbne og Dyrs og Agres Frugtbarhed i det tilstundende Aar.

Mens Aarhundrede kom og Aarhundrede gik, og mens først de katolske Præster og senere de protestantiske forkyndte om Himmelbarnet, der ved Juletid kom for at lære Menneskene, at vor Arvelod er i Himlene, blev Nordens Bondefolk i deres Juleskik ved at følge Odins gamle Lov, at man ved Midvinters Tid skulde »blote« for Vækst og Trivsel i det nye Aar. — Helt ned mod vore Dage var Julen den Tid, da alle Baand løsnedes, der bandt Vætter og Genfærd og Mennesker til at færdes hver i sin Verden, saaledes som Tilfældet ellers var under Livets daglige Gang Aaret rundt. I denne Overgangstid var alle Kræfter løsslupne, de gode og de onde imellem hinanden; det gjaldt da om at forjage de onde og tage de gode i sin Tjeneste; det gjaldt at bringe hele denne Vrimmel af stridige Magter paa sin rette Plads; og derfor afhang

hele det kommende Aars Velfærd af, hvorledes Juletiden forløb; var man kyndig, var det derfor ogsaa muligt ved Juletid at se Skæbnens Spil i det kommende Aar; thi Julen var en Forespejling af, hvad der vilde ske med Folk og Fæ og Afgrøde. Mens Oltidskilderne kun fortæller sparsomt om, hvorledes den gamle Tankegang finder Udtryk i Hjemmets Juleskikke, ser vi disse Tanker trænge sig frem fra hver Vraa i nyere Tids Bondegaard.

Man rensede i Stue og Stald, man skurede Tintøj og Kobbertøj, vaskede Linned og Lagener, man rensede sin egen Kop særlig grundigt, for at intet af det gamle Snavs maatte føres ind i Højtiden eller over i det nye Aar.

Intet maa være tilbage af det gamle Aars Uorden; laante Ting maa derfor bringes hjem inden Juleaften, ligesom Skødselskovl og Ovnstrage skal tages ind. Ploven skal bringes i Hus; ellers kan onde Væsner, der er paa Færde, splitte den ad; eller Jerusalems Skomager sætter sig paa den, og saa vil der ikke gro andet end Ukrudt efter den i Aarets Løb. Naar Julen er Ophav til Aarets Grøde, er det en Selvfølge, man maa tage særlig Vare paa Ploven.

Naar man slagtede, og bryggede og bagte, var det, for at der skulde være Velstand alle Vegne; ingen maatte trænge.

Hver Familie der havde været med paa Høstarbejde, fik paa Sjælland sin 24-Punds Julekage, det samme fik hver af Tjenestefolkene, og Byens Haandværkere: Væver og Smed, Bødker og Hjulmand, fik alle deres Julerente. Husmanden og Hyrdedrengen (hvis Tjeneste i Gaarden jo var ophørt) var med ved Julebordet, og det samme var de Høstfolk, man skulde have ad Aare, hvis der allerede var gjort Aftale derom. Kort, alle der havde hjulpet ved det forløbne Aars Afgrøde, og alle der skulde hjælpe ved det nye Aars, skulde ligesom helliges og vies ved Julemaden og i Julelysenes Skær.

Ingen maatte »bære Julen ud«; blot de kom inden for Døren, maatte de nyde noget. Man kan jo heller aldrig vide for vist, hvem den besøgende er; det kan jo være, han er mægtigere end han ser ud til; men med Maden sikrer man sig mod at han pønser paa noget ondt. Af Julens »Offermaaltid« maa desuden ogsaa enhver, selv den ringeste, have sin Part.

Ethvert Medlem af Familien skal helst have et nyt Stykke Beklædning af en eller anden Slags; thi ogsaa Tøjet skal have sin Juleindvielse.

Den Sværm af onde Væsner der er paa Færde, jager man fra Gaarden ved at tegne Kors med Tjære paa Stalddør og Ladedør, ved at ridse Kors i Korndyngerne, sætte Staal i Mødding og over Stuedør osv. At slaa Potter paa Døre og skyde brugtes ogsaa før i Julen; nu er det henlagt til vor Tids Nyaar, men Hensigten er at skræmme onde Vætter bort: alt det Bulder minder lidt om Torden, og Troldene husker Tors Hammer den Dag i Dag. Det er ogsaa for at holde Utskerne borte, at man lavede et vældigt Baal, saa længe man havde aabne Ildsteder, og at man stillede Julelys paa Højtidsbordet.

En ejendommelig gammel Tankegang er det, at det onde, som man ikke nævner, det findes ikke eller vil forsvinde; derfor nævner man ikke Mus og Rotter; men maa man nødvendigvis omtale dem, bruger man Omskrivninger som »Utøj«, »de store Graa«, »de smaa Graa« o. lign. Og lige saa lidt maa Lopper og Lus nævnes ved det rette Navn; thi ellers faar man ogsaa Overflod af dem.

Har man nu sikret sig baade mod synlige og usynlige Fjender, maa man ogsaa tænke paa at tage de gode Kræfter i sin Tjeneste. Det sker først og fremmest ved den rigelige Mad og Drikke; thi det er jo først og fremmest det, man tænker paa at fremskaffe ogsaa ad Aare. Men man maa ogsaa gøre sig Umage for at takkes de gode Vætter, der kommer til Huse; derfor maa Julebordet staa dækket med Mad baade Dag og Nat, saa hver synlig og usynlig Gæst kan tage for sig af Retterne; det er ogsaa derfor man har pyntet op i Stuen, som man kan bedst; hvem der end kommer, skal de befinde sig vel. Taber man Mad eller andet ned under Bordet, hører det Vættene til, og Menneskene skal derfor lade det ligge; man skal helst lade en Plads ved Bordet være ubesat, naar man spiser; man kan aldrig vide, om der ikke er en Gæst mere, end man ser. Den usynlige Verdens Væsener skal have Lov til at være usete; derfor maa man heller aldrig tage Lys ned af Bordet, hvis man taber noget ind derunder. Har nogen Dristighed til at lyse ind under Bordet,

udsætter han sig for at faa en vældig Lussing af en usynlig Haand. — Den lille Røgter Nissen ude i Stald og Lade skal Juleaften have sin Skaal Grød med en god Smørklump; saa sørger han godt for Kvægets Trivsel i det ny Aar.

Som der sørges godt for Kvægets Vogter, sørges der ogsaa godt for Dyrene selv. De faar alle Juleaften rigelig med Foder. I ældre Tid kunde det ske at Heste og Ungkvæg endnu gik ude ved Juletid; da blev der en sendt afsendt med Hø og gode Kærver til dem, ligesom Kreaturene hjemme i Stalden faar en særlig god Givt Hø. Høns, Ænder og Gæs faar rigelig Kerne; de faar det inde i Stegerset i et Sold, hvori der er lagt en Saks; den er af Staal og har Form som et Kors, er altsaa et kraftigt Værn mod Troldtøj. Lænkehunden løses og faar Lov til at komme ind i Stuen; den skal smage paa al den Mad, Menneskene faar. At Katten ikke glemmes er en Selvfølge. Den rigelige Fodring er som en hellig Nadver for Dyrene der giver dem Modstandskraft og Trivsel. — Naar man gnider Køernes Tænder med Sod og Salt kan Trolddom ikke gøre dem nogen Skade. Mærkelige Evner kommer frem hos Kvæget; Julenat ved Midnatstid rejser det sig og taler sammen. — Om det saa er Himlens vilde Fugle, skal de have en Havrekærv. — At Trivsel blandt Husdyrene paa en mærkelig Maade afhænger af, hvad man foretager sig i Julen, ses bl. a. ogsaa af, at man ikke maa bore med en Navr; for saa kommer der Navle-Gæslinger ud af Gaaseæggene. — Ikke heller maa nogen være fastende, naar Husdyrene fodres Julemorgen; thi saa bliver Foderet knapt.

I Reglen ønsker Landmanden, at der fødes flest Hundyr i hans Gaard; en af Gaardens Piger lukker Juleaften Døren til Kostalden, saa fødes der flest Kviekalve; eller hun lister sig efter Nadveren ud i Gaarden og raaber: »Gimmerlam« — saa fødes der flest Hunner.

Det er for at Frugtræerne skal bære rigelig Frugt, at man slaar dem med Skydselen, hvormed Brødene sættes i Ovnen, eller at man ombinder dem med Halmbaand og siger: »Nu klæder jeg dig, saa skal du føde mig i Gudfaders, Gudsons og Gudhelligaandens Navn«.

Allervigtigst var det at sikre sig god Afgrøde paa Marken: Manden gjorde med Kniven Korstegn for Enden af »Kagen«,

d. e. Sigtebrødet, og skar Endeskiven af (og Skæret skal vende mod Bordenden, hvor Husbonden sidder). Endeskiven gemtes til Foraaret, og da blev den blødt i Vand sammen med Rug, Byg og Havre, og noget deraf blev givet Hestene i det sidste Foder, inden de første Gang spændtes for Ploven, og Resten blev blandet mellem Sædekornet. Intet Steds træder det tydeligere frem, at Julen er en Højtid, der skal sikre den kommende Afgrøde. — Naar Husfaderen begynder at spise Julegrøden, og han ved første Skefuld siger: »Store Aks paa mit Korn«, ved anden: »Store Læs paa mine Vogne«, ved tredje: »og ikke køre i Staa«, er Hensigten aabenbart den samme, som naar man i Skaane brugte Høstens rigeste Neg til Julebægten. — Man skraber ikke Fadene eller tømmer dem til Bunds; thi da vil der ikke være Mættelse i Maden i det kommende Aar. Atter et Træk, der viser Julen som Forespejling af Aarets Forløb. — Man giver først Husfaderen og Husmoderen Haanden og siger »Tak for Mad«, og dernæst gør man ligesaa over for alle de andre Huset rundt. Hver har jo gjort sit til at skaffe Maden paa Bordet i det forløbne Aar.

Juletiden er altsaa den store Skæbnetid, hvor Aarets utrættelige Rundgang ligesom for en kort Stund standser. Ogsaa i Menneskeverdenen skal den daglige Trædemølle stoppe et Øjeblik; derfor skal alt Arbejde saa vidt muligt gøres inden Juleaften. Man skal være færdig med at spinde Ulden, og Rokken skal sættes paa Loftet. Der maa ikke arbejdes med noget Redskab, der har omdrejende Bevægelse; det er altsammen ligesom for ikke at bringe Forstyrrelse i Aarets Hvilestund.

Men har man saaledes gjort alt for i disse Højtidstimer at jage alle onde Vætter paa Døren, og at sikre sig alle gode Magters Hjælp i Hus og i Stald og paa Mark, saa har man Midler til at se, i hvilket Omfang det er lykkedes en at vinde Held og Lykke i det kommende Aar; derfor er Julen ogsaa en Tid, hvor man paa mange Maader kan tage Varsler for Fremtiden, Varsler baade for Mennesker og Afgrøde, og ikke mindst angaaende Vejret, hvoraf saa meget afhænger.

Af Julelysene tages der Varsel; det til højre er Husfaderens og det til venstre Husmoderens; som de brænder, bliver

Husets Lykke og Fred; slukkes et af dem, skal den, hvis Lys det er, dø, inden Aaret er omme; holder Lysene ud og brænder lige længe, skal begge leve næste Aar over. Viser en af de tilstedeværendes Skygger sig uden Hovede, skal vedkommende dø i Aarets Løb. — Giver et Kreatur ude i Stalden Lyd fra sig, mens Julenadveren spises, vil nogen af Husstanden være udsat for Sygdom og Ulykke o. s. v.

Ved uhyggelige Tryllemidler kan man den Aften ogsaa blive i Stand til at se ind i Fremtiden: tager man saaledes Juleaften Sæde paa et Kirkegaardsdige og holder en Græstørv over sit Hoved, kan man se alle i Sognet, der i Aarets Løb skal dø, komme i den Rækkefølge, hvori Dødsfaldene finder Sted. — Der er dog ogsaa mere uskyldige Midler til at skaffe sig Varsler: en Karl eller Pige sætter sig paa en Stol med Ryggen mod en aabnet Dør og kaster derefter den venstre Sko over den venstre Skulder ud gennem Døraabningen. Vender Taaen da udad, skal vedkommende skifte Tjeneste; i modsat Fald skal han blive det kommende Aar over paa Gaarden. Eller: en Pige skærer en lang Skræl af et Æble og kaster det baglæns over sit Hoved; af Skrællens Slyngninger kan hun da læse sin tilkommendes Navn.

Om de forskellige Afgrøders Pris kan man skaffe sig Underretning. Man skærer et Stykke Brød i lige saa mange Stykker, som Gaarden dyrker Afgrøder; de lægges paa et Spækkebræt og kaldes hver med sit Navn: Hør, Hvede, Byg o. s. v. Hunden kaldes nu til; den snuser til de forskellige Stykker og vælger sig endelig et at æde; den Slags Sæd bliver dyrest, og det, den æder sidst, bliver billigst.

Af Vejret i Juletiden tager man Varsel om det kommende Aars Vejr. Det er kendt, at en hvid Jul giver en grøn Paaske, og omvendt. Og: Juletaage genner Kyndelsmisse-Sne i Raage (Dynger). Men gennem de saakaldte Julemærker kan man se, hvorledes Vejret bliver i hver Maaned Aaret igennem. Man skærer tolv Skurer i en Loftsbjælke; omkring hver af disse Skurer skriver man med Kridt en Kreds. Er Himlen første Juledag skyfuld, bliver Kredsen om den første Skure urørt; er Himlen klar, bliver Kredsen visket ud. Er Halvdelen af Dagen klar og den anden Halvdel skyfuld med Regn og Sne, bliver det halve af Kredsen visket ud, saa

der kun bliver Kridtprikker tilbage. Saadan vil Vejret i den første Maaned da blive. Med de andre Julemærker gøres der ligesaa, og paa den Maade ved man altsaa Besked om Vejret Aaret igennem. —

Juleaften tilbringes en hel Del af Tiden med Kortspil og andre Spil om Nødder, Æbleskiver, Pebernødder, Æbler o. lign. Maaske ligger deri et Minde om en Slags Lykkeprøve i den Skæbnestund, som Juleaften jo er. Maaske har det aldrig været andet, end hvad det er nu: en fornøjelig og forholdsvis stilfærdig Tidsfordriv. — Paa samme Maade kan det være tvivlsomt, om det har nogen oprindeligere og dybere Betydning, at man gerne lader Julebrødene og Børnenes Julekager have en særlig Form, f. Eks. runde Julebrød med indridsede Figurer, Kager af Form som Dyr o. s. v., — det kan være, at det blot er Udslag af Fantasi og Lune, af hele den opstemte Sindstilstand, hvori Julen sætter store og smaa, af Ønsket om at gøre alt saa smukt og fornøjeligt som muligt — altsaa i Lighed med den Skik, at man altid lægger en skinnende hvid Dug paa Bordet, selv hvor man ellers aldrig bruger Dug. Det turde ogsaa være tvivlsomt, om et kogt Svinehoved som Festret (saaledes som det i visse Egne har været Brug) har noget med gammeldags Ofring og Gudsdyrkelse at gøre. De runde Julebrød har vel ikke mere med Soldyrkelse at gøre, end Marcipangrisen hos Bageren har at gøre med Guden Frejrs Galt, Gyldenbørste. Det er ikke i den Slags Træk, der kan være ganske tilfældige, at man skal søge Oldtidstraditionen; nej, det er i den Grundtanke, som gennemtrænger hele Højtiden, at det ny Aars Begyndelse i sammentrængt Skikkelse er et Billede af hele Aarets Forløb eller af hvad man ønsker, det maa bringe.

Denne Grundtanke er saa stærk, at den ogsaa i det sidste Aarhundrede har formaaet at hente ny Symboler fra andre Lande eller omforme gamle i sin Aand. Juletræet er trængt frem her i Landet i Løbet af det sidste Hundrede Aar; at Skikken maa være forholdsvis ny her, er bl. a. en Følge af, at Graner indtil det sidste Aarhundrede har været meget sjældne Træer i Danmark. Saa snart man fik det smukke, vintergrønne Træ, der er et levende Vidnesbyrd om Livskraftens Bestaaen trods Frost og Kulde, gik Juletræet fra

Tyskland sin Sejrs gang i Danmark fra Borg til Hytte. Og mens Julelysene vel nok for en stor Del forsvandt fra Julebordet, skinner de des klarere fra Træets grønne Top.

Medens man før i Tiden Landet over havde mange forskellige Juleretter i de forskellige Egne — her Grød og Fisk, der Suppe og Kød eller Svinekød og Grønlangkaal — er Grød og Gaasesteg nu opstillet som den ideale Juleret, selvom det naturligvis kun er i de færreste danske Hjem, at man virkelig spiser en Gaas Juleaften. Rigeligheden i Bispisning er næppe sat ned, — og det er jo af den, det kommende Aars Velstand afhænger efter Folketroen. Men i hvert Fald har Gaasen, Mortensaftenens gamle Festret, vundet stærkt Terræn i Julen, efterhaanden som der skænkes Mortensaften mindre Opmærksomhed.

Nissen, der fra gammel Tid har sin Virksomhed i Stald og Lade som Kreaturerne natlige Vogter, har nu paa de Tusinder af Postkort, der spredes Landet over, faaet en helt ny Virksomhed som Budbringer med glade Juleønsker. Baade Juletræ, Gaas og Nisse er naturligvis Udtryk for Ønsker om Trivsel og Velfærd i det kommende Aar, ligesaa vel som de gamle Julesymboler.

Den Dag i Juletiden, der mest har faaet Præg af Kristendommen, er første Juledag. Ganske vist begyndte den med en Skik, der sikkert tager Sigte paa Kreaturerne Trivsel. Husmoderen staar op og giver alle Æbleskiver paa Sengen, inden de gaar ud i Stalden; thi ingen maa være fastende, naar han fodrer Dyrene Julemorgen. Men ellers hviler der en højtidelig Stilhed over Hjemmet den Dag; saa mange som muligt gaar i Kirke, og Præst og Degn faar deres Offer. Gilder eller Selskaber holdes ikke første Juledag, enhver bliver efter Kirketiden i Hjemmet, og man søger ogsaa inden Husets Vægge at leve efter Ordet: »Fred paa Jorden«.

Men anden Juledag, Skt. Stefans-Dag, begynder den løslupne Lystighed. Det er jo kun de færreste Steder, det gaar efter det gamle Rim:

Vort Juleøl var godt, imens det rand;
men paa Skt. Stefans-Dag vi maatte drikke Vand.

De fleste Steder er der Godtøl nok baade til Skt. Stefans-Dag og mange Dage efter.

Der er Egne i Jylland, hvor man før Daggrø bringer en »Stefansmand« ind til Pebersvende, Piger med mange Kæresten, til daarlige Husbønder o. s. v. Stefansmanden er Aftenen før lavet af Halm og iført gamle Klæder; paa hans Bryst er heftet et Stykke Papir, hvor Modtageren i usminkede Udtryk faar sit Skudsmaal. Men lykkes det den spottede at fange Overbringeren, bliver denne spærret inde til Kirketid; med bagbundne Hænder og Stefansmanden fastbunden paa Ryggen, jages han ud paa Gaden, naar Folk gaar til Kirke. —

Nogle Steder sørger Karlene for at staa meget tidligt op paa Stefansdag og i fuldt Firspring ride Hestene til Vands i Gadekæret; for Hestene er Vandet her denne Morgen som en Sundhedskilde, og de Heste, som kommer først, »drikker Fløden«, siger man, d. v. s., de faar den bedste Del af Vandet, der sikrer dem Held og Trivsel Aaret igennem:

De gamle gaar til Julegilder med megen Mad og Øl, Snaps og Kortspil, og de unge tumler sig i Julestuer med Dans og Julelege. Disse var tit noget grovkornede; man havde bl. a. Fornøjelse af at klæde sig ud som Julebuk. Det kunde hænde, at naar En traadte ud af Gaardsporten, stod der et forskrækkeligt Utskue udenfor: et Hestehoved med Øren, Øjne og Mund paa en meget tyk Krop. — Eller naar man sad allerbedst i Stuen, aabnedes Døren til Forstuen, og Bukken traadte ind, bevægede Hovedet fra den ene Side til den anden og snusede til Tintallerkenerne i Rækken over Døren; — ja, hvor Børnene da skreg af Forfærdelse!

Den, der vilde være Julebuk, tog en temmelig lang Stang og ombandt den med Halm i den ene Ende, saa Halmen naede et godt Stykke længer frem end Stangen; saa bøjede han Halmen lidt nedad og ombandt den med et Klæde, og derpaa malede han Øjne og Mund, og Ørerne dannede han ved at trække et Par Halmduske frem. Karlen satte sig saa op at ride paa Stangen og skjulte sig selv og Stangen under et Dækken. Det var ikke sært at saadan et Uhyre kunde vække Rædsel, naar det ganske langsomt rokkede ind i Stuen eller pludselig i Halvmørke stillede sig i Vejen for Folk.

Lærde Mænd i nyere Tid har snart fortolket Julen som en Fest for Solen, der har sejret ved Vintersolhverv, snart som en Dyrkelse af de afdøde Sjæle. Træk af begge disse

religiøse Former kan maaske findes i Julen; thi foruden mangfoldige andre Ting har Solen og Sjælene vel ogsaa Indflydelse paa Held og Lykke i det ny Aars Menneskeliv. Men Snorre Sturlesøn vidste, hvad der udgjorde Julens Kerne, da han fortalte, at ved Midvinter ofrede man for Grøde, d. v. s. Vækst og Trivsel for Folk og Fæ og Avl. Og de gamle Bønder vidste det ogsaa, naar deres Julehilsen lød: »Glædelig Jul, Helsen og Sundhed og alt, som kært er«. Den, som traadte ind i Stuen i Juletiden uden denne Hilsen, skulde man straks brikse (banke) med Mangleholtet (Manglestokken), og dermed skete der ham ikke andet end hans Ret, for han maatte vel være et Væsen i de onde Magters Tjeneste. Med Snorres Ord og med den gamle Bondehilsen tænkes der kun paa jordisk Velfærd, denne Verdens Goder.

Kristendommens Julebud og den gamle Julesæd har været saa forskellige i deres Væsen og Tankegang, at de har været som to Floder, der er løbet ind i samme Strømløje, men hvis Vande ikke blander sig, til Trods for at de i vort Land har løbet jævnsides i Tusinde Aar. Den gamle Jul er Jorderig i al sin Fylde skabt i Menneskets Sind og Hjem, midt under Vinterens Armod og Kulde. Kun for en Grundtvig med hans dybe Sans samtidig for Kristentro og for Folketro lykkes det at skabe en Samklang mellem dem som denne:

Velkommen igen Guds Engle smaa
 Fra høje Himmelsale,
 Med dejlige Solskins-Klæder paa,
 I Jordens Skyggedale,
 Trods klingrende Frost godt Aar I spaa
 For Fugl og Sæd i Dvale!

Men maaske netop fordi den kristne Jul og Folketroens Jul har saa forskelligt Indhold, har Julefesten, som vi kender den, faaet saa rig en Fylde, den stræber at favne baade Jorderigs Frugtbarhed og Himmerigs Glæde.

Fig. 5. Christen Dalsgaard: De hellige tre Konger.
(Originalen ejes af Generalkonsul Johan Hansen).

NYAAR.

VED Vintertid er Landsbyen som en Plante, der har afblomstret, og hvis Blade har trukket deres grønne Saft længere og længere ned mod Roden for tilsidst at samle al Kraften i Løgets tætte, saftfyldte Skaaler. Fra tidlig Vaar til sen Høst har Landsbyen haft sin Udfoldelse og Fylde, men har nu under Frosthimlens Laag og Sneens Dække trukket sit Liv fra Mark og Skov ind bag de straatækte Længers Lunhed. — Hvilket Velvære i Skumringen at komme fra Frosten, der bider i Ansigt og prikker i Hænder, ind i en Kostald, hvor en fugtig, lun Duft slaar En i Møde, hvor Dyrene i Stilhed gumler Høet i sig, og Mælkestraalerne taktfast plasker ned i Spanden; som alt Arbejde, der foregaar i Takt, kalder Malkningen Sang frem. I Mørket, der lægger sig nær om Lygtens rødlig Skær, høres et Grynt fra Svinestien og et dumpt Spark fra Hestenes Spiltov. Du er i en mild, fortrolig Verden, hvor Kalven slikker din Haand, idet du stryger forbi dens Baas.

Nytaarsaften faar Karle og Piger malket og fodret og syslet færdig i en Fart; for det gælder om at faa Højtidsnadveren, der ikke er meget forskellig fra Julenadveren, til Side i en Skynding, saa man har en lang Aften til de spændende Oplevelser og Løjer, der forestaar. Det kniber noget at holde Taalmodigheden ved Lige, mens Husstanden efter Maaltidet synger:

Til Ende Aaret haster.
 Har jeg anvendt det vel?
 Har jeg forsaget Laster
 og søgt i Dyden Held?
 Har jeg og Fremgang vundet
 i Klogskab som i Aar?
 Har jeg mit Hjerte bundet
 til det, som ej forgaar?

Under sidste Vers kommer der en underlig Uro over den lille Menighed, en mærkelig hul, sukkende eller buldrende Lyd oppe fra Loftet vækker alles Opmærksomhed; og næppe er Salmens sidste Tone sunget til Ende, før Børnene styrter af Sted under Raabet: »Det er en Rumlepotte!«

Netop som de farer gennem Forstuen for at naa op paa Loftet og fange Rumlepottens Ejer, drøner der noget med stort Brag mod Forstuedøren, og idet de river den op, staar der en Sky af Aske imod dem; Træskoene knækker et Par Potteskaar paa Trappestenen, og en Skikkelse forsvinder ilførdigt om Hushjørnet. I delte Hold foretages der Jagt paa Synderne; men pludselig jamrer Pigen fra Skorstenen, hvor hun er ved at koge Vand til Opvaskningen: »Den bandsatte Røg, der er da heller ingen Træk i Skorstenen!« Med de salte Taarer paa Kinderne og med et Mulm af Røg efter sig melder hun ind i Stuen, at Skorstenen da vist maa være tilstoppet. Nu lyder Rumlepotten ved Vinduet ud til Haven, og en ny Potte med Aske drøner denne Gang helt ind i Forstuen. Manden er lige ved at blive lidt krus i Hovedet, da Naboens Søn og Datter modstrittende bliver skubbet ind i Stuen af Husets Børn. Skyen klarer op i Ønsker om et glædeligt Nytaar og et Traktement af Æbleskiver, Nødder og Æbler. Og de Unge fra Gaarden følger med Naboens ud til ny Bedrifter i andre Gaarde. Der lyder Knalden af Fænghætter, som affyres med en Ispig, en Slags Pigkæp, mod en Trappesten; der drøner

Skud af Bøsser og gamle Rytterpistoler med Flintlaas. Adskillige Gange bydes Børn og Voksne ind, og Husmoderen deler med Smil og rund Haand »Nyaarsredsel« ud til Tak for Nyaarslykønskningerne. De voksne Karle faar ogsaa Snaps til Æbleskiverne, maaske en Kaffe-punch, og det er ikke underligt, at Manden omhyggeligt kigger til sit Straatag, naar de overgivne Gæster under ny Salut er draget af Gaarde. — Det er nok muligt, at der i Nyaarsløjernes løsslupne Lystighed, i Nyaarsgaverne o. s. v. findes Mindelser om de gamle Romeres Saturnalier.

Nyaarsmorgen skal man være heldig, hvis ikke en hel Mødding er dynget op for Stalddøren, Greb og Skovl og Trillebør fjernet, eller hvis ikke en Vogn med et Læs Skrammel er sat op at ride paa Tagrygningen; ja, det er sket, at man har fundet sin bortkomne Nadvergryde med Grøden staaende ude paa Havegærdet — til evig Spot og Spe for Kokkepigen, der i Forvejen havde døjet nok af sine Husfæller, som var gnavne over at være gaaet Glip af deres Nyaarsaftensgrød.

Der var dog ogsaa Steder, hvor den højhellige Nyaarsnat var viet til mere alvorlig Virksomhed. I mangt et Hjem laa en Syg og droges med sine Smerter; saa listede Manden sig uden at tale til Nogen om det op paa Kirkegaarden; kunde han komme op i Taarnet, skrabede han Rust af Kirkeklokkerne — hvem lagde Mærke til lidt Ringen fra dem under al den Larm, hvormed Byen var fyldt? Eller han nøjedes maaske med at pille en Smule Bly fra Indfatningen om Kirkeruderne — og lidt efter bragte han det stille i Tro og Haab til den Syge i Alkoven.

Der var ogsaa andre paa Færde ved Kirken. Den kloge Kone, der vil uddanne sin Datter til Efterfølger, fører hende tre Gange omkring Kirken, og hver Gang de kommer til Kirkedøren, kigger Datteren ind ad Nøglehullet. — Der var nu et Tilfælde, hvor det gik godt de to Gange; men da Datteren kiggede ind i Kirken tredje Gang, raabte hun forfærdet: »Nej, i Jesu Navn dog!« At Moderen øjeblikkelig stak hende en paa Kassen, hjalp ikke det bitterste; hun var og blev umulig til Heksebestillingen, naar hun i et saadant Øjeblik nævnte Vorherres Navn. For Resten kan man godt forstaa, at en ung, nogenlunde uskyldig Pige kunde tabe Besindelsen

ved, hvad hun saa. Nytaarsnat spiller de Døde Kegler i Kirken, og de bruger Dødningehoveder til Keglekugler.

Ja, underlige Syner kunde man have baade om Natten og Nyaarsmorgen, som nu f. Eks. den Karl, der vaagnede i Lysningen og kiggede ud ad Vinduet. Hvem skulde han se dér andre end Byens »kloge Kone«, der stod uden for Døren til Kostalden med begge Hænder om sin Stav, som hun drog op og ned i Møddingen ligesom en Kærnestav, mens hun mumlede:

Al Byens Nytte
i min Bøtte.

Det var den Maade, hun for det kommende Aar sikrede sig Smørret fra Gaardens Køer — saa kunde Beboerne godt have Ulejligheden med at kærne Mælken.

Ligesom Julen er Nytaar en Tid, hvor de vidunderlige Kræfters Magt er særlig stor, og hvor der udføres Handlinger, der rummer et Varsel om det kommende Aar: Pigerne har gemt et Stykke sort Pølse fra den Gang, Grisen blev slagtet, og spiser det paa fastende Hjerte i Sengen, inden de Nyaarsmorgen gaar til deres Arbejde. Og den gamle Husmand møder tidlig Nyaarsmorgen i Husbondens Gaard, breder Neg ud paa Logulvet og tærsker dem; saa vil han faa godt med Arbejde i Gaarden Aaret ud. Husbond og Arbejdsmand havde i den som i andre Retninger fælles Interesse.

Saaledes forløb Juletiden med Højtidsaftener i Hjemmet, med Gilder, hvor Naboer og gode Venner kom sammen, med Leg og Lystighed og Dans for de Unge, og med Handlinger, der spaaede Held og Velstand i det ny Aar. Paa den sidste Højtidsaften, den 5. Januar, dækkedes Bordet for tredje Gang som Juleaften og Nyaarsaften, og denne Gang bares det tre-grenede Helligtrekongers Lys paa Bordet — en helt anderledes stilfærdig Aften end den larmende Nyaarsaften. Aarets Mad signes paa ny med de tre Lys. Der er en vis Vemod over Julens sidste Festmaaltid: Naar Tjenestedrengen den Aften gav Bindehunden dens Nadver sagde han til den: »Saa, nu er mit og dit det gode forbi!« Manden kiggede efter Bordet op paa Himlen; han glædede sig, hvis der var mange Stjerner, for saa blev der mange Ærter til næste Høst. Og

selv om Pigen ellers aldrig bad Aftenbøn, huskede hun nok denne Aften at sige:

Jeg beder jer, hellige Konger tre,
at I i Nat vil lade mig se,
hvis Seng jeg skal rede,
hvis Dug jeg skal brede,
hvis Brud jeg skal være,
hvis Navn jeg skal bære
med Ære.

Helligtrekongersdag kom der fornemt Besøg i Gaarde; med en kulørt Papirsstjerne paa en Stang kom der tre Personer, klædt med en saadan Pragt, at de, der vidste det, tydeligt kunde se, at det var Konger — tilmed var den ene sværtet i Ansigtet, saa Ingen kunde være i Tvivl om, at han var fra et fjernt og fremmed Land. Majestæterne lod Stjernen snurre rundt paa Stangen og sang:

God Dag, God Dag, baade Mand og Kvinde,
Husbonden i Huset med al hans Gesinde.
Gud give eder et lykkeligt Nytaar,
fra al Ulykke eder Gud bevaar.

Og de samme ophøjede Personer tog naadigt mod de Gaver, Smaaskillinger, Fødevarer o. lign., som Folket bragte dem.

Og endelig den 7. Januar »kommer Hellig Knud og driver Julen ud« — hvad der nok, hvis man ellers kan stole paa Saxo Grammatikus, har været Tilfældet lige siden den Tid, da Knud Lavard skammelig blev myrdet i Haraldsted Skov, og Sjællænderne af Sorg herover afbrød deres lystige Julegilder.

Men endnu en sidste Gang beder Folket ved det ny Aars Begyndelse en af de ældgamle Guddomme om at skænke Held og Lykke i det nyligt begyndte Aar. Naar Nymaanen en blank Januaraften viser sin første, skarpe, skinnende Streg, gaar alle Gaardens Beboere ud i Gaarden; Ingen maa se Nyaarsny inde fra gennem Vinduerne, det giver megen Hovedpine i det kommende Aar. Husmoderen holder et Brød og den øvrige Husstand de aabnede Pengepunge — vel at mærke med Penge i — op imod det gryende Lys og siger: »Nyaarsny, giv mig Brød (eller: mange Penge) i dette Aar.« Nyaarsny kan ogsaa

varsle om det kommende Aars store Begivenheder. Gaar man ud med sin Salmebog og slaar op i den paa Lykke og Fromme, betyder det Giftermaal, hvis man træffer paa en Bryllupssalme — og Død, hvis man aabner ved en Begravelsessalme.

I denne Maanedyrkelse har man maaske den alleroprindeligste Jul. For vore Forfædre i ældgammel Tid, da man endnu ikke kendte den julianske Kalender, har den første Nymaane efter Midvintermørket vel nok været det visse Kendemærke paa, at nu begyndte det ny Aar. Under den tiltagende Maanes naaderige Lys har man da viet sig selv, sit Kvæg og sin Afgrøde til Trivsel og Lykke i det ny Aar.

Fig. 6. Fastelavnsoptog i Frejlev, Lolland.

FASTELAVN.

HØRER man Lærken synge før Kyndelmisse (2den Februar), varsler det ikke godt, thi »lige saa mange Dage den synger før Kyndelmisse, lige saa mange Uger skal den tie derefter«. Det hedder sig ganske vist i Jylland, at »naar det Kyndelmissegdag blæser saadan, at 18 Kællinger ikke kan holde den 19de, bliver det tidligt Foraar; paa den anden Side paastaar Sjællænderne, at man kan vente tidligt Foraar, naar det Kyndelmissegdag er saa stille, at en Visk Hø, som man lægger uden for, ikke blæser bort. Men tit er der voldsom Fart i Høvisken. — Bonden gaar betænksomt gennem Lo og Lade, kigger op paa Høstænget og slaar et Slag hen paa Marken for at se, hvor meget det hidtil har tæret paa Roekulen. Thi han véd, at ved Kyndelmisse bør han have mindst Halvdelen af Foderet i Behold; da er den halve Tid gaaet, at Kvæget skal fodres paa Stald.

Tit flyger det fra Himlen og ryger hen over Jorden:

»Kyndelmisse Knude
holder derude
med hvide Stude«.

Vandpytterne, der staar i alle Lavninger, lægger til med Is. Hvor Solen forleden Dag spejlede sig i det krusede Vand, spanker Kragen sulten om paa den blanke Isflade. Heste trækker sindigt af Sted med Læs af Brænde og Kvas ud af Skoven. Ved Huse og Gaarde hvæser Saven og hugger Øksen; man er optaget af at forsyne sig for at tage mod næste Vinters Kulde.

Men et Bondefolk begynder trods Kulde og Snefog at tage Varsel af Vejr og Vind om Betingelserne for det kommende Aars Afgrøde, først og fremmest: om det nu bliver tidligt Foraar, saa Bonden paa ny kan komme i Lav med hele sit Livs Grundlag, Agerjorden. Paa den anden Side ængstes han over det, der kommer utilbørlig tidligt. Thi det jo er Grundtanken i al Folkets Livsvisdom: der maa være Ligevægt i Tingene; har noget glædeligt meldt sig, før den rette Tid er inde, skal det opvejes ved, at noget sørgeligt eller i hvert Fald fortrædeligt indtræffer, naar det gode ellers kunde have vundet Overhaand.

Derimod — naar der er uundgaaelig Udsigt til noget ked-sommeligt, som f. Eks. den lange Fastetid inden Paaske, saa har man Lov til at tage en rigelig Mængde Glæde paa Forskud i en lystig Fastelavn.

I Fastelavnen kaster man alle Bekymringerne for Fremtiden bort. I Juletiden var man opfyldt af Anelser og Ængstelser; da maatte man vogte sig for at gøre dette, og da maatte man passe paa at gøre hint — og da tog man af Julemærkerne Varsel for hele det kommende Aar, og Kyndelmissedag kiggede man ogsaa nysgerrigt ind i Fremtiden. Fastelavnen »lever i Øjeblikket« med rigelig Mad — Flæsk og mange Bol-ler — og megen Dans og Drik og anden Lystighed, inden Fastetidens Spægelse og Alvor tager ved.

I sit Udspring har Fastelavnen øjensynligt ikke det mindste enten med Kristendom eller Jødedom at gøre; derimod er der nok en Forbindelse med ældgamle hedenske, f. Eks. romerske Foraarsfester. Meningen med nogle af Fastelavns-tidens Løjer har oprindelig været at hjælpe Foraarsvarmen lidt paa Gled og at fremme Frugtbarhed og Avledygtighed hos Mark og Folk og Fæ i den tilstundende Sommer. Men alle alvorlige Formaal er aabenbart for længst glemte for en

frodig Opfindsomhed i Retning af Løjer og Langkaal. Men vel at mærke: det er en frodig Opfindsomhed, ikke en regelløs. Tværtimod, en stor Del af Morskaben bestaar netop i, at det er Minderne fra mange foregaaende Aar, der skal fornys — om muligt paa en endnu morsommere Maade end nogen Sinde før.

Og saa møder de Smaa da op paa ny meget tidligt om Morgenen og i meget ufuldstændig Paaklædning, men med vældige Ris, der svinges med endnu vældigere Slag under høje Raab om Boller. Op ad Formiddagen bukser grinagtige Smaafyre af Sted med en maabende Maske for Ansigtet, rasler med deres Bøsser og synger: »Boller op, og Boller ned, og Boller i min Mave — og hvis jeg ingen Boller faar, saa laver jeg Ballade.«

Risningen i Fastelavn saa vel som paa andre Højtidsdages Morgen har nok oprindelig haft til Hensigt at meddele den piskede Kvistens Livskraft og fremme Trivsel og Frugtbarhed; saa er det jo ikke mere end billigt, at der gives Gaver som Gengæld.

Mange Steder paa Landet holdes Fastelavnsfest endnu omtrent som den holdtes i gamle Dage. I den rigtig gode gamle Tid gik det saadan for sig: Saa snart Morgenarbejdet var til Side, trak Karlene i Stadstøjet; men hver Pige pyntede den Karl, hun syntes bedst om, med Silkebaand og anden Stads paa Hat og Trøje. Saa samlede Karlene i Flok til Hest. En var klædt ud som »Stodder«, en som »Kælling« og en som »Bajads«. Og i Spidsen kørte Musiken. Saa drog de rundt fra Gaard til Gaard og sang deres Vise hvert Sted:

I denne By i hver Mands Gaard
 gaar vi nu ind i Dag,
 og det er jo Æg, vi synger for,
 fallerallera, ja synger for
 til vores Gildeslav o. s. v.

Musiken spillede, Karlene gav Gaardens Piger en Svingom; der blev opvartet med Øl og Brændevin og Æbleskiver; Husmoderen lagde en Snes Æg i Æggestodderens Kurv, for at de kunde have dem til Æggesøbe om Aftenen. Og under Leveraab for Mand og Kone red Flokken af Gaarde — hen i den næste.

Og der blev drevet mange andre Løjer. Man slog Katten af Tønden; det kunde man gøre baade til Fods og til Hest; men i Tønden var der oprindelig altid en levende Kat. Eller man slog Potter itu: paa en Pæl blev der hængt en Jydepotte. Efter Tur fik Deltagerne bundet et Klæde for Øjnene; derpaa fik Vedkommende en Stav i Haanden, og saa skulde han uden at føle sig for søge at ramme Potten. Hver maatte slaa tre Gange; men de fleste Slag blev slaet i Lufften. Ringridning brugtes ogsaa. Undertiden »skød de Ræven«,

Fig. 7. Fastelavnsskik: Stikke til Jomfruen, Møn.

fyrede med løst Krudt paa en Mand indsvøbt i en Kalvehud; det var en brandfarlig Leg og ikke meget yndet af Gaardejerne. Paa Møn »stak de til Jomfruen«; ridende, kørende i Vogn eller Slæde, klædte i pyntelig Dragt og med Maske for Ansigtet søgte de i Forbifarten at tage Kransen af »Jomfruens« Arm med deres Stager.

Men allersnurrigst var maaske de forskellige Væddemaal og Kappøver, man indlod sig paa: En Bolle blev indsmurt i Smør og hængt op i en Snor, saa en Karl lige kunde naa den med Munden; han fik Hænderne bundet paa Ryggen og skulde nu alene ved Mundens Hjælp tage hele Bollen, mens tre Karle løb hele Byen rundt; den ene af disse skulde lukke Døren op hvert Sted, den anden skulde skrive en Kridtstreg paa Bordet og den tredje skulde slette den. Den, der vandt,

fik frit Gilde. — Eller En skulde løbe til en Korsvej uden for Byen, mens en anden fra en Gaard lige ved Kirken bar alle Benene af en Grisetaa op i Taarnet — vel at mærke: kun ét Ben ad Gangen. — Om Aftenen var der Bal.

Saadan Lystighed kunde drives det meste af Fastelavnsugen igennem. Man kan egentlig godt forstaa, at lidt Faste og lidt Alvor kunde være helt velgørende ovenpaa. — I

Fig. 8. Skydes i Strande, Kerteminde.

mange af vore Søbyer holder Fiskere og Sømænd Kampe i Baade og forsøger med lange Stænger at vælte hinanden i Vandet. Men den danske Sømænd er jo ogsaa — lige saa vel som den norske — »et gennembarket Folkefærd«.

To Baade ros hurtigt hen imod hinanden eller forbi hinanden; i Bagstavnen af hver Baad staar en af Væddekæmperne med sin lille Flagstang; den ene støder den anden i Vandet, og med et Hurra springer han selv paa Hovedet i; de svømmer til Land, og Sejrherreren tager et Kys hos enhver smuk Pige, han lyster, mens han skynder sig hjem for at skifte Tøj. Stor Indsamling af Fødevarer har i Forvejen fundet

Sted i Omegnen, og et lystigt Gilde følger efter de kolde Dukkerter. Saaledes er Vikingeaanden holdt ved Lige i Kerteminde indtil vore Dage.

Om det nu virkelig skyldes Fastelavnens Dyrkelse af Vaarens og Frugtbarhedens milde og rige Magter — sikkert er det, hen mod Slutningen af Maanedens viser der sig ny Foraarstegn: den 22. Februar kommer Per med Lamme-lægget; det er »Peders Stol«; da begynder Faarene at læmme, og da »kaster Per en varm Sten i Vandet; saa tør det lige saa meget fra neden som fra oven«. Og den 24. Februar kommer Matthias med Gaaseægget: Gæssene begynder at lægge Æg. Ja, og dermed er Begyndelsen jo egentlig gjort til Gaasestegen næste Mortensaften.

Fig. 9. L. A. Ring: Sædemanden.

TIDLIGT FORAAR.

Som Vejret er de 40 Ridderes Dag, den 9. Marts, skal det være i 40 Døgn. 40 fornemme romerske Soldater har ved deres Martyrdød givet Dagen Navn. Blot Solen lader sig se den Dag, saa længe en Rytter er om at sadle sin Hest, bliver det et godt Aar.

Gregorius er den 12. Marts, og Gregorius Tø vil gavne Bonden 100 Læs Hø. —

»Nu er vi snart ved »Gertrud fygendes« (17. Marts), saa ved vi, at vi skal have en Fnøse; for naar Gudmund (den 16.) skal hen at besøge Gertrud, saa hvirvler det gerne op med Røg og Føg«, hedder det. — Der er nogle, der siger, at Gudmund drager af Sted i Snefog for at holde Bryllup med Gertrud, og paa Bryllupsdagen, Gertruds Dag, skal det jo saa helst være godt Vejr. — En meget tvivlsom Person er den samme Gudmund; for der er dem, der regner ham for et Kvindfolk; de fortæller saa, at Uroen i Vejret kommer deraf, at der staar en Kamp mellem de to Kvinder Gudmund og Gertrud paa den ene Side og Karlfolkene Aleksander og Josef (18. og 19. Marts) paa den anden. Hvis det saa ryger

og fyger Gudmundsdag og Gertrudsdag, men bliver stille og godt Vejr Aleksandersdag og Josefsdag, hedder det: »Nu har de to Mænd staaet sig og knækket Halsen paa Kællingerne«. Men hvis det omvendt er godt Vejr den 16. og 17. Marts, men forrygende Vejr den 18. og 19., siger man: »Nu har Kællingerne sejret over Stodderne«. —

Man har allerede i længere Tid haft Foraarsfornemmelser: Vintergæk og blaa Anemoner vælter Mulden bort for deres fine Hoveder. Hvor spæde og skøre de ser ud, maa de være udrustet med en særegen Styrke — og hvor snavset og pløret Jorden er, som de bryder frem igennem, ses der ikke mindste Stænk af Smuds paa dem. Naar Solen skinner en lille Stund, aabner Ansigtet sig og ler, som hos et Barn, der uventet møder sin Moder paa Gaden. Allerede i et Par Uger har Smaapiger haft travlt med at klippe Papir ud med Borter og Figurer for derpaa at skrive Gækkevers:

»Jeg sender dig en Gave,
 en Blomst udaf min Have,
 den første, som fremtræder,
 en Ridder i hvide Klæder,
 hans Kappe den er grøn,
 selv er han meget skøn.
 En Sommernar, en Vintergæk,
 en Fugl foruden Vinger,
 en lille Ven, som har dig kær,
 en kærlig Hilsen bringer.

Mit Navn det staaer med Prikker,
 pas paa det ikke stikker.

Digtet i Ribe og skrevet i Rom,
 gæt nu, hvorfra Brevet kom.

Men det er kun Smaapiger, der allerede spidser Munden efter Paaskeæg. —

Jo, minsandten, der tumler een Bi og der en til af Sted fra Bæger til Bæger for at tømme dem for Honning; men den 21. Marts er det jo ogsaa Benedikts Dag; saa skal vi jo have lettet Bikuberne og have Vinterens Affald og Snavs fejjet ud under dem.

Marts kaldtes tidligere ogsaa Thordmaaned, og det hedder:

Thord med sit hvide Skæg
 lokker Børn uden for Væg.

Ved en sollun Sydvæg hopper Smaapiger »Mand« eller »Paradis«; Drengene triller Kugler i Hul. Og den gamle krogede og hvidhaarede Bedstemoder eller Bedstefader sidder paa en Bænk op til Væggen og hører for 80. Gang Fuglenes Foraarskvidder og ser paa Børnenes Leg og Foraarsblomsterne skære Lød.

Til de gamles Visdom hører det, at man skal saa Kaalfrø paa Marie Bebudelsesdag, der ogsaa kaldes Vor Fruedag i Fasten, d. e. den 25. Marts.

Saaledes kommer der i det tidlige Foraar Mærkedag efter Mærkedag; Sindet er spændt, om de varsler godt eller ondt. I hvert Fald maa Mennesket passe baade Tid og Dag, saa ingen Mærkedag og intet Vaartegn gaar upaaagtet hen. Han maa falde ind med sit Arbejde efter hvert et Himmelens Vink. —

Graa og forgræmmede en Markerne dukket op af Vinterens Snedække, furede af Tøbrudets Strømme; store Vandsamlinger staar tilbage i Lavningerne som Taarer paa hærgede Kinder. Dog, paa Solskinsdage tør snart den Rim, som Nætterne lægger. Søernes Is ligger skør og grødet, og en skønne Dag, naar Vinden lufter, ringler Isstumperne en sprød og klinger Gravsalmes over Vinteren. Den døde, graa Søflade er blevet himmelblaa og levende; man ser igen Fiskeflokke lege dernede. Og i Grøfter og Rander kravler Smaapinde og Hylstre af Grus og Rør af Sted; det er Døgnfluellarverne, der er vaagnet til Liv.

Vintergækkene hænger nu paa deres Stilke med de hvide Blade let hævede, ligesom Bier, der hænger med spilede Vinger paa Spidsen af et Straa. Rader af blaa og røde Anemoner staar og ler i Sollyset som en Flok Konfirmandpiger, der har været letsindige og er trukket for tidligt i Sommerkjolerne. Krokus'erne med de skøre Stilke hæver deres hvide, gule og blaa Glas for at drikke Vaarens Skaal.

Fuglene flyver nu ikke saa meget i Flok, som de gjorde under Vinterens Frost og Sne, de ses nu mest to og to. Musvitten har travlt som Mus i Barselseng; »slid din Tid, slid din Tid«, er dens Omkvæd. — Ude ved Kærene vender Viben sin hvide Bug lige over Hovedet paa Drengene, der søger dens Æg, og skriger: »Tyve, Tyve!« Det gjorde hun ogsaa, da Jesus bar sit Kors paa Vej til Golgatha — til Straf

maa Viben aldrig sidde paa Træernes Grene, men skal altid sidde paa Jorden, naar den vil hvile sig.

Lærken har længe slaaet sine lange Triller over Markerne, og Bogfinken sine korte i Skoven; Solsorten sidder paa den øverste Kvist i Havens højeste Træ og fløjter sin bløde Tone. Stæren sidder paa Gavlen hver en Solskinsstund og holder sig lystig med at efterabe alle de andre Fugle.

Storken er en Fugl, man særlig tager Mærke efter; den er jo som en hellig Fugl, som det aldrig kan falde Nogen ind at dræbe. Faar man første Gang Øje paa den om Foraaret, mens den staar eller gaar, skal man selv blive let i sin Gang; thi Storken gaar let; ser man den flyvende, skal man blive tung; thi Storken flyver tungt. Hører man Storken knebre, før man ser den, skal man slaa meget i Stykker i det kommende Aar. Møder den skiden og pjusket paa Hus-taget, tyder det paa en vaad Sommer. Er den hvid og pæn, bliver Sommeren tør.

Den hvidgraa Vipstjært, der ogsaa kaldes Havresaaten, vipper dobbelt ivrig med Halen; det er nok for at minde om, at det snart er paa Tide at faa Havren saadet.

Og saa kommer den Højtidsdag, da Jorden paa ny er bekvem til at tage mod Plovens skarpe Jern. Det er fra gammel Tid en af Aarets Skæbnestunder, da det gælder at sikre sig Held hos de usynlige Magter og jage alle onde Aander bort. Første Gang, Hestene skal i Marken om Foraaret, føres de over Staal, naar de trækkes ud af Stalden. Det giver ogsaa Held med Heste og Avl i det kommende Aar, naar Husbonden den første Pløjedag strør en Haandfuld Salt paa Hestenes Hoveder og slaar Kors for dem. — Før Husbonden drager af Gaarde med Ploven, gaar han ind i Køkkenet og lader Kvinderne tage af Ilden, hvad der staar og koger.

»Godt Mod«, d. v. s. heldigt Møde, maa Plovmanden ogsaa sikre sig, og hvem giver et bedre »Mod« end hans egen Kvinde? Lidt før Manden driver sit Forspand i Marken, gaar Konen derud, og ligesom tilfældigt møder hun ham paa hans Foraarsvej. Der hører ingen Ord til, kun et Nik og et Blik. Til den gamle Hjulplow hørte en Plovøkse og en Plovkæp. Naar Bonden kom ud paa Marken og havde faaet Spandet

sat for Ploven, kastede han Plovøkse og Kæp over Kors foran Hestene og kørte saa Ploven tre Gange derover, saa vilde intet Ondt vederfares ham selv, hans Bæster eller Sæden, som skulde lægges. Og naar Manden den første Pløjedag om Foraaret kom hjem fra Marken, har Konen Huset fejtet. Fejeskarnet kaster hun for Hestene, som de stamper ind i Gaarden; paa denne Maade værnes Gaarden mod Rotter og Mus, saa de ikke faar Magt til at ødelægge den Sæd, der nu skal saas.

Det er rimeligt, naar saa vigtig en Sag som Saaningen skal foregaa, at man saa vogter paa Himlens Tegn, og at man indretter sig derefter. Alt hvad der saas i Næet (d. e. under aftagende Maane), vokser godt under Jorden; men alt, hvad der saas i Nyet (under tiltagende Maane), vokser godt over Jorden. Altsaa: Roer i Næ og Korn i Ny!

Naar Bonden er kommet ud paa sin Mark for at tilsaa den, stiller han sine Sække med Saasæd op paa Rad; han samler sit Sind og tager en Haandfuld Muld og lægger øverst i hver Sæk, og af Kagen fra Julebordet smuldrer han nogle Krummer ned i Saasæden. Kornet vies til Muldets Kraft og til Julevætternes Varetægt. Husbonden tager en Haandfuld Korn af Sækken og strør det langsomt ud med en kredsende Bevægelse af Armen. »Saa saar jeg min Sæd i Jesu Navn«, siger han og tager saa fat paa Arbejdet.

En Helligaften af en ejendommelig Art er St. Skade Aften, d. e. Aftenen før Skærtorsdag. Da sættes der Staal over Dørene og i den øverste Spids paa Bistaderne, og Ovn-ragen tages ind, for den Åften flyver Skader og Hekse i skøn Forening til Bloksbjerg, og Heksene bruger Ovn-rager til Befordringsmiddel. Hjulploven kunde i sin Tid ogsaa bruges. Man tog derfor det fjermer Hjul af sin Plov; saa maatte Heksene se sig om efter noget andet. Paa tilsaaede Marker gør man bedst i at kaste Økser og Jernkiler, saa kan Heksene ikke under deres Ridt skade Sæden.

Skærtorsdag spiser man Søbekaal, som bestaar af 9 Slags Grønt; det skal befri En for Koldfeber i det kommende Aar. Som et Minde om den strenge Faste, der i den katolske Tid

brugtes Langfredag, har man brugt at spise Rugmelssuppe eller Melgrød med Honning i til Middag. Paaskelørdag har Moder og de Smaa travlt med at farve Paaskeæg, saa de spiller i Gult og Brunt og Rødt og Blaåt.

For Helbreden er det godt at spise et Æble paa fastende Hjerter Paaskemorgen. Hvor kan saadant et runkent Æble smage dejligt, som Moder kommer og stikker til En, mens man endnu ligger i Sengen! Men det er nok ikke værd at ligge for længe og gnaske paa det, for der er ogsaa noget, som hedder Paaskekræpper, en Ret, der smager nøjagtigt som Fastelavnsris.

Og er man først i Tøjet, kommer det store Øjeblik, da Husmoderen deler de farvede Paaskeæg ud til Børn og Tyende. Saa kan vi trille Paaskeæg, og den, der med sit Æg rammer en Andens Paaskeæg, har vundet det. Smaa Lækkermunde gaar omkring og synger:

Jeg staar i jer Dør,
I har vel set mig før,
maa jeg titte i jer Rede?
I maa ikke blive vrede!
Jeg smører mig om Skæg,
maa jeg bede om et Æg?

Og Hønsene kagler saa flittigt, saa Ingen nænner at sige nej.

Ægget er bunden, fortættet Livskraft; det er Meningen, at Menneskene skal delagtiggøres i denne ved rigelig Spisning af Paaskeæg.

Og dog kan Konen i Huset netop i disse Dage have god Brug for sine Æg; for baade »den svære Gule« og »den lille Graa« er blevet skruk og skal lægges; hver af dem skal have 13 at ligge paa, for det er det heldige Tal. Snart sejler vel Høg og Glente oppe i den klare, friske Foraarsblæst og spejder ned i Gaarden efter alt det Smaakrav, der myldrer om den klukkende Hønes Ben, eller som vrølter af den stridbare, hvæsende Gaas. Da gælder det at galdre de rette Forbandelsesord, der kan ødelægge Røveren med hele dens Afkom:

Glue, glue, Glente!
 Skam skal du vente
 paa Lever og paa Lunge,
 paa Tænder og paa Tunge,
 paa alle dine Ben.
 Du, Gæslingetyv!
 Flyv hjem til din Kone,
 hun ligger i Barselseng
 med tre rødhovede Dreng.
 Den ene skal slagtes,
 den anden skal brændes,
 den tredje skal ligge paa Taget og sulte ihjel.

— — —

Paasken er Opstandelsens Tid baade i Kristentro og i Folketro. Maa være det. Livskraften, som i Vinter trak sig ned i sorte Rødder og Knolde og Løg, bryder frem med en Vælde, der faar hele Jordskorpen til at bæve og briste i Billioner af Sprækker og Porer. Rabarberens Skud bryder frem som knyttede, røde Næver og folder sig ud som ru og rynkede Hænder; Pæonen skyder op med stor Jordomvæltning, som smaa bløddryppede Granater at se til. Liljerne stemmer de grønne Sværdspidser gennem Skorpen; Anemonen rejser med sænket Hoved den krumme Ryg mod det visne Løvdække — hele den nordlige Halvkugle gør Revolution for at folde sig ud i Grøde og Skønhed.

Fig. 10. A. H. Hunæus: Paa Københavns Vold,
Aftenen før Store Bededag. 1862.

VED BEDEDAGSTID.

AF alle Aarets kristelige Højtidsdage er der vel ingen, der i højere Grad rummer Kristendommens Grundtanke end Bededag, den almindelige Bods- og Bededag, der lige som har opsamlet i sig gamle Tiders mange Bods- og Bededage, der var anordnet af Kirken for at forbedre Menneskesjælene og bringe dem i nærmere Samfund med Gud.

Peder Palladius, Sjællands første lutherske Biskop, skriver, at der i Købstæderne bør være Bededag enten om Onsdagen eller om Fredagen i hver Uge, og i Landskirkerne af og til om Søndagen efter Prædiken eller Messe, og desuden skal der være en bestemt Tid om Aaret, hvor der gives Almisse til fattige Folk i Stedet for den ugudelige Korsbyrd, der fandtes i den katolske Tid. Fattige Folks Dag træder altsaa i Stedet for Korsbyrden, hvor Landsbyens Folk drog omkring paa Ager og Eng med Kors og Fane, — hvad der efter Palladius' Mening var blevet til en »Fastelavnslæg Gud til Spot og denne Kirke til Spe«. — Til Afløsning af de mange Faste- og Bededage Aaret rundt indførtes i 1686 den almindelige

Faste-, Bods- og Bededag, der skulde holdes Fredag i den 4. Uge efter Paasken.

Men ved den Aarstid, da Bededagen falder ind, er Menneskenes daglige Færd optaget af Foraaret og dets travle Virksomhed: Græs og Blomster vælter Vinterskorpe og gammelt Løv til Side, paa Grønsværen stolprer og hopper nyfødte Lam og Føl, Trækronerne sløres af Bladenes skært-grønne Væv; paa Agrene damper Mulden om Hestespand og Plovmand, og om Natten suser Træk efter Træk af Fugle mod Nord; deres Skrig og Kalden genlyder af Higen og Længsel.

Naar saa vigtig en Tid forestaar, har Folketroen altid sine Varsler. Næsten hver sjællandsk Gaard og Husmandssted har sin Skaderede, der hænger i et Pæretræ i Haven eller i en Poppel ved Laden. Naar Skaden glinsende i Solen og vippende med Halen kommer flyvende med Pind i Munden for at indrette sit ny Sommerherberg, kigger man efter, hvor højt i Træet han i Aar indretter sit Logis. Bygger han højt, hedder det: »I Aar behøver vi ikke at sørge for Regn«. Men i modsat Fald hedder det: »I Aar vil det komme til at knibe med Regn, siden Skaden bygger saa lavt«.

Den gule Vipstjært hed Bygsæden og var det ufejlbarlige Tegn paa, at det nu var Tid at saa Byg. Og hør! Henne i Skovkanten sidder jo ogsaa Gøgen og synger:

Kuk-kuk!
saa Byg
vel tyk!
En Tønde
at begynde!

Gøgen kukker om Længselsaar, hvor længe det skal vare, inden Mø eller Svend bliver gift, — og Gøgen kukker om Leveaar; — Bygsaaning og Giftermaal og Død, Gøgen ved Besked med det alt sammen. Skæbnens Vægt vejer alting af, og jævnlig forkynder den Maalet for Menneskene, saa de ved, hvad de har at rette sig efter.

Naar Foraarsarbejdet med Hestene i Marken er forbi, og Hestene føres i Stald, tages Gryder og Pander af Ilden, ligesom da de den første Pløjedag førtes ud i Marken.

Og som Pløjning og Saaning har sin »Gudstjeneste«, saaledes har Foraarsarbejdet ogsaa sin »Nadver«. Naar Arbejdet

er endt, samles Husstanden til et mere end almindeligt Maaltid, »Plovgrød« og »Harvekage«. —

De grønnende Kviste og de brogede Blomster drager Menneskene ud fra deres Vinterhi; man føler Trang til at komme ud at se paa det spirende Liv og til at bringe noget af dets Grokraft med hjem til sit Hus. I Landsbyer og Smaakøbstæder bringer Flokke af Smaapiger Hænder fulde og Kurve fulde af Anemoner og Lærkesporer hjem fra Skoven. Naar Københavnerne i store Skarer gaar paa Voldene eller paa Langelinje, medens Bedeaftensklækkerne ringer, har man langt fra Indtryk af, at det er en Bods- og Bedegang, men at det er en Vandring for at tage Foraaret i Besiddelse. Og dog er Københavnernes Bedeaftens Vandring maaske den sidste Rest af den gamle katolske Skik, da Bønderne løb omkring paa Ager og Eng med Kors og Fane for at signe Afgrøden med det hellige Optog.

Valborg Aften, den 30. April, er en af de farlige Aftener, hvor Hekse og Troldtøj er paa Færde. Men heldigvis veed Folketroen jo Raad ogsaa mod den Slags Væsner. Allerede i Snorres Edda hedder det, at »Røn er Thors Redning«, og det er nok derfor af meget gammel Oprindelse, at man Valborg Aften sætter Rønnekviste ved Dørene; saa staar Gaardens Folk under den gamle Bondeguds Værn. Ved Valborg Tid havde Kørerne i gammel Tid lige kælvet. Hvad Heksene særlig eftertragter, er at tilvende sig Mælken og Smørlykken fra andre Folks Køer. Det er sikrest at kaste lidt Salt i Brønden, saa kan Heksene i hvert Fald ikke bruge den til Kærne Valborg Aften og derved tage Gaardens Smørlykke. Og Kreaturerne maa være under Tag for ikke at blive forgjorte.

I Øst- og Midtjylland bringer man et andet gammelt Husraad mod Troldtøj i Anvendelse; man brænder Valborgblus, og hvor de lyser, har baade Hekse og Trolde tabt Spillet.

Naar Pigen Valborg Middag gaar ud at malke, skal hun have en Smørblomst og et Stykke Smørrebrød i Haanden, saa vil Sommeren give meget Mælk og Smør.

Fig. 11. Sommer i By i Nordby paa Samsø.

SOMMER I BY.

AFTENEN før Kristi Himmelfartsdag skal Alle mæje deres Rede, — saa nær som een Fugl; han laver Urenhed i sin. Hvad det nu kan være for en Fugl? — Alle andre sætter altsaa Maj, d. e. grønne Grene — nyudsprungne og lyse — i deres Hus; der er de jo til Pryd; det kan ogsaa være, at de kan gøre Nytte paa anden Maade, de kan maa-ske holde onde Hekse fra Huse. Kristi Himmelfartsdag søger Heksene til Guds Hus, og da er det ikke allernemtest at begaa sig for almindelige skikkelige Mennesker. Alle og Enhver kan jo ikke se disse fromme Damers Kirkegang; der skal endogsaa et særligt Sammentræf af heldige Omstændigheder til. Men hvis man er født en Torsdag med Sejrsskjorte paa og uden at vide af det har en Hønnekes førstlagte Æg i sin Lomme, kan man grangivelig se dem komme svansende op ad Kirkegulvet ved Gudstjenesten Kristi Himmelfartsdag. Under de Forhold er det naturligvis ikke helt nemt for den Synske at bevare Fatningen og udtrykke sig, som Stedets og Stundens Højtid kræver. Saadan var der en Dreng, der Kristi Himmelfartsdag sad i Kirken, og uden at han tænkte paa det, opfyldte han netop alle Betingelserne. Lige med ét

raabte han: »Nej se, se! Der kommer Maren Smeds, og der kommer Kirsten Bødkers, og der kommer vor Mor med en Kærne paa Hovedet, og der kommer Dælen gaaleme vor Birte!« At Heksene har en Kærne med, har sin gode Grund; de lede Utusker har naturligvis særlig travlt med at tilvende sig andre Folks Mælk og Smør paa den Aarsens Tid, da Kørne nylig har kælvet og giver mest Mælk. Jo vist, har de Smag for Græssmør.

En underlig Aarstid er denne Løvsprings-Maaned. Den øvrige Del af Aaret er det klart, at de stærke Magters Vel-signelse hviler, hvor Menneskene har bosat sig og viet Toft og Ager med deres Arbejde og deres fromme Handlinger; her har Menneskene alligevel, naar de kender Løndommene og handler derefter, Overtaget over den Trolddom og det Vanheld, der stadig ude fra udyrkede Moser og Skove og Heder vil snige sig ind paa Kulturens Enemærker. Men den Dag, da Skovbrynet, der nys stod sort og knugende, kupler sig Top bag Top som gyldengrønne Skyer under Himlens lysblaa Hvalv, — ja, da er det øjensynligt, at nu har alle gode Magter sænket deres Naade der; kan Menneskene blot lede noget af dette Lykkevæld ind over deres egne nylig saaede Agre, ind paa deres egen Landsbygade, ind i deres egen Stuevraa, da vil alt, baade Korn og Kvæg, baade Barn og Kylling, trives, og Hekse og Troldskab mister Magten til at øve Men, selv om de ogsaa slaar sig paa Fromhed og Kirkegang!

Dog ikke blot Hjemmene skal vies; ogsaa Byens Fællesliv stilles under de grønne Grenes Vartegn. Hvad Ungdomslavet faar at gøre: en skønne Vaardag, eller maaske Vaarnat, fører det Sommer i By og holder sig lystigt ved et Gilde. Er Sommeren tidligt paa Færde, kan det ske allerede efter Baalet Valborg Aften. Men sikrest er det dog at opsætte hele Stadsen til sidst i Maj Maaned. Da skinner Gaardene af ny Kalkning; da er Havens Urtebede revne og klappede; Abilden folder sin blegrøde Blomsterpragt ud med en Bøn om Sol. Kørne gumler det første saftige Græs i sig, Rugen staar med tæt Paryk, og Vaarsædens Millioner af smaabitte Lanser knejser op af Mulden.

I meget gammel Tid gravede Karlene da den kønneste unge Bøg, Majtræet, op, førte den til Bys og plantede den paa en

Plads ved Bygaden; senere i Tiden har man rejst en høj Mast, som man pyntede med Kranse af Grene og Blomster. Paa Smaaøerne Syd for Fyn, Strynø, Avernakø o. s. v., pyntes Majstangen den Dag i Dag. Og Ungdommen føler sig fyldt af en Grødekraft — det er vel Vaarguddommen selv, der fylder en — saa det blomstrer ud i Sang og Leg og Dans. Paa Samsø fører man en Majstang med brogede Tørklæder forrest i Optøget rundt i Byen.

I Ungdomslavet var det tit saadan, at Lavet ved Juletid bestemte, hvilken Karl og hvilken Pige der skulde have hinanden til »Nytaarsgave«; de var saa at opfatte — ikke som Kærestefolk, men — som Kavalier og Dame i alle Lege-stuerne Vinteren igennem. Stundom kunde Valget være heldigt, og Forbindelsen kunde da blive varig; stundom har de to Parter vel nok længtes efter, at der kunde blive en ny Sammenstilling, der kunde virke mere harmonisk. Og nu i den skønne Maj sprængtes alle de tyndslidte Baand; nu, da Legestuerne afløstes af Gadeleg eller Sommergilder, kunde man knytte Gadebasse og Gadelam sammen med ny Forhaabningers Kranse.

Enhver Gaard i Byen maa give sit Tilskud til Gildet, der skal holdes som Sommertidens festlige Indledning. For tredje Gang maa »vor Mor« ofre til de Unge af sit sammensparede Forraad af Æg. Første Gang var til Æggesøbe i Fastelavnen, anden Gang var Paaskens haardkogte Æg; denne Gang maa hun rykke ud med en Snes Æg, for at hendes Datter eller Pige kan bage en forsvarlig Æggekegale deraf til sig selv og hendes Kavalier. — Ogsaa andre Fødevarer er kærkomne — og hvem vil vise sig karrig, naar Indsamlingen sker under saa festlige Former?

I den tidlige Morgen pynter Pigen sin Karl og Karlens Hest med grønne Kranse, med Blomster, med kulørte Baand og hvide Smaaduge; det skinner fra Karlens Hat og Trøje, og det flager fra Hestens Bringe og Manke. I samlet Flok rider Karlene fra Gaard til Gaard med Musik i Spidsen og med et Par mægtige Kurve til de ventede Gaver. Naar de kommer ind i Gaarden, beder Forrideren, Majgreven kaldes han ogsaa, om de maa faa Lov til at synge deres Vise. Og saa stemmer de alle i:

Nu ønsker vi eder en Pinsefest,
 fryder eder, I unge Folk!
 Den Herre Jesus vær jer Gæst!
 Fryder eder, I gamle og!

Vi har en Kurv baade stor og vid,
 der kan gaa syv Ol Æg deri.

Vi har og een til Ost og Smør,
 den samme er til Flæsk og Kød.

Vi har en Pung baade stor og vid,
 der kan vel gaa hundrede Daler i.

Vi har ikke smagt en Brændevinstaar,
 siden vi kom fra eders Nabogaard.

Konen i Huset maa nu frem med sine gode Sager. Spille-
 mændene spiller, og nogle af Karlene danser en Dans med
 Gaardens Piger. Og derefter tager de Besøgende af Gaarde,
 mens de synger:

Saa takker vi for Gaven god,
 og ønsker eder et frugtbart Aar.

Saa beder vi Mand og Kone om,
 I til vort Pinsegilde vil komm',

at faa godt Øl og Brændevin,
 fryder eder, I unge Folk!
 ja Spil og Dans, til Dagen skin,
 fryder eder, I gamle og!

Ridtet ender i den Gaard, hvor Gildet skal holdes, og Fest-
 ligheden svarer fuldt ud til de Løfter, der er givet i Visen.
 — Det kan til Tider se ud, som den egentlige Hensigt, at
 sikre sig en god Sommers Afgrøde, er ved at kvæles under
 den megen gode Mad og Drikke, under det pragtfulde Optog
 og Dansens Lystighed. Men bag al Støjen og Larmen klinger
 som en Undertone en Bøn om de nærende Kræfters Hjælp
 og en Stræben efter at holde de ødelæggende Magter borte.

Denne Tanke kan ytre sig i tydelige Ord, som i en Lektie,
 der fremsagdes af jyske Bønder tidligt Valborgdag. Bonden
 stillede sig med en Flyve-Røn i sin Haand, med Ansigtet
 vendt mod Øst og sagde: Hjælpe Gud til et godt Aar, en
 god Dag og en god Time! Men nu beder jeg for mit Bo og

min Bolig det hellige Fredsens Bud. — — Nu beder jeg for min Tyr og mine Stude, for mine Køer og mine Kalve, for mine Heste og mine Føl o. s. v., o. s. v. Jeg byder alle Jætter og alle Troldfolk, som er i denne By og i dette Land, ved det Tornetræ, hvormed Jøderne pinte den Herre Jesrum. Jeg sætter for deres Skud Jern, for deres Hjerte Rødder samt de ni stærke Eder baade for og bag o. s. v.

I denne Bøn sker Henvendelsen — i det mindste formelt — til den kristne Gud. Men der er Maj-Viser, hvor det er næsten, ligesom der tillægges selve Majtræet Guddomskraft:

Sommeren har vi med os her;
Vinteren er os ikke nær.

Vi have os en Majbøg sat,
og den satte vi om Pinsenat.

Og den satte vi saa fast i Jord,
som den skulde staa i femten Aar.

Og den den satte vi saa højt i Sky,
den glæder dem alle ud i vor By,

o. s. v.

Det er naturligt, at slige verdslige Majviser maatte støde en rettroende luthersk Præstemand. For at raade Bod paa Forargelsen digtede paa Christian den Fjerdes Tid den fynske Præst Peder Jensen Roskilde en »Ny Majmaaneds Sang, med hvilken retsindige Kristne kunne ønske sig af deres himmelske Herre den lystige Sommers Velsignelse til deres legemlige Nødtørftighed At sjunges som: »Husbonde, om du hjemme est, Maj vær velkommen«. Ungdommen besynderligen paa Landsbyerne til Vilje, at bruges i Steden for den gamle letfærdige Majmaaneds Vise«.

Denne Vise vandt stor Udbredelse baade paa Sjælland og i Skaane, og den løser ogsaa paa en ypperlig Maade den Opgave at give Udtryk for Bondens Hensigt med Majfesten og samtidig at vende hans Blik mod Gud som alle gode Gavers Ophav:

Al Verdens Skaber! Med god Besked
hør det, som vi bede!
Du haver alting vel bered.
Vær os alle en naadig Gud med Glæde.

Den Vinters Tvang du drevst af Land,
lad Sommer blid os gaa til Hand.

Thi bære vi dig Maj i By,
og love dig med Salme ny.

Med Olden god velsign vor Skov,
Giv Flæsk paa Disk, dit Navn til Lov

Giv Korn og Kærne af Agrene
til Brød og Øl i Landene.

Ved Bier giv Voks og Honning sød,
til Lys og Lægdom, Mad og Mjød.

Giv Mælk og Smør og Osten sød,
velsign os med Boghvedegrød!
o. s. v. 25 Vers.

Skikken med at føre Sommer i By lever nu kun i meget afbleget Skikkelse her i Landet: lidt Skovbal hist og her Anden Pinsedag, en Dans mellem mørke Hedebakker, en Majstang paa Strynø o. lign. — De, der mest trofast har holdt fast ved den gamle Bondeskik, er til syvende og sidst Københavnerne. Naar de tidligt Pinsemorgen vandrer ud til den gamle Solbjerg Bakke for at hilse Solens Opgang, følger de en Skik, hvis Oprindelse sikkert ligger langt forud for Absalons Dage.

Fig. 12. Hans Smidth: Pinsefest paa Heden.

Fig. 13. Skt. Hans Ko i Vendsyssel.

SKT. HANS AFTEN.

I AARETS Kredsgang er Jul og Skt. Hans Yderpunkterne hver til sin Side. Fra en øde og fattig Jord stirrer i Julen Menneskene under en lav og graa Himmel frem mod det nye Aars mange Muligheder og tager Varsler om Fremtids Held og Grøde. Ved Skt. Hans Tid staar alt i sin fejreste Udfoldelse. Fra Rugens Aks bølger Dræet som en gullig Sky, Egens og Askens sent udsprungne Blade har vokset sig store; Kløvergræsset staar højt og busket, tjenligt til at tage mod Leens skarpe Tand. Der er intet Spor endnu af Modningens forkrænkelige Skær; det er Hyldeblomsternes og de vilde Rosers Tid. Grøde og Vækst bølger frem i en Fylde, der overmander Menneskesindet med sin Kraft. Det er Fuldbyrnelsen af Vinterens Varsler og Vaarens Dyrkning, der vælder i Sæd, i Løv og Blomst. Der er ingen Trang til at sætte Livskraften højere op; — kan man blot værne det, der er, mod onde Anslag!

I Vendsyssel pryder Hyrdedrengen Skt. Hans Aften sin

Yndlingsko med den frodige Blomsterrigdom. Hvem ved, om ikke Blomsterfylden kan meddele sin Kraft til Koen, der staar med sin Pynt hele Natten, og holde Sot og anden Ondskab borte fra den.

I Naturen har øjensynlig de gode, livgivende Kræfter Overtaget. — »Gamle Erik« selv har modfalden trukket sig bort til fjerne Afkroge og holder Gudstjeneste forskellige Steder, der egner sig dertil, i Tromskirken, paa Bloksbjerg og Blaa-kulla. Skt. Hans Aften stævner hans Menigheder til Mødestederne; det er ikke for det gode, den Kirkefærd sker, og det er derfor sikrest for skikkelige Folk, der skal være ude om Aftenen, at have en lille Pind af Røn hos sig; og ved Husets Døre sættes Rønnekviste; Lugten af dem kan Troldtøj nu en Gang ikke udstaa. I Hørren sættes Ris for at værne dens Trivsel. Paa den dejlige Skærsommeraften gaar Pigerne ud i Marken for at »maje Hørren«; den skal da blive saa høj som Grenene, hed det sig.

Vil nogen have at vide, hvorledes den omtalte Kirketur foregaar, skal han blot ved Midnatstide sætte sig paa en Korsvej under en Harve, der er stillet med Tænderne udad; da kan han maaske se baade den og den Dame af sit Bekendtskab komme flyvende overskrævs paa et Kasteskaft eller en Ovnrage i Retning af Bloksbjerg. For at hindre Heksene i at skade Køerne bliver der Skt. Hansaften lagt Staal i Malkespenden. — For at vare Vandet mod Skade kan man tage Gresel og Ovnrage og lægge dem paa Brøndkarmen. Heksene tager da Ragen til Ridehest og Greselen (Skødselen) til Ridepisk og glemmer i deres Glæde over det flotte Rideudstyr at gøre Ulykker. — Ogsaa de Underjordiske holder sig nok lystige Skt. Hans Aften; i hvert Fald har troværdige Folk set deres Høje staa paa gloende Pæle og set Vrimmel og Tummel inde i Højen.

Men naar saa er, kan man jo aldrig være forsigtig nok, f. Eks. med Sæden; der kan komme »Brand« i Aksene, og ligesom Pine er det bedste til at fordrive Smerte, saadan er der ikke noget sikrere Middel mod Brand i Sæden end at tænde Baal paa alle Høje; — i det hele tager Hekse og Troldtøj jo en lang Vej uden om baade Kors og Ild, saa det er bedst ikke at spare paa de Dele Skt. Hans Aften.

Paa Sognets højeste Punkt stables da en mægtig Bavn; en Tjæretønde og tørre Grene og gammel Halm slæbes derop af de Unge. Naar Aftensystemen er endt, kommer Flokke af Karle og Piger drivende derhen, Knægte og Smaadrenge virmer om i Spænding og Tjenstiver, Byens Træskomand har forsynet sig med en Tønde Øl, som han kører derop paa en Hjulbør for at holde Udkænkning mod billigt Vederlag, og

Fig. 14. Jørgen Sonne: Bønder, som har tændt Blus paa en Kæmpenhøj Skt. Hans Aften, danser omkring Ilden. 1860.
(Originalen ejes af Stabslæge Grønlund, Vedbæk.)

Egnens bedste Harmonikaspiller prøver allerede Klapperne paa sit Instrument.

Snart lyser Baalet rødt ind i mærkeligt spændte Ansigter; der pirres op i Ilden for at faa den til at lue endnu stærkere. Tørsten maa slukkes hos Træskomanden; Musikens Toner tvinger snart Karlernes og Pigernes Fødder i Takt.

En og anden staar lidt borte og ser ud over Landet, hvor Blus efter Blus bryder ud af Mørket, nærmere og fjernere til alle Sider — en Snes Stykker er der mindst at tælle. Hvor kan Heksene næsten komme frem? Der er heller ingen Skyg-

ger at se oppe mod den lyse Sommerhimmel, — kun blege glimtende Stjerner.

Det er mærkeligt, hvad underlige Egenskaber Tingene faar St. Hans Nat; da modnes f. Eks. Bregnefrøene, og tager man dem i sine Sko, kan man se alle skjulte Skatte i Jorden. Og hvis man plukker en Skt. Hans Urt og sætter den op under sin Bjælke, kan man se, hvad Skæbne man faar i det kommende Aar. Vokser den nedad eller visner den, varsler det jo ikke godt; — allerhelst vil den unge Pige maa-ske nok have, at den skal bøje sig til Siden og slynge sig sammen med en anden, der er sat op af hendes gode Ven. Saa bliver det Bryllup, inden Aaret er omme.

Mod Gigt er det godt at bære en Ring, som er gjort af Bly, man Skt. Hans Nat har hentet fra Kirketaget.

Og Dug har den Nat en mærkværdig lægende Evne.

Allermest vidunderlig er den Kraft, Kilderne har Skt. Hans Aften. Det er jo ikke hvert Aar, der i Forsommeren falder ret megen Regn. Tværtimod er der tit Tørke, Græsset svides, og Kornet staar i Stampe; men hvor en Kildes levende Vande vælder ud af Jorden, er der altid grønt og frodigt. Det er tydeligt, at der er skjult sælsomme Kræfter i Kilder. Drikker man en solhed Dag af en Kildes Vand eller bader sine Hænder og sit Ansigt deri, føler man sig som født paany; Øjnene ser alt i et nyt Skær, som man havde faaet et nyt Syn. Kan noget hjælpe en stakkels Syg, maa det være Kildevand i Skt. Hans Natten, da alle Naturens Kræfter rører sig med en sælsom Magt.

Fra ældgamle Tider drog Folk da til Kilderne ved Mid-sommerhøjtiden, — alt hvad der kunde kravle og krybe. Middelalderens Præster og Munke viede de gamle Helligkilder til kristne Helgener og Helgeninder og stillede Kors ved dem, og i saa stor Udstrækning som muligt fik de Folk til at ofre til en Kirke eller et Kapel i Nærheden i Stedet for — som gammel Sæd var — at kaste Ofret ned i Kilden; saaledes trivedes Fromheden og Kirkens Tarv bedst, og gammelt, afskyeligt Hedenskab blev hindret. Men det var ogsaa hjerterørende Legender, Præsterne kunde fortælle om, hvorledes Kilden var bleven til og havde faaet sin vidunderlige Kraft: Hvor onde Mennesker havde mishandlet eller ihjel-

slaaet en from Mand eller Kvinde, havde Gud ladet Kilden sprudle frem til Vidnesbyrd om Helgenens Uskyld, og snart havde den og den gamle Mand, der vitterligt for alle havde været blind i mange Herrens Aar, faaet sit Syn igen ved at to sine Øjne i Kilden.

Er det noget Under, at Kilder, der var viet af Odins eller Tyr's Præster og helliget af Middelalderens Munke, har bevaret deres Kraft, ogsaa efter at Reformationen havde bragt Evangeliets klare Lys til at skinne og bandlyst alle Helgener.

Sjællands navnkundigste Helligkilde var *Helene Kilde* paa Tisvilde Mark i Tibirke Sogn. Efter Navnene *Tisvilde* og *Tibirke* at dømme har der allerede i den hedenske Oldtid her været et Kildevæld og en Lund, der har været viet til Guden Tyr. Det var maaske selv samme Kilde, der i Middelalderen viedes til den svenske Helgeninde Skt. Helene, og endnu i Mands Minde har man fra de fjerneste Egne af Sjælland Skt. Hans Nat søgt Lægedom ved denne Kildes Vande. Fra Ubby ved Kulundborg kørte f. Eks. for 100 Aar en Pige i 14—15 Aars Alderen, der led af Øjensyge, tre Aar i Træk den lange Vej paa en Fjællevogn til Helene Kilde. I Nærheden af Kilden var en stor Sten, og her sad en Kone, der mod Betaling gav hver Syg en Skefuld Jord, der blev taget inde under Stenen (Helenes Grav). Jorden fik de i deres Lomme-tørklæder; det syge Sted blev vasket med Vand fra Kilden, og dernæst lagde de sig med Jorden i Tørklædet under Hovedet til at sove ved Kilden; — der laa Krykker og Stokke i Mængde, som Helbredede havde efterladt.

Hvor nu saaledes mange Syge med deres Ledsagere strømmede sammen, kom Handelsmænd, Gøglere og Værtshusholdere til. Og mange Steder gik Kildedyrkelsen over til at blive Kildemarkeder, der har været holdt ved Stk. Hans Dags Tider ned mod vore Dage, — Markeder, hvor der solgtes Tøj og Ure, Hatte og Piber, Bødkerarbejde og Pottemagervarer, Leer og Kobbersager o. s. v. — Endnu er der Steder, hvor der ved de gamle Helligkilder af Egnens Sygekasse foranstaltes en Skt. Hans Fest, og hvor Deltagerne drikker et Glas, fyldt fra de gamle Væld. Kilden øver sin Dragning nu som før; dens Væld, der lige friskt og klart har rislet de mange Nætter og Dage i Aarhundrederne, bringer

Vækst og Grøde til det grønne Græs og de blaa Glemmigejer ved dens Bred, og Helse og Sundhed til syge Mennesker — i Dag som for tusind Aar siden. Gudsdyrkelsens og Sundhedsbestræbelsernes Former har vekslet — Kilden er stadig den samme.

Kildebesøg Skt. Hans Aften har fra gammel Tid hørt med til det københavnske Folkeliv. For et Par Hundrede Aar

Fig. 15. Jørgen Sonne: Skt. Hans Fest i Tisvilde. 1858.

siden gik Turen mest til Vartov Kilde paa Strandvejen; men senere vandt Kirsten Piils Kilde særligt Ry. Krigsguden Tyrs gamle Kilder er næppe ved Midsommerhøjtiden blevet dyrket med stærkere Lurgny end den, der nu om Dage lyder fra Københavnernes Læber til Kirsten Piils Ære.

I den koglende lyse Sommernat, naar alle Naturens løndomsfulde Kræfter er øget ud over det sædvanlige Maal, signer Menneskene deres Afgrøde og sig selv med de to funkende og sprudlende Elementer Ild og Vand, Baalets Lue og Kildens Væld, der evigt renser og aldrig ældes.

Fig. 16. Jørgen Roed: Sjællandske Høstpiger i Ringsted. Efter fuldendt Arbejde er de i Begreb med at hæge sig ved Brønden og vil derfor ikke lade sig forstyrre af Karlen og hans Heste. 1851.

HØSTEN.

HØSTEN var ikke blot Slid og Slæb af karsken Bælg, Høstarbejdet var ogsaa Skæmt og Løjer, og Høsten var Højtid tillige. Dens Liv var omgærdet af Skik og Brug, som rimeligt er i de Skæbnedage, da det gjaldt at bjærge Udbyttet af saa mange Vårslær og Bønner, af saa meget Arbejde og af saa mange Kultushandlinger uskadte i Hus; thi dertil har ikke blot det praktiske Arbejde sigtet Aaret igennem, men ogsaa alle Højtidernes Tanker og Ønsker og hemmelighedsfulde Færd lige fra Julens glade Dage.

I Høsten vankede der fersk Kødsuppe til Middag og varmt Gammeløl om Aftenen, thi til Højtid hører god Mad.

Drilleri og Latter krydrede hvert Ophold under Arbejdet, — ved Agerens Ende, naar Leen blev strøget, — og i Skyggen af en Kornhob, mens Rundtenommerne skylledes ned

med det stærke Gammeløl. — Var Forkarlen kommen til at høste langs ad en Agerren, lod Husmandskonon ham vide: »En kan nok se, hvor du har været i Nat.« — Det hed sig, at saa kunde man vide, han havde været henne at se til Pigerne.

Kom en Fremmed ind paa Høstageren stillede alle Høstkarlene sig op paa Rad, hængte Huen paa Knagen, Forkarlen slog tre Slag med sin Strygespaan paa Lebladet, og alle Høsterne strøg derefter Leen; det var en Ære uden Ord, der blev vist den Fremmede, og han maatte betale for den ved at give en Flaske Brændevin.

Vigtigt Arbejde er altid farlig Gerning; de onde Magter staar da paa Lur og er rede til at gøre Fortræd, om ikke man tager dem paa rette Maade og véd at undgaa Faren. Det kan hænde, der kommer en lille rask Hvirvelvind, som leger med Neg og suger Straa til Vejrs; øjeblikkelig retter Husmanden, der er erfaren og ved Besked, sig op og spytter tre Gange i Træk, saa hurtigt han kan; saa har Dævelskabet tabt sin Magt, og der er ingen, der bliver poppelsislavet denne Gang. — Sidder en af de store graa Tudser saaledes, at den vilde komme mellem Høstkarlens skrævende Ben, hvis han gaar lige frem, flytter han omhyggeligt begge Ben om til den ene Side, indtil han er kommet forbi den. Spørger der om Grunden til, at man ikke maa gaa hen over Tudsens, hedder det blot: »De siger, det skal ikke være godt«.

Naar man nærmer sig Slutningen af et Stykke Sæd, fejler det ikke, at en af Høstfolkene bemærker: »Nu maa Haren snart komme frem«. Man har den Forestilling, at der i det sidste lille Sædstykke altid skjuler sig en Hare (eller et andet Dyr) — og det er nok ikke nogen helt almindelig Hare; springer der virkelig en Hare ud, ser man paa den, som var det selve Kornstykkets Aand, der nu fo'r bort fra den mejede Sæd.

Men hvor den øjensynlige Kornaand er faret bort, skaber man selv af det sidste Neg en Slags Gudebillede, hvormed man har megen Højtidelighed og mange Løjer. Ejendommeligt nok vil Optagerskerne i Reglen nødtigt binde det sidste

Neg; der udvikler sig gerne en Kappelstrid for at slippe for det. — Og »Høstkællingen« er Genstand for meget Drilleri.

Ved alt Slags Arbejde, som udførtes af mange i Fællesskab, gik det i gammel Tid altid over til Kappelstrid om at blive først færdig, og det var en stor Skam at komme sidst. — Desuden ligger det dybt i Folkets Sind, at hvor der bydes En rige Gaver, hvad enten det er fra Naturens eller Menneskers Haand, der skal man vise Maadehold; man skal

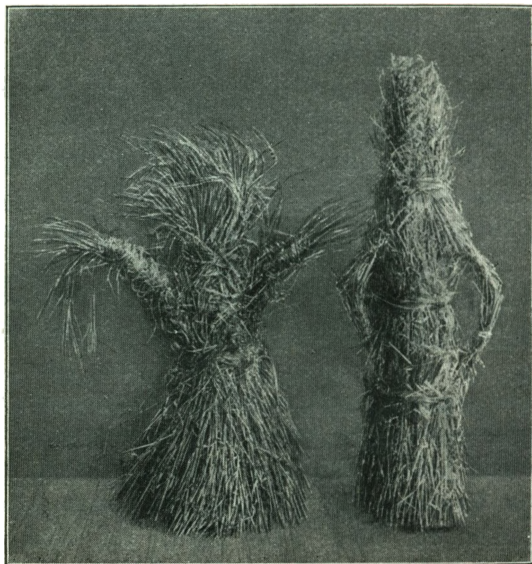

Fig. 17. Det sidste Neg. (Fra Kalundborgegnen. Til venstre: Bygkælling fra Raklev; til højre: Havrekælling fra Kelleklinte, Ubby Sogn).

helst levne lidt; derved viser man Tilfredshed og et taknemmeligt Sind overfor Giveren. Nødig tager man det sidste Stykke Brød, der bydes En paa en Tallerken; den sidste Frugt lader man sidde paa Træet; — det er ikke sært, man har Skyhed for at være den, der binder det sidste Neg. — Men naar Arbejdet er gjort færdig, naar Sliddet er vel overstaaet, er det naturligt at ytre sin Befrielse og Glæde, idet man samler Opmærksomheden om et festligt Symbol, Udtryk for hele Markens Vækstkraft og Grøde.

Der bliver bundet 2—3 Baand om sidste Neg, og det bli-

ver pyntet med Blomster. Naar det bliver sat i Hob med de andre Neg, danser Høstkællingen hen til Hoben med det, idet hun synger Havrevisen, »Marken er mejet«, og sætter det højt op i Hoben.

Naar al Sæden er mejet, drager Karlene hjem sammen med Høstpigerne og stiller sig paa Rad ved Indgangsdøren for at stryge for Kaalen. Karlene sætter Leen op til Strygning, hænger Huen paa Knagen, banker med Strygespaanen

Fig. 18. Høstfolk stryger for Kaalen (Samsø).
(Bay, Asnæs, fot.).

et Par Slag paa Bladet og stryger saa, mens Pigen med Krat i Haanden staar hos sin Høstkarl. Saa skal vor Mor snart være der med Snaps og Æbleskiver; hun vil jo nødig af med sin Kaal. Om Aftenen holdes en lille Festlighed — Opskjør kaldes den nogle Steder.

I Jylland opfattes sidste Neg i de fleste Egne som et mandligt Væsen, »Gammelmanden«, medens det de fleste Steder paa Øerne opfattes som et kvindeligt Væsen, »Høstkællingen«. I Jylland morer man sig med at bringe »Gammelmanden« hen til en Nabo, der endnu ikke er færdig med at »høste«, d. e. meje og binde. Man forsyner »Gammelmanden« med et Brev, hvori der paa meget haarde Betingelser

loves den sendrægtige Nabo, at Gammelmanden skal hjælpe ham til at blive færdig med Høstarbejdet, som han øjensynlig ikke kan overkomme paa egen Haand. Anbringelsen af Gammelmanden sker i Høstnattens dybeste Stilhed. — I Sallingen kan en saadan »Hjælper« dog ogsaa være udklædt som en »Høstpige«.

Strengt Arbejde er det at rive Slod med Haandrive. Men en Dag, naar Solen skinner, føres Sæden i Hus. Vognene med de lange Tremmefaddinger skramler og buldrer af Sted, saa rask Øgene kan strække.

Fig. 19. »Høstpige« (Salling).
(J. Aakjær fot.)

Neg efter Neg svinges med Høtyven op paa Læsset, og Læggepigens har travlt; naar Læsset har naaet en forsvarlig Højde, og Læssetræet er surret fast, piskes der paa Hestene, og ingen Karl med Agtelse for sig selv kører Læsset hjem anderledes end i staaende Stilling, knejsende øverst oppe. Og saa forsvinder Læs efter Læs ind i Korngulvets Dunkelhed, eller sættes i knejsende Hæs i Stakhaven. Men for at undgaa Utøj i Sæden er det ikke af Vejen, at Bonden, naar han sætter de første Neg, siger:

Her stegler jeg tre Kærver ned
og forbyder Rotter og Mus herved,
at de gøre det ingen Mên,
Mere end en jordfast Sten!
I Navnet Faders, Søns og Helligaands.

Naar sidste Læs skal køres hjem, passer man, at der ikke er mere Sæd tilbage, end hvad der godt og vel kan være i Høsthaverne; for hele Gaardens arbejdende Mandskab, Karle og Piger, Husmand og Dreng samt Husets Børn skal op at køre paa det sidste Læs; Høtyve og River holdes i Vejret; »Høstkællingen« pranger med friske Blomster, synlig for alle.

Og saa gaar det ind i Gaarden, tre Gange rundt paa Gaardspladsen, mens alle af fuld Hals synger:

Marken er mejet, og Høet er høstet,
Kornet staar i Laderne, og Høet staar i Hæs,
se Frugten er plukket, og Træet er rystet,
og nu gaar det hjemad med det allersidste Læs.

Riv saa Marken let!

Riv den ej for tæt.

Fuglen og den Fattige skal ogsaa være mæt.

Fig. 20. Det sidste Læs med »Fukken« køres hjem (Barsmark, Sønderjylland).
(Kai Uldall fot.)

Naar Vognen med det sidste Høstlæs er kørt ind i Gaarden, gaar Husmoderen hen og lukker Porten efter det; saa vil der i det kommende Aar blive født mange Hunner paa Gaarden, baade Horsføl, Kviekalve og Gimmerlam. — Samme Aften holdes »det lille Høstgilde« med god Mad og en ekstra Saaben. Og en af de første Dage faar de Unge deres Nøddedag, hvor de efter Behag kan plukke Nødder eller more sig paa anden Vis.

I Høsttiden er Bonden elskværdig og hensynsfuld over for Husmand og Huskone, og der er jo heldigvis mange Gaardmænd, der er det hele Aaret rundt. Men der er ogsaa Tilfælde — som det med Træsko-Mett' — hvor en Husmandskone føler sig tilsidesat og overset, naar man ikke

længer trænger til hendes Slid. — Træsko-Mett' havde poetiske Gaver, og saa kvad hun følgends Vers, som hun lagde den karrige Gaardmand i Munden:

Nu takker vi wor Herre,
nu har vi faat wor Kjærre (Kærve);
saa lukker Jep Jensen hans Port,
og saa kan Træsko-Mett' ha' en Lort.

Imidlertid -- har Afgrøden været god, og er Sæden kommet godt i Hus, maa det være en kneben Rad, som ikke gør et godt Høstgilde, og saa møder vi alle — ogsaa Træsko-Mett' — Mikkelsaften i god Tid med frisk Halm i Skoene.

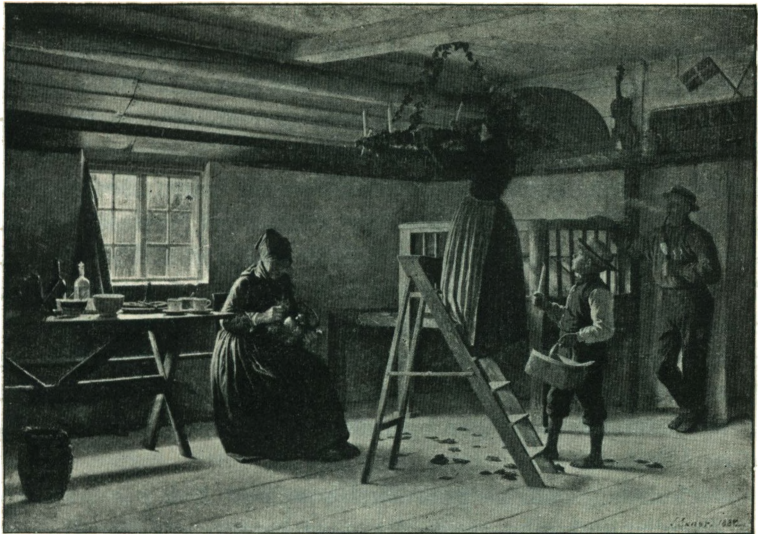

Fig. 21. Jul. Exner: Forberedelser til Gildet. 1887.

MIKKELSDAG.

ÆRKEENGLEN St. Michael, efter hvem den 29. September kaldes Mikkelsdag, er snart efter Kristendommens Indtrængen her i Landet blevet en af de gamle Danskes mest yndede Skikkelser. Paa Runestene fra den første kristne Tid anraaber man Krist og St. Michael om at hjælpe den Dødes Sjæl. Den krigerske Ærkeengel, der i Spidsen for sine menige Engle stred mod Dragen og nedstyrkede den gamle Slange, som kaldes Djævlen og Satanas, med samt hans Følgesvende, har sikkert været en Himlens Helt efter vore Forfædres Hjerte. Hans Mindedag faldt ogsaa saa belejligt, at man efter Sommerens Slid og Høstens Travlhed kunde faa Tid til at trække Vejret og holde sig glad ved alle de rige Gaver, man nu lykkeligt havde faaet bjerget i Lo og Lade.

Mikkelsdag blev en af de store Dage, der satte Skel i Aarets Gang; dermed var Sommertiden forbi. Efter de gamle danske Love skal Mølleren optage sit Stibord, hvormed han kan stemme Vandet op baade over egne og andre Mænds Enge, paa Aftenen før Pinsedagene; i Sommerens Tid skal Vandet have frit Løb for ikke at skade Græsset og Høet i

Engene. Men Mikkelsmesseaften maa han sætte Stibordet ned igen; da gælder det om at samle Vandkraft sammen til at male Afgødens gyldne Kærner til det nærende Mel.

Mikkelsaften samledes Ungdomslaget for sidste Gang den Sommer og legede paa Gaden; derefter holdtes i Vinterens Løb Legestue, hvor Lystigheden foregik inden Døre. Baade Arbejde og Glæde i det Fri var nu mesten forbi for det Aar — i hvert Fald hvad Kvinder angik; i hin Tid, da man forstod at spare, havde Lysene slet ikke været tændt hele Sommer- og Høsttiden igennem; men efter Mikkelsdag stilledes Tællelyset paa ny i »Lysekællingen«, og Rokkene hentedes ned fra Loftet og støvedes af og smurtes, og saa sad igen Husmoder og Piger og traadte det snurrende Hjul Aften efter Aften.

Mikkelsdag sætter ogsaa Skel som den Tid paa Aaret, da en Bondemand maa anses for mest betalingsdygtig. Han kan sælge af sit Korn og skaffe sig rede Penge; derfor forøges Købelysten paa Avktioner, ved at der lokkes med »Kredit til Mikkelsdag«.

Allerede kort efter at Rugen er bragt hjem fra Marken, lyder Plejlens lystige Klip-Klap paa Logulvet. I fordums Tid var det en Højtidsstund, naar Husmoderen aabnede for sin egen varme Bagerovn og udtog de første sødt duftende Rugbrød, der var lavet af den nye Høst. Og mens Jorden allerede beredes og tilsaas til det følgende Aars Rug- og Hvedehøst, er der god Grund til at gøre en Standsning i Arbejdet for at holde sig glad og lystig for det, man har opnaaet af det forløbne Aar, og for at vie det, der skal komme i det tilstundende.

Man har jo bjerget langt den vigtigste Del af Afgøden, den, som bæres paa selve Jordens Overflade. Endnu staar kun tilbage at plukke den liflige Høst, der blandt Træernes dunkeltgrønne Blade gløder mod den højblaa Septemberhimmel, og at trække Rodfrugternes mægtige Knuder op af den fugtige mørke Muld. Nogle faa Dage dvæler Sollyset mere stille og renere over de nøgne Agre, end den har gjort Sommeren igennem. Billioner af Edderkopper søger med deres Traades fine Spind at væve Mark og Skov en Dragt som Erstatning for den falmede grønne der snart skal ligge slidt og laset i

Støvet. De smaa Spindersker sejler med »den flyvende Sommer«s lange Slæbetov gennem Lufthavet. — De tamme Gæs vralter allerede halvt fede i Flok paa Stubmarkerne, og imellem som de fraadser i tabte Vipper og Kærner, farer de af Sted — en halv Snes Alen — med mægtige Vingeback og længselsfulde, hjerteskerende Skrig — det er en Forsikring fra Tamgæssene til Vildgæssene, som flyver i Kiler højt, højt oppe mod Himlen, om, at al deres Hu staar til at følge deres vilde Brødre og Søstre paa deres høje Flugt.

Saadan en skøn Septemberdag bliver der gjort en brat Ende paa den gamle Vædders noget paagaende Selvfølelse: Ulden er jo god til Strømper; Skindet vil lune godt i Vinterkavajen; Tællen kan støbes til udmærkede Lys, og Kødets kan give en god fed Suppe, naar der nu skal »ruttet Mikkelsdag«. — Af Løv og røde Bær bindes der Kranse og Buer, som hænges op i Storstuen; Georginer og Asters stikkes i det sidste Neg af hver Slags Korn, og de fire »Kællinger« stilles op i hver sit Hjørne. Allerede ved Middagstid møder Husmænd og Haandværkere og deres Koner — alle, som har hjulpet til i Høsten — i Søndagstøjet; Gaardens Karle og Piger har ogsaa hæget sig, og Hyrdedrengen, der allerede er begyndt at vogte Kørner løse, har denne Dag igen tøjret dem paa et Græstykke nær ved Gaarden, som han i lang Tid har fredet i denne Hensigt; det er for at han ogsaa kan have fri, og for at Pigere kan have Kørner lige ved Haanden, naar de skal malke dem. Det er ikke frit for, at Hyrdedrengen føler sig som Alles Velgører og Festens Midtpunkt, og hans Agtelse for sig selv forøges ved, at hans Arvefjende, den gamle Væder, med hvem han kæmpet mangfoldige uafgjorte Kampe, nu smager baade ham og alle de andre fortræffeligt, — selv om Peberrodskødet endnu en Gang bringer ham Taarer i Øjnene.

Naar Hustand og Gæster har mættet sig ved det fælles Middagsbord, faar Kvinderne travlt med at bære Suppe og Kød i Byen til fattige og svagelige Mennesker, der har været saa daarlige, at de ikke engang har kunnet slæbe Neg sammen til Hobe paa Høstageren. Andre Fattige, der holdt mest af at være arbejdsløse endog i Høsttiden — og den Slags Arbejdsløse var der en stor Mængde af Landet over — de meldte sig nu selv med deres Hankekurve rundt om i Gaar-

dene, og fik jo da ogsaa deres Understøttelse, lidt af Middagsmaden og et Stykke Kød og et Par Rundtenommer Sigtebrød i Kurven. Naar der holdes Takkefest for den forgangne Høst og Vielsesfest for det kommende Aars Afgrøde, maa Ingen sulte — alt Bysens Folk har Del i Offerkødet. Sindets Taknemlighed og Bøn behøver jo slet ikke at give sig Udtryk i Ord eller Ceremonier; veldædige Handlinger er vel nok det paalideligste Udtryk for Fromhed. —

Gildets Deltagere kunde nu mere sig paa forskellig Vis, med Leg og med Kortspil, og naturligvis vankede der adskillige baade solide og lettere Forfriskninger, inden man langt hen paa Natten brød op. Mjød og Kommenskringler hørte med til Mikkelsmesse-Herlighederne. Bierne havde jo for længst maattet lade Livet, og af Honning var da brygget den søde, stærke brune Mjød, som var en af de gamles Yndlingsdrikke.

Men til et rigtigt Høstgilde hørte først og fremmest Dans. I et Hjørne sad Spillemanden og gned paa Fiolen; han lagde før med en Vals, og Forkarlen og hans Binderske, Storpigen, var straks paa Gulvet som første Par; han gik bare hen og stak sin Arm om Livet paa hende, og saa gik de en Omgang rundt paa Gulvet, før de begyndte at danse. Husmanden stod jo under det første Par Danse og saa til og littede lidt paa Tærne; men naar saa Spillemanden skar i med en Sekstur, smed han først Trøjen og saa Træskoene. »Kom nu her, Mett,« og Husmanden og Træsko-Mett sejlede af Sted som Attenaarige.

Og som de dansende blev linde i Ledemodene, og Sveden dampede fra Panden, stemte de i og sang under Dansen:

Jeg gik op paa Sobjerg Banke,
der kund' jeg se til Taagerop;
la jeg mig der og hvilte mine Skanke,
da hvilte jeg min hele Krop.

Og mens de hvirvlede rundt i Svejtrit, sang de, saa de stønnede derved:

Du har revet min Skorsten ned,
og Røgen slaar ind i min Stue.
Du skal rejse den op igen,
og det skal koste din Hue.

Ved Midnat blev der budt Æbleskiver om, og Punchebollen kom paa Bordet. Baade Værtens Skaal og Værtindens og mange fleres Skaal blev drukket.

Hans Nilen til Ære
skal denne Skaal være!
vi sjunge med Glasset i Haand.
Og Skam faa den som ikke
Hans Nilens Skaal vil drikke.
Hurra, Hurra, den Skaal var bra. Hurra.

»Rugkælling«, »Havreskrat« osv., de smykkede Neg i Krogene, skulde da heller ikke »varme Bænke« hele Natten. Den Svingom, som tilkom hver enkelt af dem, maatte pænt udføres af deres Binder eller Binderske.

Til sidst samles Selskabet ved det sidste Glas:

Vort Gilde er til Ende,
og vi er vores Selskab kvit.
Vi os hos dem indfinde
og ser deres gode Sindelag.
Vi takker dem kærlig og glemmer dem ej,
at de laante os Hus, da de andre sagde nej.
Gud, lad dem længe leve og gaa paa Dydens Vej.

Saa gaar Husets Folk til Ro, Husmanden og hans Kone gaar hjem; det er saa stille og saa stjerneklart, som det kun kan være i September. Humlen er endnu ikke plukket; de kan mærke dens Duft, idet de drejer fra Gaardens Gyde ud paa Bygaden.

Fig. 22. Viggo Johansen: Naar Sol gaar ned. Dragør. 1910.

MORTENSAFTEN.

MORTENSDAG eller rettere Mortens-Aften er Slagtemaanedens Højtid; af den katolske Kirkes Festdage i November Maaned er den Aften, da man til Minde om Morten Bisp spiser Gaasesteg, den eneste, der har haft Livskraft i vort Land. I Maanedens Begyndelse havde Kirken ellers lagt et Par af sine allermest betydningsfulde Dage: 1. November var Alle-Helgensdag og 2den November var Alle-Sjælesdag. Alle-Helgensdagen holdtes til Minde om alle de Sjæle, der var gaaet ind til Himmeriges Fryd, og som ved deres gode Geringer havde skabt et Fond, der kunde komme de syndige Sjæle til gode. Alle-Sjælesdag holdtes for alle de Sjæle, som endnu ikke var forløst fra Skærsildens Pine; i katolske Lande er denne Dag endnu en stor Højtid, hvor der tændes Lys paa Gravene, holdes Gudstjeneste og Bønner for de uforløste, og hvor der endnu i Hemmets Skikke er bevaret ikke saa lidt af Oldtidens Sjæledyrkelse og Dødningeofre.

Af Alle-Helgensdagen, der i Folkesproget kaldtes Helligmesse eller Helmissen, er der i vor Tid intet andet Lævn, end

at man kalder en elendig, mager Krikke et Helligmesse-Øg eller ret og slet en Helmiss; medens andre Heste kom paa Stald efter Efteraarspløjningen, blev saadanne Øg i gammel Tid slaaet ned eller jaget ud paa Marker og Overdrev, for at de selv kunde bjerge sig Vinteren igennem. Et af Blichers skønneste Digte begynder saadan: »De wa ve Helmes-tier Marri hun skul astej« —; dette rørende lille Digt skildrer den 16-aarige Tjenestepige, som paa Skiftedagen vandrer bort med sin Tøjbylt fra Gaarden, hvor hun har tjent Sommeren igennem, og hvor hun har faaet Sønnen kær; kan hænde sig han havde hellere set hun kunde blive hos dem; men hun maatte ikke for hans Moder, for hun var et fattigt Barn; ellers vilde de haft hinanden, men det skulde nu ikke være saadan.

Helt anderledes end de blege Sjæle og Helgener — for ikke at tale om Skiftedagens stilfærdige Tragedier — har den venesæle Bisp Morten med sine Gæs formaaet at stemme de Danskes Sind til Højtid. Den Grund, der af Legenden angives til at spise Gaas Mortens-Aften eller -Dag, lyder noget kunstle og lavet: Den hellige Martin boede i Aaret 386 i Turon i Frankrig. Paa Grund af hans hellige Levned valgte Borgerne ham til Bisp, men han undslog sig og flygtede og gemte sig i en Gaasesti. Som bekendt er Gæs meget lydhøre og skingerer baade Dag og Nat op i Flok ved den mindste Støj. Da der nu nærmede sig Folk for at lede efter den hellige Martin, fulgte Gæssene deres Vane og forraadte ham ved deres Gækken. Borgerne tog ham med sig og fik ham virkelig gjort til Biskop. Men vred var den fromme Mand, og han paabød, at Gæssene for Fremtiden hele Frankrig over skulde strække Hals den 11te November. En anden Forklaring gaar ud paa, at den gode Bisp selv var en stor Ynder af Gaasesteg, og en Gang spiste et Toplaar af en Gaas med saa stor Iver, at han faldt i Feber og døde deraf, dog ikke forinden han havde lyst Forbandelse over Gæssene og fastsat den 11te November som en Slags Bartholomæus-Nat for Gæs.

Hvilken af de to Forklaringer man nu forestrækker, saa maa man indrømme at Hans Højærværdighed har været meget heldig med at fastsætte den Aarstid, da Hævnen over Gæssene skal gaa for sig. I Sommerens Løb har Gæslin-

gerne kunnet vokse til paa Græsmarkerne; paa Stubmarkerne har den første Fedning fundet Sted. Og ved Hjælp af en Skæppe Havre eller to af den nye Høst har man lige kunnet naa i Gaasestien at bringe hver enkelt Unggaas til Toppunktet af Fedme og Lækkerhed, inden det skrækkelige Tidspunkt kom, da den hellige Mands Hævn skulde fuldbyrdes.

I Middelalderen, ja langt ned mod vor Tid regnede Folk i Almindelighed ikke Tiden efter Datoer og Maaneder; men man regnede altid efter de forskellige Helgedage, saa og saa mange Dage før Skt. Hansdag, fem Dage efter Kyndelsmisse o. s. v. Endvidere havde man som Rettesnor for de forskellige Arbejders Paabegyndelse fastsat bestemte Helgeners Navnedage; Erfaring havde vist, at det var rette Tid at udføre det og det Arbejde, og for at lette Hukommelsen satte man det i Forbindelse med den og den Helgedag. Hørfrø skal f. Eks. saas Saras Dag den 16. Maj; Bier skal »tages op« paa Bartholomæusdag, den 24de August o. s. v. — Paa samme Maade er Mortensdag blevet fastslaaet som en særdeles passende Tid til Gaaseslagtning, og man har saa søgt ved de forskellige Historier om Bispen at give en Slags — mere eller mindre alvorlig ment — Begrundelse for, at Slagtningen netop fandt Sted ved hans Navnedag.

I protestantisk Tid har man søgt at gøre Mortens-Aften til en Mindehøjtid for Morten Luther. I vor Almanak kaldes den 10de November Luther. Denne fik jo Navnet Martin efter Helgen-Bispens Navnedag. Og der har været de Hjem ogsaa her i Danmark, hvor Faderen efter Gaasestegen har samlet sine Børn om sig og fortalt dem om Luther og sunget »Vor Gud han er saa fast en Borg« med dem.

Men de samme gode Grunde, der taler for, at man skal slagte sine Gæs ved Mortensdagstid, gør sig ligeledes gældende for, at man i særlig Grad foretager sin Slagtning ogsaa af andre Husdyr i November. Saa viseligt er det jo indrettet i Naturen, at Dyrene fødes i det tidlige Foraar, i Forsommeren er der Travlhed paa Færde for de Gamle med at skaffe Føde til Afkommet og for Ungerne med at vokse; i den varme Sommertid er Dyrene magre; men i Eftersommeren, naar Bær og Korn og Frugter modnes, da lægger alle Dyr baade vilde og tamme paa Sulet for at have noget at staa Vin-

teren igennem med. Og hvad Naturen har anvist, forstærker Menneskene overfor deres Husdyr. Dertil kommer, at Sommertravlheden nu er overstaaet, og Juletravlheden ikke begyndt; Luften er blevet saa afsvalet, at Kødet nu bedre kan holde sig, og endelig trænger Mennesket til en kraftigere og federe Kost, naar Kulden melder sig. Alt tilsammen har gjort, at Slagtemaaneden ikke bærer sit Navn forgæves.

Ethvert Landsbybarn véd — eller vidste i de Tider da man brugte Pøsepinde — hvor der voksede Slaaenbuske med gode lange Torne. Naar den store Slagtedag nærmer sig, kiler hele Gaardens Børneflokk over Markerne ned til Skovhegnet for at plukke Pøsepinde. Blæsten kaster med Kragerne, som var det store forkullede Papirstumper; det svupper om Træskoene i Græsmarken, og i Pløjemarken vælter Pløret oven ind ad dem. Men intet kan standse Børnenes Iver. Dé har i Dag ikke Tid til at slaas med det tykke brune Lag af Blade, der dækker Skovbunden; næppe til at putte et af de blaaduggede Slaaenbær i Munden. Enhver føler, hvor vigtig en Opgave der paa-hviler ham. Hvad gør det saa om Hænderne stikkes til Blods, saa det driver af dem? Tanken om de kære Pølser, der skal stoppes i Morgen, stiller alle Smerter. — Og hvor bliver der travlt, naar de kommer hjem, med at skrabe Pindene og med at svide Spidsen for at hærde dem, og med at tælle, hvem der har faaet flest. Og næste Morgen er hele Huset tidligt paa Færde. Den ældste Dreng hører pludseligt mens det endnu er bælgmørkt, at der trampes i hidsig Takt mod Stenbroen ude i Gaarden; og over Larmen hviner et vildt Skrig. I et Nu er han ude af Sengen og har Tøjet paa. I Bryggerset damper den store Grukedel med kogende Vand. Uden for Bryggersdøren er der hvælvet et Kar, og 2—3 Mand foruden Slagtemanden er ved at lægge den skrigende Gris til Rette derpaa; hver af Mændene holder paa Dyrets Ben og paa Kroppen. Drengen faar Lov at holde Halen, og Grisen selv giver ham Drikkepenge for det, siger Husmanden. Moderen kommer med en Spand til at tage imod Blodet, naar Slagtemanden jager den blankslebne Kniv ind i dens Hals. Pigen staar med Lygten og lyser. Grisen jamrer og hviner i forskellige Tonarter uden at rejse en eneste medlidende Følelse; det vækker snarere en vis munter Stemning; dens Hyl er nem-

lig for aabenhjertigt og højrøstet, og staar derved, man kunde næsten sige: i skrigende Modsætning til den Personlighed, hvorfra det udgaar.

Efter Døden bliver Grisen saa ren og hvid, som den ikke har været nogen Sinde i levende Live. Den skoldes i kogende Vand, den skrabes med skarpe Knive. Saa hænges den ved Bagbenene op Stegerset, og Indvoldene tages ud i et stort Trug. Kvinderne faar travlt med at pille Féd't af Tarmene og gøre dem rene. Slagtemanden lægger Mærke til, om der er »Grav« i Milten, for det varsler Dødsfald for en af Gaardens Folk inden Aaret er omme. Det ene Barn faar Blæren; den bliver presset og rullet mod et Bord eller en Bænk; saa puster man den op, og naar man saa kommer et Par Ærter deri, er den et herligt Legetøj — og ligesaa eftertragtet er Isterhinden, Hinden uden om Flommen; den spændes over en Krukke, og i Midten fastgøres en Pennepose af en Gaasefjer, saa har man det navnkundige Instrument, der kaldes en Rumlepotte og som skal gøre Tjeneste Nytaarsaften.

Og der hakkes og koges og smeltes; det dufter af Løg, af Timian og Merian. Og foruden Flæsk til at salte i Suleolden og foruden Flommefedt, faas de herligste Spiser som Grever og Finker, Revelsben og Skinker, Sylte og Mørbrad, Medisterpølser og Blodpølser osv. Der er nogle herlige Dage, hvor man havde den i de Tider ellers ukendte Nydelse at spise fersk Kødmat. Og samtidig med Grisen slagtes ogsaa Aarets Forsyning af Gæs; det er ikke underligt at al denne Velstand trænger til en festlig Udløsning. En Selvfølge er det, at Børnene sendes i Øst og Vest til Naboer og Slægtninge med Pølser og andre lækre Sager af Slagten; ved Lejlighed faar man jo saa selv Slagtemad fra de samme Steder. Men man føler ogsaa Trang til at skabe sig en festlig Stund i Hjemmet, og dér er det da, at Mortensgaasen melder sig som det forløsende Ord — hvad enten det nu virkelig er en af Gæssene der dampende og fyldt med Æbler og Svedsker sættes Bordet, eller man nøjes med en Revelsbenssteg.

Gaasen har været en højt anset Fugl lige fra Kulturens ældste Tider. I Ægypternes Grave fremstillede de som en Øjenslyst for de Døde, egnet til at fremkalde glade Minder fra Livet. Paa Roms Kapitolium holdtes de til Glæde for Gudind-

den Juno. I den gamle nordiske Heltedigtning fortælles det, at Gudrun, da hun saa sin dræbte Mand, græd saa voldsomt, at hendes Gæs ude paa TUNET skingrede op derved. Det er kun naturligt, at denne højt ansete Fugl er blevet kaaret til Slagtetidens Festspise. Som saadan er den formodentlig langt ældre ned Morten Bisp; men Bispen har gjort sit til at holde dens Ry oppe i Traditionen. I vor Tid er Skikken med at spise Mortensgaas ved at svinde. Slagtetiden betyder nu ikke det samme som før, nu da man slagter og spiser ferskt Kød Aaret om. Gaasen er nu mere og mere ved at blive Julens Festspise i Stedet for Mortensaftens. For øvrigt er Gaasesteg en meget velsmagende Ret. Man kunde være være fristet til at spise Gaasesteg baade Mortensaften og Juleaften.

Hermed er Aarstidernes Kredsløb fuldbyrdet. Naturens Vækstliv har fulgt Trit dermed, og det har været Bondens Opgave under sit Haands-Arbejde at følge samme Fodslag; men ikke mindre vigtigt har det været ved et Aands-Arbejde, ved Højtidernes rette Overholdelse, at styrke og fæstne baade Naturlivets og Kulturlivets Ligevægt.

Hver enkelt Mand staar i denne Stræben ikke alene; hans Bysbørn er med i den samme Stræben til de samme Tider af Aaret; det festlige Lag, Højtids-Sammenkomsten er det naturlige Udtryk derfor.

Det samme Fællesskab mellem Bysbørn træder endnu stærkere frem, naar det drejer sig om Livets Højtider; enhver i Bylaget har sin stærke Interesse i hver enkelt's Ankomst ved Fødselen, i Bryllupsfærd som i hans Bortgang ved Døden. Det bliver hele Bylagets Opgave paa rette Maade at optage den ny Verdensborger, at følge ham baade til Brudeseng og til Grav. Thi i de store Skæbnestunder skal Ret og Skel ikke blot mellem Mennesker, men ogsaa mellem Menneskeverdenen og den skjulte Verden sættes af hele Bysamfundet. Alle er optagne af, at der ikke sker Brud paa gammel Sæd, at Ligevægten ikke rokkes.

Fig. 23. C. Dalsgaard: En Kones højtidelige Kirkegang efter Barselfærd. 1861.

FØDSEL.

»**H**EJSA, saa du det? Kirsten gik ikke ind ad Kirkegaardsporten, hun gik ind ad Laagen; — ser man det, nu blev man da saa klog!« sagde den ene kvindelige Tilskuer til den anden ved en Begravelse for en 80—90 Aar siden. Begge var klare over, at saa var Kirsten henne i det. Og snart var det ude over den hele Landsby, at man inden alt for lang Tid kunde vente sig et nyt Medlem af det lille Samfund. Og den vordende Moder fik mange Ting at iagttage: Hun maatte ikke gaa over rindende Vand, og hun maatte ikke drikke af en Kop med Skaar i, for saa fik Barnet Hareskaar; kiggede hun gennem en Revne paa en Dør, blev det skeløjet. Hun maatte ikke røre i Blod ved Slagting for ikke at faa Stænk paa sig; thi saa gik Blodpletterne igen paa Barnet; — saa hun et Lig, vilde den lille faa gusten Ansigtifarve. Moderens

Færd og Oplevelser — selv ubetydelige Tildragelser — prægede det Foster, hun bar; derfor kunde hun aldrig være forsigtig nok. Det er Forældrenes Spænding og Ængstelse for, at deres Afkom ikke skal blive i alle Maader velskabt, der kommer til Orde i alle de mange Forsigtighedsregler, Konen skal følge under Svangerskabet; paa dette hemmelighedsfulde Omraade bolttrer Tanke-Sammenknytningerne sig i tøjlesløs Frodighed, og der drages et Utal af Slutninger ud fra tilfældig Lighed, — og i sine Handlinger gaar man derefter. Bliver Moderen ramt af en Ting, der kastes, f. Eks. en Blomme, faar Barnet et Modermærke af samme Form paa det Sted, hvor hun rammes; træffer Genstanden i Ansigtet, kan hun dog ved at gribe med Haanden et eller andet Sted paa Kroppen, faa Modermærket til at komme paa det tilsvarende Sted, og saaledes undgaa, at Barnet skæmmes af Mærket. Paa samme Maade hedder det:

Bliver du køsen (kyst), tag ikke til din Næse;
for det lader sig af Moersliv læse;
men tag heller bag paa Rumpen;
det skæmmer ikke Stumpen.

Undertiden er det blot en Ordlighed, der bestemmer Tankegang og Handling. Den svangre Kvinde maa ikke sætte sig til Hvile paa en Grav paa Kirkegaarden; thi hvis Graven i det samme sank, vilde hendes Barn blive plaget af Ligfald.

Det ængstede Sind syslede ogsaa med Fødselsveerne. At køre over et Tøjr vil give den frugtsommelige en haard Forløsning, — med mindre Kusken spytter tre Gange. Over tre Hundrede Aar efter at Mariadyrkelsen er blevet afskaffet her i Landet, har mangen Kvinde i Barnsnød hvisket:

Jomfru Maria! Laan mig Nøglerne dine,
at jeg maa aabne Lænderne mine.

Der var et Middel til at undgaa Fødselsveer, men det havde grufulde Følger. Det hed sig, at der var frugtsommelige Kvinder, der tog en Horseham, d. e. den Hinde, der omgiver et Føl ved Fødslen. I Midnatstimen stikker en saadan Kvinde Pinde i Jorden og udspænder Horsehammen derpaa; naar hun saa kryber nøgen under Horsehammen, slipper hun for Fødselssmerter; men naar hun har gjort det, bliver Barnet til

en Mare, hvis det er en Pige, og til en Varulv, hvis det er en Dreng.

Om Dagen er en Varulv Menneske; men om Aftenen raaber han fortvivlet: »jeg oer (vorder), og jeg bliver; jeg oer, og jeg bliver«, og styrter bort, og saa forvandles han til en Ulv, idet hans Arme bliver til Ulveben, ligesom det ene af hans Ben, medens det andet vrides bag ud og bliver til Hale. En Varulv gaar paa Jagt efter frugtsommelige Kvinder; thi kan det lykkes ham at sønderrive Moder og Foster og æde dettes Hjerte, da er han forløst. Ingen frugtsommelig Kvinde gik derfor ud ved Nattetid uden at have et Drengbarn med sig; thi i saa Fald havde Varulven ingen Magt over hende.

En Tid fuld af Angst og glad Forventning er det, mens Moderen sidder og syr Smaa tøj: smaa bitte Huer og Trøjer af kulørt Sirts, Svøb af Vadmel og kulørte Lister; blødslidte Lagner sys til Blear; alt glattes det omhyggeligt og ømt ned i Barselbakken; Vuggen, hvori Husets Bedstefader engang har hvilet, hentes ned fra Loftet. — Den, som er klog paa Varsler, kan ogsaa skønne, om baade Moder og Barn skal leve efter Fødslen.

Barselkvinden trænger til, at hendes Blod bliver fornyet; derfor hentes Jordemoderen en lille Tid før Fødslen, for at hun kan aarelade hende. Manden trækker Hestene til Smed, for at de kan være godt skoede, naar Tiden nærmer sig; for ved den Lejlighed skal der køres rask. Det hedder sig, at naar der køres efter Jordemoder, kan Kusken jage paa Hestene saa meget, det skal være: de tager ingen Skade af det og styrter ikke.

Det er jo ikke enhver vordende Fader, der er i Besiddelse af ligesaa megen Sindsro som Per Jensen i Vandhuset. Han kom en Aften hen til Gaardmanden, da de var inde at faa Nadver. »Vil du ha' en Skefuld med?« siger Manden. »Æh — hæ — jae«, svarer Per. Mens de sidder og faar Mad, har Konen lavet Kærnen til, og da de saa begynder at hive i Kærnestaven, siger Per: »Æh — hæ, jeg ku' jo ta' et Tav med.« Der gik jo saa en lille halv Time med at faa Smør, og da de saa standsede, vendte Per sig til Manden og siger: »Æh — hæ, saa sku' jeg be' dig fra vor Mor, om du vilde hente Jordemoderen.« Manden røg op med et Brøl, saa de

troede, at Kalken skulde rasle af Væggene, og Konen kom ind fra Stegerset med Smørtruget i Hænderne, — hun gav ogsaa et lille Skrig fra sig og tabte Smørtruget. Manden var jo ikke fri for at snakke lidt højt: »Har du siddet her saadan en Tid og oven i Købet været med at kerne, og saa først nu snakker om, at vi skulde hente Jordemoder! — Ud med jer, Dreng, og faa Øgene for!« Og saa kan det nok være, der kom Fart i Sagerne. Og det gik, som det skulde og maatte gaa: Konen fik et Barn, og det gik meget godt. — Per sagde ikke ret meget, og han vidste heller ikke ret meget; men om det var af Klogskab, han tav stille, skal jeg ikke kunne sige.

Naar saa Manden er kørt efter Jordmoder, tilkaldes to af Byens Koner, som selv har født Børn. Der varmes Vand i en Kedel; — saa kan man ogsaa nemt faa en Taar Jordemoderkaffe, naar Madammen kommer, — og Jordemoderkaffe er som bekendt ikke det bare Cikorievand. Saa drøner Vognen op for Døren, og Manden kigger ængsteligt til Hestene; for ryster de sig, dør enten Moder eller Barn.

Med alle Knuder løste paa Klædedragt og paa Haar, for at intet skulde »binde Fødselen«, tog Barselkvinden Sæde i en Stol, og her foregik Fødslen. Særlige Evner og særlig Lykke blev det Barn til Del, som blev født enten med Sejrsskjorte eller paa en Søndag. En Stump af Barnets Navlestreng blev lagt til Tørring; hvis Barnet fik Krampe, skulde et Stykke af den stødes til Pulver og gives Barnet. — Mens Barselkone ledtes hen i Sengen, som jo stod i Dagligstuen, og mens den lille fik sit første Bad, sendtes der Bud efter Faderen, der snart med glade Øjne stod bøjet over det lille, klynkende Væsen; han kigger paa dets Baghoved, om der ikke skulde være to Hvirvler i Haaret, for i saa Fald vil Barnet blive klogt. Og er Barnet slemt til at vræle, trøster han sig: »Han bliver skrap til at synge; han belaver sig nok paa at blive Degn«. Er det et Drengbarn, lægges han i en Sædeløb (Saa-kurv), at han kan blive en god Saamand. Og Jordemoderen strør Rug paa Barnet med de Ord: »Lige saa mange Guds blide Ansigter (Guds Ansigt er Arret paa Spidsen af Rugkernen), som her er, lige saa mange Fald skal vor Herre bevare dig fra«.

Men Spændingen og Ængstelsen var ikke forbi endnu; før Barnet havde været i Kirke, kunde ingen vidé enten Barn eller Moder fri for onde Magters Angreb. Der maatte altid brænde Lys om Natten i Stuen, hvor Moderen og Barnet laa. Der blev gjort Korsets Tegn over den lille, sat Naale i dets Svøb og lagt skærende Staal, en Saks eller Kniv, i Vuggen. Ellers kom de underjordiske og lagde et af deres Børn, en Skifting, i Vuggen og tog Menneskebarnet med sig. — Saadan en Skifting vilde ikke trives; han skreg og var arrig og grim, og tit var han ganske umættelig. Naar han voksede til, gik han og tjovsede om og var underlig. Det er hændt, at en Skifting tilfældigt har røbet sig, saadan som f. Eks. en Tjovsing, der holdt saa meget af Blodpølse. De havde der i Huset slagtet en lille Gris og stegt den hel. Da nu Skiftingen saa Grisen, faldt han i Forundring over, hvad det kunde være, og spurgte tilsidst derom. De svarede da »Pølse«. Da udbrød han: »Pølse med Øjne, Pølse med Øren! Nej, nu er jeg saa gammel, at jeg tre Gange har set ung Skov paa Tiissø [hvor der før i Tiden skal have været Land], — men saadan Pølse har jeg aldrig set.« Og dermed løb han sin Vej, og de saa ham ikke mere.

Endnu for 70 Aar siden var det ikke ualmindeligt, at et vantrent, aandssvagt Barn blev holdt for en Skifting. —

Moderen maatte lægge Mærke til, om Barnet vilde patte paa sin Pegefinger; hvis denne Finger var særlig tynd paa det yderste Led, var det sikkert Tegn paa, at Vætter kom og sugede paa den; det var derfor, Barnet stak den i Munden. Moderen kunde stundom se Vættterne som smaa, takkede Væsner drage i en Taage forbi de øverste Ruder. Mod disse kunde det hjælpe at stikke et Vættelys, indsvøbt i en rød Klud, ind i Barnets Svøb.

Tiden omkring Fødselen er en Skæbne- og Varselsstund, hvor Moderen og navnlig Barnet er udsat for at komme i de skjulte Magters Vold; deri ligner Livets Begyndelse Aarets Begyndelse. — Som ved Juletid maa man holde de onde Magter borte med de prøvede Midler og sikre sig de gode Magters Hjælp; man kan af denne Skæbnetids Tildragelser se, hvad der i Livet venter den Spæde — ligesom man i Juletiden kan tage Varsler for Aaret. Som man ved Julehøjtidens fromme

Sæd drager det kommende Aars Liv ud af de lunefulde Kræfters Magt og ind under Regelmæssighedens Lov, saaledes drages ved Fødselen Moderen og navnlig Barnet fra Magterne og Vætternes skæbnesvangre Indflydelse efterhaanden helt ind i Landsbysamfundets kulturordnede Verden.

Det første Par Dage efter Fødselen havde Barselkonen nogenlunde Ro, — for saa vidt hun kunde have det, naar hun laa i den Stue, hvor Karten og Spinden, Spisning og Børneleg og mange andre Sysler foregik, og hvor de fleste af Familiens Medlemmer sov om Natten. Men 2—3 Dage efter Fødselen begyndte de selskabelige Pligter for hende. Gaardens Pige blev sendt ud for at byde Byens Koner til Stumpegildes, Barselhus, Kvindegilde, Kvindestue — hvad det nu kaldtes —, kært Barn har jo mange Navne. Med en Pilekæp, hvor Barken er skrabet af, og med et Tørklæde svøbt om Kæppens øverste Ende, vandrede Bedepigen af Sted fra Gaard til Gaard. Hun bringer en Hilsen fra vor Mor derhjemme til Konen i dette Hus, om hun vil komme den og den Dag at se den lille. Bedepigen maa ikke sidde noget Sted, for saa faar Barnet lange Hæle. Naar hun gaar, holder den indbudte Kone godt Øje med hende; for hvis Pigen kan se sit Snit til det, efterlader hun maaske Kæppen i Gaarden, og det vil da være sikkert Tegn paa, at der vil blive Barselgilde, inden Aaret er omme. Pigen kan smide Kæppen, eller stikke den op i Tagskægget. Men det kan ogsaa ske, at Konen er efter hende og kyler Kæppen tilbage til hende, idet hun raaber: »Nu skal du ske Fanden, din ledagtige Taske!« — Det er jo ikke hvert Sted, en saadan Hentydning er kærkommen.

Til fastsat Tid sad Barselkonen pyntet med sin fineste Stads paa Hovedet, Korsklæde, Hage- og Nakkesløjfe; for ikke at krølle det, maatte hun sidde oprejst i Sengen, saa længe Gildet varede. Saa kom Konerne og gik først hen til Alkove-sengen for at ønske Barselkonen til Lykke. Derefter bænkedes de efter Rang og Stand rundt om Dagligstuebordet for at gøre sig tilgode med Mad og Drikke; i ældgammel Tid spillede Øl og Brændevin en ret stor Rolle ved saadan et Konegilde og afstedkom adskillig overgIVEN Lystighed hos de ærbare Matroner; senere trængte Kaffen sig i Forgrunden, og

Underholdningen blev, om ikke mindre højrøstet, saa dog mere »saglig«; mest drejede den sig om særdeles strænge Fødsler eller særdeles lette Fødsler eller andre mærkelige Tildragelser, der stod i Forbindelse med en ny Verdensborgers Ankomst — et helt Kursus i den Tids Fødselsvidenskab. — En af de Koner, der havde hjulpet til ved Fødslen, præsenterede den nyfødte for de øvrige Kvinder. Den, der sad for Bordenden, fik det først udleveret; naar hun havde udtalt sig om

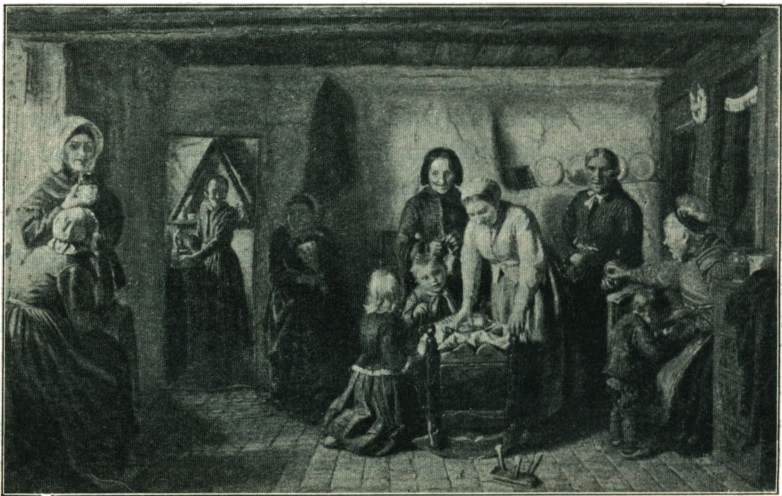

Fig. 24. Michael Peter Ancker: En jydsk Barselstue. 1874.

Barnets Vægt, om det lignede sin Fader o. s. v., rakte hun det til den næste, og saaledes gik Barnet Omgangen rundt, til det kunde bringes tilbage til Barselkone. En Stumpe Rugbrød og et Stykke Ost fik hver af Gæsterne udleveret til at tage med hjem. Tit kom Mændene og hentede Konerne, og Gildet kunde med Kortspil trække langt ud paa Natten.

I seks Uger laa og sad Barselkone »inden Kirke«, d. v. s. inden hun holdt sin første højtidelige »Kirkegang« efter Fødslen. I den Tid maatte hun ikke gaa over en Vej og helst ikke vise sig udenfor sit Hjem. Ingen Steder var man i den Tid glad ved at modtage hendes Besøg. Kom hun ind noget Sted, vilde man der slaa meget i Stykker hele dette Aar, — og hun selv vilde komme til at lide under Sygdom og Ulykke,

om hun gik over en Vej. Endnu var hun halvt i de vilkaarlige Magters Vold, endnu ikke viet til fuld Genoptagelse i det hegnede kristne Samfund.

Maatte Barselkonen holde sig inden Hjemmets Vægge, fik hun dog ikke Tid til at kede sig; hvert Øjeblik drejer der en Kone med en Barselpotte ind ad Gadeporten, og i »Barselpotterne« er der stegte Høns, tynde Pandekager, Sød-suppe, Høsekødsuppe, Æbleskiver og Grød, overhældt med Smør — alt, hvad en lækkersulten Mund kan begære. Denne Mad skal jo først og fremmest Barselkonen have at spise; men blandt de Pligter, der paahviler den nybagte Fader, hører det ikke til de tungeste, at han ogsaa skal smage paa hver Ret.

De større Børn har haft travlt med at drøfte, om det nu ogsaa kan passe, at Jordemoderen har fisket den lille op i Dammen udenfor Byen; men i samme Øjeblik, Konen med Barselpotten viser sig, forstummer al Meningsforskel, og Øjnene vender sig i glad Forventning om, at der ogsaa falder en lille lækker Bid af til dem.

Fig. 25. J. Exner: Indledning til en Daabshandling paa Fanø. 1882.

BARSEL.

I Stilhed og Hemmelighed aftalte Fader og Moder, hvad deres Barn skulde hedde; men det maatte ikke nævnes med Navnet, før det var døbt, og ingen andre fik det at vide. Forældrenes Raadslagning gik egentlig kun ud paa, hvem af Slægten der var nærmest til at blive opnævnt; i allerforreste Række kom naturligvis Bedsteforældrene. Var en af dem død, laa det nærmest at kalde Barnet efter den døde; — selvom man ikke ligefrem troede, at den dodes Sjæl fæstede Bo i det lille Væsen, som overtog Navnet, ventede man dog at se den opnævntes gode Egenskaber udfolde sig paany i det bitte Menneske. Opkaldtes en levende, omfattede han sin lille Navne med en særlig Forkærlighed, og han følte det altid som en Ære, der vistest ham; Navnet var ligesom noget af ham selv, der skulde leve videre, naar han selv engang var død og henne.

Husmandens Kone sendtes nu af Sted for at byde til Barselgilde. Med en vel indstuderet Byderemse i Hovedet, med den nok som bekendte Kæp i Haanden og med Kurv og Pose paa Armen rokkede hun travlt af Sted fra Gaard til Gaard;

der var ingen Tid at spille, naar hun i behørig Tid skulde naa rundt til Gildelavets 30—40 forskellige Hjem. Hele »Bysens Folk« skulde jo indbydes, baade de, der boede i selve Byen, og Udflytterne ude paa Marken, Tjenestekarle og Piger saa vel som Gaardfolkene, og fremdeles Mandens og Konens Slægtninge i andre Byer, — Gildet holdtes tit paa en Søgnedag, dog naturligvis aldrig paa en Mandag.

Bydekonen træder altsaa ind ad Stuedøren — allerede lidt besværet af det gode Traktement, hun har faaet de andre Steder — og lader straks Munden løbe: Hun har saa flittig en Hilsen fra Barselkonen til Konen i Huset og hele den øvrige Husstand, om de vil vise Gildehuset den Ære at komme den og den Dag det og det Klokkeslæt og følge med i Kirken at overvære den kristelige Barnedaab og ofre med den lille Dreng (eller den lille Pige) til Præst og Degn samt derefter følge med hjem og spise et Maaltid Mad, hvorfor de bedes medbringe Kniv og Ske. — Naar der er takket for Indbydelsen, bænkes Bydekonen for 27. Gang den samme Dag ved et Bord besat med Smørrebrød og Øl (senere Kaffe og Kage), og mens hun endnu nøder en lille Bid og en lille Taar ned, kommer Husmoderen et Stykke Flæsk i Kurven og en Tallerkenfuld Gryn i Posen. Særlig fed er Skænken naturligvis, hvor nogen indbydes til at »bære«, til at »tage Huen af« eller »give Patte«. Konen har imidlertid haft ikke saa lidt at fortælle fra de andre Steder, hun har været, og da hun er en Kone med Erfaring og et skarpt Blik baade for Tilstande og Ønsker i Gaarden, er hun snart paa det rene med, hvor hun passende kan »glemme« sin Kæp, — naar hun nu tyngtet baade udvendig og indvendig vralter mod Døren. Men den indbudte Kone, der naturligvis selv bedst ved Besked, og som har følt Indbyderskens Blik dvæle et Øjeblik paa hende, siger venligt: »Du har saa meget at slæbe paa, Maren, du kan vist ikke undvære din Kæp«. Og Maren siger saa mange Tak, fordi hun husker hende paa det.

Hjemme paa Gildesgaarden var der travlt; der blev gjort i Stand, brygget en Tønde Godtøl, bagt Brød, vasket og pudset, og der blev bestilt Musikantere. Nabolagets Mænd og Koner, der skulde gaa for Borde, var omkring i Byen at laane Dækketøj; Stuerne og Loen blev klædt og bordet og

bænket. — Dagen før Gildet eller maaske først selve Gildesdagen tidligt om Morgenen kommer Pigerne fra alle de indbudne Hjem strømmende ind i Gaarden med Føring, Mælk og Fløde, Ost og Smør, Høns og Lammelaar. De hilser saa flittigt fra deres Madmoder, og de takkes og beværtet om muligt endnu flittigere, inden de gaar hjem med et nybagt Stykke Hvedekage i Kurven.

Op paa Formiddagen paa Højtidsdagen staar alle Bordene bugnende under en vældig Tynge af solide Retter, og Gæsterne begynder at rulle ind i Gaarden; hvert Læs modtages med et lystigt Stykke af Musikanterne, der har taget Opstilling uden for. Og mens Gæsterne nu bænker sig ved Frokosten, og Skafferne har travlt, er det øjensynligt, at det ikke vil gaa efter det gamle Vers:

Der var tyve Vogne paa Rad,
de kom hjem og fik ingen Mad,

Den lille, for hvem hele Højtiden gøres, iføres nu Festskrudet, Kristentøjjet, som det kaldes, hyppigt en lille Pose med langt Slæb i brogede og straalende Farver og paa Hovedet en lige saa pragtfuld lille Hue. Paa Barnets Bryst lægges en Sølvskilling og et lille Stykke Brød. Disse to Ting skal det have paa sig, mens det døbes; de gemmes derefter af Forældrene som en Skat, og naar Barnet bliver voksent, faar det dem overrakt med den Formaning, at det skal gemme dem godt; thi saa længe det har dem i Eje, vil det aldrig komme til at savne Mad eller Penge. — I en og anden gammel Dragkisteskuuffe opbevares Daabsskilling og Daabsbrød troligt den Dag i Dag.

Saa kalder Barnets Moder de to Kvinder, som »skal i Stadsen«, hen til Vuggen, og her nævner nu Moderen sagte Barnets Navn til den, som skal bære det. — Naar Hestene er spændt for, og hele Følget er steget til Vogns gaar Moderen hen til Vuggen, folder Hænderne og læser Fadervor; derefter gør hun Korsets Tegn over Barnet, gaar ud og staar paa sin Vogn. Saa tager Faderen Barnet af Vuggen, bærer det ud og rækker det til Gudmoderen.

Men hverken Barn eller Moder var jo endnu viet efter Fødselen, og endnu paa Vejen til Kirken lurede Underjor-

diske og andre Uvætter paa dem. Men heldigvis vidste man Raad. Forved Dagligstuens Dørtærskel lagdes der Ildgløder, som Moderen traadte paa, inden hun gik ud. Sine Steder har det været brugt, at en gammel Kone sad paa et Knippe Halm i Vognen bag ved Gudmoderen og Barnet; det er jo meget troligt, at de Underjordiske, naar de saa dette Syn, har holdt sig lidt i Afstand. I Spidsen af Vogntoget sad Musikanterne og blæste af alle Livsens Kræfter — en Grund mere for Utskerne til ikke at komme nær!

Inden Barselkonen kunde komme ind i Kirken, skulde hun jo højtideligt »læses ind« af Præsten.

For Gudmoderen gjaldt det om, naar hun stod ved Døbefonten, at holde Tankerne godt samlede; thi meget i Barnets fremtidige Liv afhænger af hendes Adfærd i dette Øjeblik. Helst skulde Gudmoderen være en ugift Pige; ved en gift Kone var der den Fare, at hun muligvis selv var med Barn, og da vilde det ene af de to Børn tage Lykken fra det andet. Dette kunde dog afværges, naar Gudmoderen tog 2 Forklæder paa. — Var der flere Børn, der døbttes paa een Gang, skulde Drengbørnene være til højre; ellers vilde Pigebørnene faa Skæg. Taber den, der bærer Barnet, noget af Barnetøjet, bliver den lille med Tiden kluntet paa Hænderne. Ryster hun Barnet for at tysse paa det, kommer Barnet til at føre et uroligt Liv; — der er slet ikke noget slemt i, at Barnet græder meget; det betyder jo blot, at det vil faa en god Sangstemme. Men det kan have skæbnesvangre Følger, hvis Gudmoderen for ofte siger »Ja« til Præstens Spørgsmaal; begaas der denne eller andre lignende Fejl, taber Daaben noget af sin Kraft og er ikke noget helt sikkert Værn mod Troldtøj. Derimod skal hun helst ganske sagte sige Præstens Ord nøjagtigt efter, da bliver Barnet letnemt.

Efter Daabshandlingen gik Gudmoder og Huepige først op og ofrede til Præst og Degn, derefter Barselkonen, de øvrige Kvinder og Fadderne; — alle maatte passe at ofre med højre Haand, ellers blev Barnet kejthaandet.

Saa gaar det i hastigt Trav hjem fra Kirke; Spillemandene med de høje Filt-Cylinderhatter gør paany deres Bedste, og hjemme i Gaarden staar Faderen rede til at modtage Barnet af Gudmoderen for at bære det ind i Dagligstuen. Her bliver

det med Kristentøjet paa — Sølvskillingen og Rugbrødet ikke at forglemme — lagt i sin Vugge for at sove en Søvn. Først nu føler man sig tryk for det, nu da man ved det helt udrevet af de lumske Magters Vold.

Gæsterne bydes nu til Bords, og efter megen Nølen anbringes alle efter Rang og Stand i Stue og i Lo. Gudmoderen har Hæderspladsen, og Huepigens sidder ved Siden af hende. Konen i Huset bærer selv det første Fad ind og sætter det for disse to. Hver Gæst tager sin Træske frem af Lommen, og man langer til Fadet — lige meget om Indholdet er Grød (som det brugtes paa Sjælland), eller det er Kødsuppe (som det brugtes andre Steder i Landet). En af Retterne er Bergfisk eller Klipfisk; Fisken er vant til at svømme, der skaales og drikkes, og Musikken søger forgæves at gøre sig gældende gennem Larmen. Forgængersfolkene, der gaar for Borde, er nær ved at løbe hinanden om, naar en kommer svingende med Ølkrus, en anden med Brændevin, en tredje med ny Forsyning af smeltet Smør, mens en fjerde listelig har regnet ud, at nu skal Halestykket paa den Fisk, hun bærer paa Bordet, vendes mod Mølleren, for der er ogsaa snart Udsigt til et godt Gilde i Møllegaarden. Og for Mølleren er der ikke andet at gøre end at dukke sig og le med under den Byge af Vittigheder, der nu regner ned over ham.

Før der takkes for Mad, stemmer Spillemandene op paa en frisk, og denne Gang lykkes det dem at faa Ørenlyd, for samtidig med dette Stykke sendes en Tallerken rundt ved hvert Bord, og Folk faar travlt med at pille deres Mark eller Otteskilling op af Lommen for at lægge den som Spillemandspenge paa Tallerkenen.

Naar Middagsmaaltidet var endt, ryddedes Bordene og flyttedes ud. Og saa begyndte Dansen. Barnets Fader med Gudmoderen var første Par; derefter kom en nær mandlig Slægtning med Huepigens; den allernærmeste mandlige Slægtning dansede med Barselkonen, og andre mandlige og kvindelige Slægtninge fulgte Par om Par i en Vals, en Polka og en Sekstur. Og endelig sprang alle de længselsfuldt ventende unge Gæster ind i Dansen. — Men det kunde ogsaa ske, at Barnet selv var med i første Dans; saa træder Gudmoderen og Faderen i rødtribet Vest og med snehvide uldne Nat-

trøjeærmer frem paa Dansesalens Gulv; de tager hverandre i Hænderne, Barnet lægges paa deres Arme, og derpaa danser de højtidsfuldt Salen nogle Omgange rundt.

Langt hen paa Morgenstunden fortsættes Gildet med Dans og Mad og Drikke, — Kortspil og Passiar i en og anden hyggelig Krog. Men inden Gæsterne i den aarle Time tager bort, skænker hver Familiefader Barselkonen en Sølvs killing — en Daler eller en Rigsort efter Omstændighederne; — rundt i de forskellige Hjem nydes nogle faa Timers Søvn og udrettes de nødvendigeste Sysler, — og saa tager man med ny Kræfter og frisk Mod fat paa Andendagsgildet, der er mindst lige saa lystigt som første Dag.

Og saa endelig er det lille Væsen, som i de sidste 6 Uger har voldt saa stort Postyr i By og Egn, rettelig og fuldstændig indlemmet ikke blot i Menigheden, men ogsaa i det verdslige Samfund. Nu først glider det ny Menneske ind i Livets dagligdags Strøm. Stor Bevægelse for en lille Sag, kan man mene. Men for Forældrene er det nu altid en stor Sag at se deres eget Liv forlænget i et nyt Liv. Og for Landsbysamfundet er det ogsaa en stor Sag at modtage et nyt Medlem. Det skal vokse til under hele Byens Øjne; det vedkommer alle, hvorledes det arter sig; thi ingen undgaar at komme i Berøring med det i godt og ondt. Det er en, som man skal dele Glæde og Sorg, Arbejde og Fest med i Tiden, og man selv eller ens Børn skal en Gang dele andre Højtider — i Gildesgaard og i Kirke — med det spæde Nor, hvis Hoved nu hviler saa let paa Vuggens bløde Puder.

Fig. 26. Jul. Exner: Frierens Besøg. 1878.

KÆRLIGHED OG BEJLERFÆRD.

I Mørkningen, naar Karlene var ved at vande Heste, og Pigerne var i Færd med at bære Vand og Tørv ind, kom der farende et Par Drengene hen ad Bygaden og raabte: »Til Legestue, til Legestue!« Portlaager og Døre blev smækket op: »Hvor, hvor?« — »Hos Mads Jørgensen«, hvinede Drengene og for videre. Piger og Karle fik travlt med at hæge sig lidt.

Legestuen — altsaa Gaardens Storstue — vrimlede snart af Ungdom, og Spillemanden stemte Fiolen. Og var det Stokkedansen, sang de alle — og de yngste sang højest:

Hvorfor maa jeg ikke gifte mig?
Der er mange, som blir gift, der er yngre end jeg.
Ja, Faer sier nej, og Moer sier jo;
men giftes skulde vi dog begge to!

Og naar Fangedansen blev spillet, og Pigerne i hoppende Takt veg fra deres Herrer, opmuntrede hele Flokken Karlene:

»Tit—tittle, Kuk—kukke, jeg ser dig nok,
ja løb du kun bare, jeg naar dig nok«.

Naar Herre og Dame i Pirrevals dansede fra hinanden, lød det ganske vist haanligt:

»Jeg vil ikke ha dig, jeg vil ikke ha dig;
jeg er tilfreds, hvor Pokker du er«.

Men naar de mødtes igen, havde Piben en anden Lyd:

»Kom, jeg vil gerne ha dig; kom, jeg vil gerne ha dig,
— saa maa du hvile i min Favn«.

Og det var ikke blot i Legestue og Gadeleg, at Kærlighedsdrømme og Elskovsspil fyldte de unges Sind. Den Gang som nu listede Tankerne baade under Arbejdet og i ledige Stunder bort til den, man havde kær. Længslerne lokkede; men at faa det sagt, og faa det sagt til den rigtige — og faar det rigtige Svar — der var det jo det kneb. — Hvem? Og hvor-naar? I hvilken Livsstilling, og med hvilken Lykke? Der var hundrede Spørgsmaal, — men der var ogsaa hundrede Maader at faa Svar paa.

Om Foraaret, naar Gøgen kikkede fra Busk og Krat, hvi-skede man: »Hvor mange Aar varer det, inden jeg bliver gift?« For hvert Kukuk skulde der gaa et Aar. Og naar man spurgte Kirkeklokkerne, kunde man tydeligt høre, at de svarede: »Nej, du skal ej, nej, du skal ej« eller »Ja, du skal, ja, du skal«.

Visse Højtidsaftener som Skt. Hans Aften og Helligtrekongers Aften kunde forelskede Unge faa Besked om deres Tilkommende og om deres Kærlighedslykke.

Den unge Pige kan f. Eks. smelte Bly i en Ildskovl og kaste det hen ad Gulvet; af de Figurer, som derved fremkommer, kan hun slutte sig til hans Udseende og Stilling.

Selv ved dagligt Arbejde fylder Kærlighedsdrømme og Tanken paa, hvad Lykke i Ægteskabet de skal faa, de unges Sind: Naar en Pige eller Karl piller Æg, maa de passe paa, at de bliver glatte; thi saa glat som Ægget bliver, saa glat bliver deres tilkommende Mand eller Kone. — En Pige maa

passe paa, ikke at spille Salt, for saa mange Saltkorn hun spilder, lige saa mange Taarer skal hun fælde over sin Mand, naar hun faar en.

Man kan selv bidrage til at fremme sine Ønsker, saa de gaar i Opfyldelse, naar bare man ved at ønske paa rette Maade og i rette Øjeblik: Man tager en Snegl ved »Hornene« og svinger den over sit Hoved, mens man ønsker; eller man spytter paa en Korsvej; helt vist, at ens Ønske opfyldes, er det, naar man ønsker, mens en Stjerne skyder. — Eller man indlod sig maaske paa farlige Veje for at vinde en andens Kærlighed. Kunsten at riste Runer for at vinde en Mands eller Kvindes Tilbøjelighed har holdt sig helt ned mod vore Dage: man tog et Æble og prikkede deri med en Naal; derefter bar man det en Dag under Armhulen og gav det derpaa til den attraaede at spise.

Slog ens egne Evner ikke til for at raade Fremtiden, søgte man til den kloge Kone for at lade hende tyde ens Skæbne ved at spaa i Kort eller Kaffegrums eller Æggehvite: Hjerter-Es betyder Huset, Hjerter-otte Ægteskabet; er Hjerter-ni med ved Siden af Otten, bliver det et rigt Giftermaal; ligger der mange sorte Kort ved Siden af Otten, hviler der en mørk Skygge over Ægteskabet; men er Ruder Bonde, Lykkens Bonde, ved Siden af Otten, bliver det et lykkeligt Ægteskab.

Kaffegrums hældes ud paa en flad Tallerken, og man regner efter de Figurer, som derved fremkommer: En Hammer er en Smed, en Saks en Skræder, en Plov en Bonde o. s. v. Naar Æggehvite slaas i et Glas Vand, tydes Figurerne paa lignende Maade.

Kloge Koner kan ogsaa lave Trylledrikke, der kan gøre Folk forelskede: Brøndvand kogt med Hjerte og Øjne og Dele af Indvoldene af et slagtet Dyr, tilsat med et Par Brændegløder har en vidunderlig Virkning — særlig naar den kloge Kone veed at læse de rette Trylleord derover. Vædsken stænkes paa et Sted, hvor den elskede færdes; naar han da gaar hen derover, vil hans Øjne og Hjerte straks gløde af Elskov. Man kan dog kun være fuldt vis paa heldig Virkning, naar det hele foregaar en Aften ved Nymaane.

Enten det nu gik naturligt til, eller man tog sin Tilflugt til lidt Hekseri og Trolddom, saa lykkedes det jo nok for

en hel Del unge Karle at faa sagt det afgørende Ord. Dengang som nu har et Øjekast og et Haandtryk kunnet føre langt paa Vej, og et Kys i et ubevogtet Øjeblik har vel tit kunnet afgøre hele Sagen. — Knibske Piger var der naturligvis ogsaa, hvem ingen — selv den raskeste og bedste Karl — var tilpas; om den Slags blev der sunget Viser — maaske i et forfængeligt Haab, om at de skulde forbedre sig —; særlig stillede man dem den truende Udsigt for Øje, at de til sidst slet ingen Mand fik. En saadan egensindig Mø synger selv:

Den Gang jeg var en lillebitte en,
og gik paa Gulvet og dansed,
da kom til mig en Spillemand
og bad mig op at valse.

Men jeg vil ingen Spillemand ha,
for jeg vil ikke danse;
men jeg vil mig en Skræder ha,
saa faar jeg Tøj til Kranse.

Nej, jeg vil ingen Skræder ha,
saa skal jeg sanke Klude;
men jeg vil mig en Slagter ha,
saa faar jeg fede Stude.

Nej, jeg vil ingen Slagter ha,
saa skal jeg skrabe Tarme;
men jeg vil mig en Bager ha,
saa faar jeg Kagerne varme.

Til sidst vil hun hverken have Bager eller Brygger eller Præstemand eller Bonde, — og det ender bedrøveligt nok med: »Om Natten, naar jeg lægger mig, saa sover jeg saa ene«.

Men selvom alting gaar som det skal, at Karlen frier og Pigen siger ja, er Elskovs Uro og Kval jo ingenlunde altid dermed endt. Der er uheldige Varsler, som kan forurolige et forelsket Hjærte: Gaar en Piges Forklædebaand løst af sig selv, hedder det sig, at Kæresten svigter hende. — Og forsigtige maa de være med Gaver:

Knappenaale og Knive
skal Kærlighed fordrive.
Sakse og Skeer
skal Kærlighed formeer.

Hvor mangen kummerfuld Pige har ikke ladet Mælkestraalerne piske ned i Spanden, mens de salte Taarer strømmede ned ad Kinden, og mens hun ud af sit Hjertes Kvalg sang:

En Vise jeg skriver; men den er kun kort;
det er for de unge, som rejse skal bort.
I Piger, som have udkaaret en Ven,
tag eder i Vare, de svigfuld er.

Jeg maa det bekende: jeg havde en Ven;
han har mig fikseret, er borte igen.
Han talte saa venligt, naar han var hos mig;
men det var ej andet end Falskhed og Svig.

Om Dagen saa tænker jeg stedse paa dig,
om Natten i Søvnne uroer du mig;
i Slummer jeg drømte, at jeg var dig nær;
jeg vaagner og savner den Ven, jeg har kær.

O. s. v., o. s. v.

Kan man nu om Stunder ikke faa Munden paa Gled i den elskedes Nærværelse, er et Frierbrev en nærliggende Tilflugt; men i ældre Tid var Skrivefærdighed og Læsefærdighed langt mindre udbredt end nu, og kunde man da ikke selv mundtlig faa sagt sit Ærinde, benyttede man en Mellemand til at bejle. Naturligvis kunde man faa en Slægtning til at gaa den Gang for sig; men mest almindelig var det at benytte en omrejsende Kræmmer, Smeden, Skræderen eller den kloge Kone. Det var Folk, som i Reglen vidste god Besked med Folks Omstændigheder, og som havde Talegaver. Fire Alen Vadmel til et Par Bukser eller Lærred til et Stykke Linned samt 3—4 Rigsdaler var et passende Vederlag for saadan en Bejlerfærd. Penge vankede der dog kun, hvis den attraaede havde Udsigt til en god Medgift.

Mellemanden passede saa paa at træffe Pigen i Enrum og hilste hende fra Frieren og sagde sit Ærinde. Faldt det ud efter Ønske, klædte Frieren sig en af de første Søndage i sin bedste Stads, tog sin høje Hat paa Hovedet, lod Gaardens flotteste Hest sadle og red saa hen til Pigens Forældre og fremførte med Tugt og Anstand sit Ærinde for dem. Ved denne Lejlighed træffes der saa Aftale i alle Dele om Medgift og om, hvornaar Brylluppet skal holdes. Og dermed var de unge trolovede og kaldtes i daglig Tale gode Venner.

Fig. 27. J. Exner: »Det vil næppe gaa saa glat«.
(Frieri ved Mellemand). 1885.

Det kunde naturligvis hælde, at »Bejleren« naar han kom til den nybakte Ægtemand for at hente sit Tilgodehavende, fik det Svar: »Nej hellere end at give dig fire Alen Vadmæl for at have faaet hende, vil jeg give dig otte Alen, hvis du kan skaffe mig af med hende igen«. Men det hændte ogsaa, at »Bejleren« blev en god Ven, som den der er indviet i ens bedste Hemmelighed, og at »vor Mor« i Aarenes Løb stak til ham baade Tøj og Fødevarer, som var mange Gange det Beløb værd, som han havde betinget sig, da han gav sig ud paa »Bejlerfærden«.

Fig. 28. J. Exner: Et Brudepars Hjemkomst fra Kirken. 1863.

BRYLLUP.

EN Fredag gik Brudens og Brudgommens Fædre til Præsten og bestilte Lysning. Og saa blev Brylluppet fastsat til en Lørdag efter Nymaane; for hvis Brylluppet blev holdt i Næet (naar Maanen tog af), vilde Brudeparrets Børn faa en mørk Hud.

Kvinderne i Brudehuset eftersaa Udstyret i de store Kister i Øverstestuen. Der blev sendt Korn til Mølle og bagt Hvede- og Sigtekage, og der blev slagtet og brygget og gjort rent.

Brudens Broder bød i hendes Gildelav og Brudgommens Broder i hans Gildelav. Bydemanden kom ridende paa opsadlet Hest ind i de Gaarde, hvor han skulde byde. Han bandt sin Hest og gik ind i Stuen, hvor han fandt hele Familien; saa tog han til Orde:

»Jeg haver til eder saa venlig en Hilsen fra velaget Gaardmand Hans Nielsen i Sønderby, saavel som hans kære Hustru. Eftersom det har behaget den gode Gud at stifte et kærligt og venligt Ægteskab imellem den dydige og gudselkende Pige Maren Hansdatter i Sønderby og agtbare Ungkarl Jeppe Jensen i Nørby, som agter at samle deres Ægte-

skabsforbindelse ved en kristelig Kopulation, at lade fuldbyrde til næstkommende Løverdag, som indfalder den 12te i denne Maaned, Kl. 9 Formiddag, saa er derfor deres venligste Begæring, at I ville lade eder indfinde i forbenævnte Gaard for at give Bruden Følgeskab derfra til Kirken og tillige høre paa deres kristelige Kopulation og Brudevielse samt tillige pryde Herrens Alter med eders Kærligheds Gaver. Naar saadanne gudelige Forretninger er til Ende, I da ville være Brudeparret følgagtige til Hans Niensens Gaard for at tage til Takke med et tarveligt Maaltid, hvilken Æresbevisning de er villige til at gengælde og forskyldte. Vil I saa være saa gode at staa mig Buddet til?« —

Svaret blev jo altid: »Ja, Tak!«

Et Par Dage før Brylluppet gik »Forgangsfolkene« eller »Laanefolkene« (det var to Koner med deres Mænd og to Piger med deres Brødre) omkring fra Gaard til Gaard og laante Dækketøj, Lagener, Duge, Sølvbægre og Skeer (Kniv og Gaffel tog Bryllupsgæsterne selv med). — Nabokoner og Kvinder af den nære Slægt kom til Gaarden for at hjælpe at bage. Sødmælk til Bagningen blev bragt fra Gildelavets Gaarde og Steder. Og saa bagtes der Bjerger af Hvede- og Sigtekage, »Knæpkage«, Søsterkage og Tærter.

Dagen efter kom Gildelavets Tjenestepiger med Føring: to Høns, en Snes Æg, syv Pund Smør og en Spand Sødmælk. Pigerne blev beværtede og fik en Hvedekage og en Sigtekage med hjem.

I Kornladen blev Lobalker taget ned og alt gjort ryddeligt, og saa klædtes den med Lagener og Sejl paa Siderne og under Bjælkerne, og langs Loft og Vægge blev der pyntet med grønt. Langs Væggene stilledes Bænke og for ved dem Borde med hvide, hjemmegjorte Duge.

Gæsterne i Brudens Gildelav samledes i Bryllupsgaarden, men Brudgommens Gæster samledes til Udskænk i hans Hjem. Naar Gæsterne drog ind i Gildesgaarden, spillede fire Spillemand paa Horn, Klarinet og Fløjte for hver Vogn, der kom. Forgangsmænd (en af Laanefolkene), ogsaa kaldet Skafferen, tog mod Gæsterne og bød dem ind i Gildesalen; de satte sig til de rigt besatte Borde, hvor Flæskeskinke glinsede mellem Stabler af Brød, og hvor Snapsen og Øllet vinkede.

Imens har Brudekonerne smykket Bruden og sat hende Hovedpynten paa. Og nu ordner Brudetoget sig i Gaarden; allerforrest er Forriderne, 8—10 unge Karle, under Anførsel af Bedemændene. I den forreste Vogn tager Musikanterne Plads. I den næste har Brudepigerne Sæde. Brudens Fader er Kusk paa Brudevognen, og han kører sin Vogn en Omgang rundt i Gaarden, inden hun sætter sig op i den, for at se, om alt er i Orden, for det vilde være et ilde Varsel, om

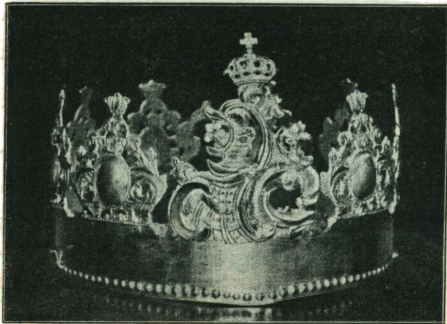

Fig. 29. Sønderydsk Brudekrone.

Brudevognen maa stanse, inden de er ved Kirken; i Vognen hos Bruden sidder Brudekonerne. Saa følger Vogn efter Vogn.

Brudgommens Vogn med Brudemændene og hans Følge slutter under Vejs ind i Skaren; der kan godt være i alt en 40—50 Vogne paa Rad.

Musikken spiller op, i jævnt hurtigt Trav kører Toget frem; rundt om lyder Skud — til Ære for Brudeparret eller for at skræmme onde Magter bort. De kørende maa passe paa, at Vogntoget holdes i sluttet Række; thi bliver der Slippe mellem Vognene, vil der ikke blive Sammenhold i Ægteskabet. Helst maa der komme en lille Regnbyge under Brudefærden; thi da regner der Guld i Brudens Skød; men er det Storm og forrygende Vejr, da vil det storme i Brudeparrets Hjem. Uheldige Varsler er det ogsaa, hvis en Hund giver sig til at løbe forved Skaren, eller hvis en Flok Fugle flyver skrigende ind over den. Dersom et Ligtog møder Brudetoget, kan Brudefolkene godt skrive deres Testamente med det samme; mindst en af dem dør, før Aaret er omme.

Forriderne er imidlertid i strygende Firspring redet op til Kirken; den, som kommer først til Kirken, regnes for den ypperste Ungersvend. Her vender de om, rider tilbage forbi Brudefolkernes Vogne, og saa afsted til Kirken igen alt, hvad Remme og Tøj kan holde; de danner som en Sikkerhedsvagt for Bruden baade mod synlige og usynlige Fjender.

Uden for Kirken stiger Følget af Vognene, Musikken gaar forrest, og det gaar ikke stille af; saa kommer Brudepigerne to og to forved Bruden, der ledsages af sine Koner, saa Brudesvendene og Brudgommen med Brudemændene og derefter det øvrige Følge, jo nærmere af Slægten, des nærmere ved Hædersfolkene.

Bruden sætter sig ene paa Kvindesiden med sine Ledsagere bag sig, og Brudgommen paa Mandssiden med Forlovere og

Fig. 30. J. Exner: Bruden pyntes. Billed fra Hollænderby. 1890.

det øvrige mandlige Følge bag sig; Brudepiger og Forridere staar ude paa Kirkegulvet hver ved sin Side.

Under Vielsen, hvor Brud og Brudgom stiller sig ved Alteret, hviler alles Øjne spændt paa dem; den af dem, som vender sig paa Vejen til og fra Alteret, vil snart dø. Et Varsel om Død er det ogsaa, hvis et af Alterlysene slukkes. De maa staa hinanden saa nær, at ingen kan se mellem dem, ellers vil de ikke kunne forliges.

Sætter Bruden frem den højre Fod,
saa raader hun over Manden god.
Men sætter den Brudgom højre Fod fram,
saa holder han Konen i Tøjle stram.

Efter Vielsen lægger Degnen en særlig Inderlighed i Afsyn-
gelsen af Salmen »Med høj og festlig Jubelklang«, mens hele
Brudeskaren i fastsat Rækkefølge gaar op og ofrer til Præ-
sten og ham selv.

Under fornyet Musik og Skydning kører Toget fra Kirke,

Fig. 31. J. V. Sonne: Brudevielse.

naturligvis nu med Brud og Brudgom i samme Vogn; For-
riderne sprænger nu af Sted mellem Følge og Gildesgaard;
frem og tilbage, saa hurtigt Hestene kan strække. Og paa
Hjemvejen skal Vognene ogsaa helst køre rask, for ellers faar
Konen Kommandoen i det nye Hjem.

Brudeparret tog Plads inden for Døren paa et Par Stole
og modtog her Gæsternes Lykønskninger.

Naar Maden var færdig, kom Brudepigerne, Brud og

Fig. 32. Peter Julius Larsen: Sjællandsk Bondebryllop (Hjemkomst fra Kirken) 1851.

Fig. 33. Brylluppet i Kana. Vægtapet fra Halland, Aar 1785.
(Originalen i Dansk Folkemuseum.)

Brudgom, Brudemænd og Brudekoner med hinanden under Armen; Musikken blæste. Brudeparret blev bænket bag Bordet i den øverste Ende af Salen, midt for Anretningen. Ved Siden af dem sad Præsten og Brudekoner og Brudemænd; Brudepigerne satte sig lige over for paa Bordets Inderside tillige med Degnen. Forgængsfolkene og Forriderne skulde besørge Opvartningen, Forriderne ved Brudebordet. Forgængsfolkene havde nu straks et svært Stykke Arbejde med at faa Gæsterne til at gaa til Bords og faa dem rigtigt anbragt efter Værdighed; de maatte nødes og tiggese til at gaa ind og undertiden næsten slæbes paa Plads. Mændene sad for sig og Kvinderne for sig.

Efter en Bordgangssalme tager Gæsterne med god Madlyst fat paa Retterne — forskellige i de forskellige Landsdele. Paa Bordene stod Sølvbægre med Brændevin og Krus med Øl. — Brudelysene, der stod paa Bordet forved Brudeparret, iagttoges nøje af Gæsterne; af den Maade, de brændte, kunde man slutte sig til Brudeparrets Fremtids-Lykke. Spillemandene blæste flittigt i deres Instrumenter, og mod Maaltidets

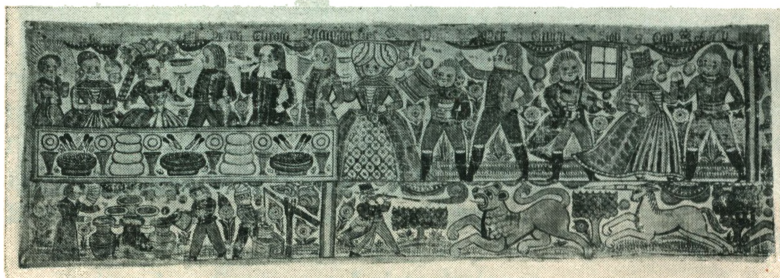

Fig. 34. Brylluppet i Kana. Vægtapet fra Halland, Aar 1806.
(Originalen i Dansk Folkemuseum.)

Slutning blev en Tallerken baaret rundt til at lægge Spillemandspenge i. Det kunde ske, at Præst eller Skolelærer rejste sig og udbragte Brudeparrets Skaal. Og inden man gik fra Bordet, slog Skaffer eller Degn til Lyd og takkede Gæsterne for den Ære, de havde bevist Brudeparret, og bad dem komme igen i Morgen ved samme Tid og ledsage Brudeparret til Kirken og tilbage igen og tage til Takke med et tarveligt Maaltid, »hvilken Æresbevisning jeg tør love, de er villige til at gengælde«. — Som der var sunget til Bords, blev der ogsaa sunget fra Borde. Man rejste sig og strømmede ud, mætte og skinnende, glade og højrøstede. De tog hinanden i Haanden og sagde »Tak for Mad« og »Velbekommes«.

Husets Vært og Værtinde, der ikke havde siddet med til Bords, samt Forgangsfolk og Forridere, spiste nu bagefter, mens Gæsterne tog sig en Pibe Tobak og gik omkring og snakkede eller saa paa de unge Karle, der havde Idrætter og Løjer for. — Logulvet blev gjort ryddeligt, og Spillemændene stemte op.

Først skulde Brudedansen trædes; det kunde foregaa lidt forskelligt i de forskellige Egne, f. Eks. paa følgende Maade: Forrest kom Brud og Brudgom, efter dem Brudepiger og Forridere, Brudekoner og Brudemænd og endelig de øvrige Gæster. Naar Brudeparret traadte ind i Dansesalen, vendte Bruden sig om og sagde: »Farvel, Piger«. Først dansede Bruden med sin Fader. Efter Dansen fulgte Faderen Datteren hen til Brudgommen og sagde »Værsgod«. Saa dansede Brud og Brudgom, og derefter Brudekarle og Brudepiger. Og endelig deltog alle Gæster i Dansen.

Efter et Par Timers Dans gjordes der et Ophold, og Gæsterne fik en Forfriskning. — Under denne Pavse skiftede Bruden Hovedtøj. I et Kammer eller en Stue, hvor der ikke var alt for stor Stimmel, tog Brudgommen Brudesmykket af Hovedet paa Bruden og satte Konehuen paa i Stedet. Det kunde volde noget Besvær; men var det endelig lykkedes at faa den til at sidde, som den skulde, tog Faderen eller en anden ældre mandlig Slægtning Bruden ved Haanden, førte hende hen til Brudgommen og sagde: »Nu har du baaret den hvide Hue som en ærlig Pige for din Far, nu skal du bære den sorte Hue som en ærlig Kone for din Mand«.

Inden nu Dansen tog rigtig fat igen, blev der udført Lege og Danse, som gav Udtryk for, at Bruden forlod Pigernes Lav og gik ind i Konernes. Brudgommen f. Eks. blev bundet for Øjnene og derpaa ført ind i en Stue, hvor alle Kvinderne opholdt sig; de slog Kreds om ham, og nu gjaldt det for ham at finde den rigtige. Eller baade Brud og Brudgommen dansedes ud af Ungdomslaget. Først dansede Bruden en Totur rundt med Pigernes Kreds, Brudgommen

Fig. 35. J. Exner: Brudgommen søger efter Bruden, som Pigerne prøver paa at skjule. Gammel Folkeskik fra Hedeboegnen. 1880.

med Karlens. Derefter dansede Bruden i en Tretur med Konerne og Brudgommen med Mændene. Og efter disse indledende Danse deltog alle Gæsterne paany.

Senere paa Natten sattes i nogle Egne et Bord ind i Dansesalen; bag ved tog Brudeparret Plads, og Forloverne stod hos som Skænkere. Og nu begyndte man at drikke Skaaler. Brudgommen udbragte tre Skaaler, for sin Brud og for sig selv, for Forældrene samt for hele Selskabet, hver Gang drak han først af Glasset og rakte det derefter til Bruden, for at hun skulde drikke. Derpaa traadte alle Gæsterne frem, Par efter Par, og hvert Par drak ligeledes tre Skaaler: for Brudepar, for Forældre eller Forlovete, for Musikantere

eller Selskabet eller Konen eller Kæresten. Og hvert Par lagde sin Sølv mønt i en Skaal foran Brudeparret; det var den sædvanlige Brudegave. I Nattens Løb blev der ogsaa paany givet Spillemandspenge.

Efterhaanden var det vel gaaet af Brug, at man fulgte Brudeparret til Sengs med Blus og Lys; men endnu i Mands Minde har det været Skik, at Morgenen efter Brylluppet brød man ind til de nygifte, anført af Brudens Moder, for at opvarte dem med Vin og Kage paa Sengen. — Paa anden Gildesdag fulgte Gæsterne Brudeparret til Kirken, og alt gik med Musik, Spisning og Dans som paa den første Dag. — Til tredie Dags Gilde var kun Mand og Kone fra hvert Sted med, medens ogsaa Børn, Tjenestefolk og Gamle havde deltaget de to første Dage. Og endelig fjerde Dag bragte Forgangsfolkene Laanetøjet hjem. En stor Del af Levningerne fra Gildet uddeltes til Fattigfolk.

Hele den store Højtidelighed gav Udtryk for tre Tanker, fra hvilke alle Skikkene og Ceremonierne kan forklares: For det første gaar Faderens Ret og Myndighed over Datteren over til Brudgommen, for det andet maa Brudeparret i denne skæbnesvangre Stund værnes mod alle usynlige Magter, der gaar paa Lur for at gøre ondt og spilde Ægteparrets Fremtids Lykke; for det tredie er det Ægteskab, der her indgaas, ikke en Sag, der kun vedrører Brudeparret; nej hele Landsbysamfundet har Ret og Pligt til at overvaage, at alt gaar ret og rigtigt til i alle Dele, naar Brud og Brudgom gaar ud af Ungdomslavet og ind i de gifte Mænds og Koners Lav; thi i dette Øjeblik lægges der Spirer, hvis Vækst har Betydning for alle langt ind i Fremtiden. Og som sædvanlig giver Skæbnen sine Bestemmelser til Kende; gennem Varslerne skimter Bryllupsgæsterne, i hvor stor Udstrækning det er lykkedes at besværgede de fjendlige Magter og at sikre Brudefolkene Held og Velfærd i deres Ægtestand.

Fig. 36. J. Exner: Den gamle Kone læser for sin syge Mand. 1897.

SYGDOM OG DØD.

NAAR et Par unge Folk var bleven gift, var noget af det først, de tænkte paa, at anskaffe sig Jordetøj, d. e. Ligklæder. Det vilde være meget slemt, dersom en af dem døde, og Ligtøjet ikke var til Stede. Naar det hændte, regnedes det for en Skam; det kunde tilgives den aller fattigste, men ikke den, der havde nogenlunde Raad. Jordetøjet lavedes af meget fint, hjemmevævet Lærred, og det laa altsaa rede i Dragkisten, tit i mange Aar. Der var ogsaa dem, der havde et Par fine Hørlærreds Lagener liggende; det var de samme, der havde været anvendt til Brudesengen; de blev gemt hen og aldrig brugt mere; Mand og Kone skulde hver have et af dem med i Kisten.

Der var jo ogsaa nok, der mindede om, at Livet er skrøbeligt og usikkert. Allerede det lille Barn svæver i Fare. Paa-faldende tidlig Modning og Udvikling tyder paa tidlig Død; var et Barn særlig klogt, vilde det snart dø: »saadan et bliver aldrig ret gammelt«. Og snart melder Sygdom og Skavanker sig ogsaa. Barnet kan faa Brokskade, eller det kan faa Skæver

(engelsk Syge); saa bliver det klædt helt af, lagt i en Vogn i Sengeklæderne og kørt ud i Skoven sammen med Forældrene. Faderen flækker en ung Eg et Stykke paa Midten, tværs gennem Marven, vider det ud, saa der bliver et temmelig stort Hul. Saa tager Moderen Barnet og rækker det gennem Hullet til Faderen. Alt maa foregaa stiltiende og efter Solens Nedgang. Træet bliver derpaa klemmt sammen og omviklet paa det Sted, hvor det er spaltet, og efterhaanden som det vokser sammen, bliver Skaden helbredet.

Undertiden kunde man se en Busk, hvor der var bundet Linnedstrimler og Tøjtrævler paa. Saadanne skulde man vogte sig for at røre ved; de var hængt op af syge, og den som rørte ved dem, drog Sygdommen over paa sig.

Læger var der kun faa af, og man »var ikke krøben af sig«, gav ikke efter for lidt. Lægen blev ikke hentet, før det kneb. Den, som var altfor hurtigt med at køre efter Læge, blev ikke regnet for meget af de Gamle.

En af de værste Sygdomme, man havde at trækkes med, var Kolden, Koldfeberen. Til et bestemt Klokkeslet, f. Eks. hveranden Dag, fik den syge Kuldegysninger, og lidt efter begyndte han at ryste; han maatte da hurtigt i Seng; efter en Times Forløb rystede han, saa hele Sengen girede, og efter to Timers Feber var det hele forbi; men den syge var saa udmattet, at han næppe kunde rejse sig op i Sengen.

Med Ondt skal Ondt fordrives, mente den gamle Pundtærsker, da han fik Feberen. Han sad paa Langbænken med en stor Snaps Brændevin i den ene Haand og en Spiseskefuld Peber i den anden. »Du skal hælde Peberet i Glasset og røre om og saa drikke det ad een Gang«, sagde Konen i Gaarden. »Jeg mener, at nu tager jeg Snapsen i Munden og holder den der, og saa tager jeg Peberet i Munden, og saa løber det ned ad een Gang«. Men da Tærskeren stak Skeen i Munden, løb Snapsen ned, og der sad han og tyggede paa det bare Peber. Det var hjerteskrærende at se. Konen maatte skynde sig at skænke ham end en Snaps. Lidt efter lidt kom han til sig selv igen. — Om det hjalp? Det gjorde en god Støvle!

Saa var det maaske alligevel sikrere en Torsdag Aften at stille sig under en blomstrende Hyld og saa ryste den og sige:

»Jeg staar under Hylden den bolde;
 mig ryster den hede og den kolde.
 Gud give, hun nu ryste dig saa længe og mere,
 indtil Jomfru Maria faar Sønnen flere«.

Der kunde være kommet Edder og Gift i Kroppen paa een eller anden Maade; men Giften tabte sin Kraft, naar man manede den:

»Edder, som er kommen af Edderens Mund, skal forgaa som Kul i Aske, som Salt i Vand og som død Mand under Mulde«.

Eller man led af Gigt og Værk; saa skulde der smeltes Bly over den syge. Denne sad paa en Stol, og en stod ved Siden af ham og holdt en Spand Vand over hans Hoved; saa kom den kloge Kone med smeltet Bly i en gammel Tranlampe af Jern og heldte det i Spanden, mens hun stod og læste og mumlede noget, som de andre ikke kunde forstaa. Blyet størknede i Traade og Krøller og Stjerner. Men det var det skrappeste, sagde den kloge Kone, for saa drog det bedst. »Naa, hjalp det noget?« spurgte man deltagende den syge Dagen efter. — »Ja, Gud bedre det, nu er det i den anden Arm med«. »Saa skal du se, at nu er det i Færd med at fordele sig«.

Til den Tids Sundhedspleje hørte først og fremmest, at man sørgede for at faa sit Blod fornyet, saa det ikke stod i Kroppen for længe og blev surt og tykt og fyldt med onde Vædsker. En Gang eller to om Aaret lod Folk sig aarelade; saa kom Ladekvinden med sit Jern og sin Kølle og slog Hul paa en Blodaare; hun tappede en Spølkumme fuld af Blod og forbandt derefter Hullet. — Ogsaa ved Kopsætning eller ved Hjælp af Blodigler kunde man blive af med det fordærvede Blod.

Saa lykkedes det vel da i Almindelighed at holde Sygdommene i Ave og Døden paa Afstand; men det gik jo kun til en vis Tid. Saa var det øjensynligt af Tegn og Varsler, at nu var der et Dødsfald i Vente. »Det er nok imod noget«, sagde man saa. Paa et Tællelys kan den smeltede Tælle, idet den størkner, danne ligesom en Høvlespaan; det er imod Dødsfald i Familien. Galer Hanen i Midnatsstimen, vil en

snart dø; det samme er Tilfældet, naar man ved Nattetid hører Hundetuden, eller hvis en Høne slæber et Straa efter sig i Fjerene.

Og mens den gamle Syge ligger derinde i Himmelsengen og fingrer ved Sengehalmens Straa, tager Varslerne til: Væggeormen arbejder i Lervæggen, det er »Dødningeuret«, der slaar. Om Natten banker det paa Vinduer og Døre, det smækker med Kistelaagene, og det rasler med Dørenes Klinkefald. Man kan høre, hvorledes der om Natten af hemmelighedsfulde Væsener gøres Forberedelser til den forestaaende Begivenhed: Skufferne i Dragkisten, hvor Dækketøjet ligger, bliver trukket ud. Paa Loftet rumsteres der med Ting og Redskaber, der kommer i Brug ved Begravelsen. Man hører Lyde, som naar Snedkeren banker paa Kistelaaget og skruer det fast. En Nat før Dødsfaldet er der en af Husets Folk, som ude paa Bygaden møder Ligeskaren; han kan kende Personerne i Følget og Hestene for Vognen. Han bliver trængt helt ned i Vejgrøften — eller han kan kaste sig ned paa Vejen, og da tamper Ligs-karen hen over ham; det mærkes, som er det en Flok Gæs, der gaar over ham. Bag efter føler han sig daarlig og maa helst gaa i Seng med det samme og ikke komme ind, hvor der er Lys tændt. ·

Der var en gammel Mand, som, mens han endnu var rask og rørig, aftalte med en god Ven, at han skulde »køre ham hen«, naar han var død og skulde begraves. Da den gamle var død, bestemte Familien imidlertid, at en anden Mand skulde køre med Liget. Aftenen før Begravelsen ser Vennen ud ad sine Vinduer og opdagede en Ligs-kare, der kom forbi; han kendte flere af Følget, og Hestene for Ligvognen lignede bestemt hans egne: en sort og en Knapstrupper (hvid med mørke Pletter). Kusken kunde han ikke se tydeligt. Paa Begravelsesdagen blev en af den anden Mands Heste halt, saa han ikke kunde køre. Der blev da sendt Bud til Vennen om at køre. Han spændte den sorte og Knapstrupperen for og kørte selv, som han havde lovet den døde. — Han havde i Forvejen set den Ligs-kare, hvori han selv kom til at køre med Liget.

Stundom kan det være saa vaandefuldt og trække saa længe

ud, inden der bliver »løst op« for den Syge. Man skal da undersøge, om der ikke er noget i Vejen med Sengen. Hvis en, der ligger paa sit yderste, træffer at ligge paa Hønsesfjer, vil Dødskampen trække ud, til denne Pude er fjernet. Det samme er Tilfældet, hvis der er Havrehalm i Sengen. Hvis Kragetræerne lettes af Mønningen over Stuen, kan den døendes Sjæl ogsaa lettere forlade sit gamle Hjem.

Fig. 37. Chr. Dalggaard: Et Par gamle jyske Bønderfolk, der nyder Alterens Sakramente i Hjemmet. 1859.

Naar det var paa det sidste, blev der sendt Bud efter Præsten; Husets voksne Folk, stundom ogsaa Slægtninge og Naboer, nød da det sidste Nadvermaaltid sammen med den døende.

Hyppigst imødesaa de Gamle Døden med stor Ro. Man døde, naar det skulde være; saadan var nu Guds Vilje eller Skæbnen. Ikke blot Arveforhold ordnedes; den døende Mand gav selv Paabud om, hvilken Vogn og hvilke Heste han vilde køres hen med, hvorledes alt skulde indrettes ved Begravelsesgildet, hvilken Gris og Kalv der skulde slagtes o. s. v.

Og den gamle døende Moder fordelte sin Rigdom af Uldent og Linned, som hun selv havde spundet Traaden til i sit lange Liv. Datteren skulde have det Lærred, og Moderens Brudekjole skulde sys om til Datterens Sørgedragt. Den ene Søn skulde have det Vadmel, og den anden Søn den Dyne og de Lagner til sit snart forestaaende Giftermaal. Og den voksne Datter maatte love Moderen, at der ogsaa skulde være et godt og rigeligt Udstyr til den mindstes Bryllup om mange Aar. — Paa sin Vis hørte Dødsdagen ogsaa tit til Livets Højtider.

Fig. 38. Anna Ancker: En Begravelse. 1890.

JORDEFÆRD.

NAAR et Menneske var død, meddeltes det til Præst og Degn og Ligsynsmænd. Dødsfaldet forkyndtes for Sognet ved Ringning med Kirkeklokkerne. Med en hvidskrabet Kæp i Haanden sendtes en Pige ud for at bede nogle Kvinder af Slægten og Nabolaget om at komme for at lægge den døde paa Straa. Paa et Bord i Øverstestuen blev der bredt Straa; det var Langhalm, hvor Enderne blev klippet af langs Bordets Kant; derpaa blev der bredt et Lagen og lagt en Pude ved Hovedenden. Konerne vaskede og redte Liget, lagde det paa Straalejet og bredte et Lagen derover. Paa Brystet lagdes et Halmkors, dannet af et Par Rugstraa, og en Saks, der var lukket op, saa den dannede et Kors; — saa var der baade Kors og Staal paa den døde for at holde alt ondt borte. Og under Hagen blev der stukket en Salmebog. Spejle i Ligstuen tildækkedes med hvidt Lærred, og der hængtes hvide Lagener for Vinduerne. I Stuen sattes et lille Kar Vand. Saa kom Synsmændene og synede Liget.

Der blev sendt Vogn til Købstaden for at hente Fjæle til

Kisten. Snedkeren, som skulde lave den, fulgte med for at tage dem ud. I et Logulv eller et Huggehus i Gaarden op-slog han sin Høvlebænk; hans Saven og Høvlen og Sømmen blev Undertonen i Lighusets Uro. Naar Kisten var snedkret færdig og malet sort, sendtes der paa ny Bud efter Nabo-konerne, for at Kistelægget kunde finde Sted. Den døde blev da klædt i Jordetøj; en Kone jordedes med sin sorte Hue, som hun ogsaa havde baaret ved Brylluppet, og en Pige havde sin blaa Hue paa. Liget blev lagt i Kiste, og Langhalm, det havde ligget paa, blev omhyggeligt bundet sammen i et Par Knipper og lagt paa Loftet, til der blev Lig i Huset igen. Oppe paa nogle Fjæle, der hvilede paa Hanebaandene ved den ene Gavl, — afsides og godt i Fred — laa de to Knipper Langhalm, en Alen i Længden og et godt Spand i Tværmaal, og saa længe nogen mindedes, var de blevet brugt ved hvert Dødsfald i Gaarden. — Der var dog ogsaa de Steder, hvor de tækkede Lighalmen ind i Taget over Forstuedøren.

I ældgammel Tid indtog de forsamlede Kvinder et Maaltid siddende rundt om den døde, efter at han var lagt i Kiste. — Samme Dag blev Graven kastet, og der blev ringet over Graven.

Imidlertid forfattede Degnen det »Testimonium« over den døde, som endnu opbevares i mangan Bondegaard. Testimoniet er en kort Levnedsskildring af den døde tillige med nogle opbyggelige Betragtninger. Et Testimonium begynder f. Eks. saaledes: »Hvad sig anlanger at tale om den i Live Gud- og Dyd-elskende, nu i Døden salige Kone Maren Mik-kelsdatter, hendes Indgang i Verden, Livets Førelse samt (som vi haabe) salige Udgang af samme, lydende som følger: Billigt har Salomon sagt, at Dødsdagen er bedre end Fødselsdagen; thi naar vi fødes, føres vi til Møje, Jammer og Elendighed; men naar vi dø, da udføres vi fra alt dette o. s. v. o. s. v.« — Og Testimoniet fortsætter: »Vor salige Afdøde, Maren Mikkelsdatter, er født til Verden Anno 1776 den 12te Maj af kristelige Ægteforældre, Faderen den i Live agtbare og forstandige nu i Døden salige Mand Mikkil Nielsen, Mo-deren den i Live Gud- og Dyd-elskende Kone Malene Peders-dater o. s. v.« — og det slutter: »Ja, vor salig Afdøde viste

sig taalmodig og hengiven i Guds Vilje, ja forestilte sig, at hun havde faaet sin sidste Fjende, Døden, i Sigte, og søgte derfor at udruste sig til denne, at hun ej skulde overvindes af denne Fjende, men meget mere ved Jesu Døds-Kraft overvinde Døden. Lod hun sig derfor deelagtiggøre i sin Frelseres allerhelligste Legeme og Blod i Alterens Sakramente, og trøstede sig ved, at Herren snart skulde kalde hende fra denne Uselhed til sin himmelske Glæde og Herlighed, hvilket vi haabe skete sidste Fredags Formiddag Kl. henved 10 Slet, efter at hun her havde levet udi 25 Aar 6 Uger og 2de Dage, som var vor salige Afdødes ganske Aar og Alder«. — Ved Jordefærden blev dette Testmonium oplæst og derpaa gemt af den dødes Slægt.

En Bydekone eller Bydemand blev sendt ud for at indbyde til Jordefærd, og kun de indbudte fulgte til Graven. Bydemanden var klædt i mørk Dragt og havde høj Hat paa. Skulde han langt omkring, fik han en Hest at ride paa. I Reglen indbødes alle Slægtninge, Byens Gaardmænd, Møller, Smed, Hjulmand og Væver samt de Husmandsfolk, som havde haft nogen Forbindelse med Gaarden. Unge Piger indbødes som Sørgepiger. — Bydemanden stillede sig op indenfor Husets Stuedør og fremsagde sin Hilsen, der efter Omstændighederne kunde lyde f. Eks. saadan: »Jeg har en meget flittig Hilsen til Far og Mor og Børn her i Huset fra N. N. og hans Kone, om I vil være saa gode at møde der paa Tirsdag Formiddag Kl. 10 og faa et Maaltid Mad og følge deres afdøde Fader til hans sidste Hvilested, gaa med i Kirke og høre paa en Tale og følge med hjem igen og faa Middagsmad og være deres Gæst en Time eller to eller saa længe jeres gode Vilje tilsiger jer. Saa lover de at tjene jer igen paa bedste Maade, men dog helst i et glædeligt Tilfælde«.

Unge Karle indbødes til at besørge Klokkeringningen; paa Jordefærdsdagen mødte de tidligt, og vel forsynede med Mad, Øl og Brændevin drog de til Kirketaarnet for at øve deres Værk.

Hvidt og Sort var Sørgefarverne saa vel i Menneskenes Dragter som i Stuernes Udsmykning. Omhæng om Alkovesenge skulde være hvide med sorte Silkebaandssløjfer. Hvert af Bistaderne fik et Lagen om sig, om den spidse Ende af Bihatten blev der bundet et sort Baand.

Forberedelserne til Gildet og Bispisningen var som ved Barsel og Bryllup. — I Øverstestuen stod Ligkisten, hvor den døde laa med blottet Ansigt, og bagved stod et Bord med hvid Dug, hvorpaa der brændte et Par Lys i Stager, der var omvundne med Flor. — Naar Gæsterne havde spist Frokost, samlede de omkring den døde, og Degnen »sang Liget ud« : med Degnen som Forsanger sang Følget en Salme. De nær-

Fig. 39. J. V. Sonne: En Ligfærd. Ved Graven i Forgrunden venter Kvinderne for at pynte den. Motiv fra det nordlige Sjælland. 1859.

meste tog Afsked med den døde ved at stryge hans Kind eller røre ved hans Haand. Snedkeren og et Par andre Mænd lagde Laaget paa og skruede det fast. Der blev atter sunget en Salme, et Fag Vinduer blev taget ud, og Vinduesposten blev slaaet ud, hvorpaa Kisten blev løftet ud gennem Aabningen. Naar Vinduerne saa atter var sat i, kunde den døde, om han vilde, ikke finde ind i Huset igen; thi en Død maa altid gaa ind i Huset ad den Vej, han er kommet ud.

Naar der ikke var alt for langt til Kirken, blev Kisten baaret til Kirkegaarden paa en Baare. Der blev nøje lagt Mærke til, om den første, de mødte paa Vejen til Kirken, var en Kvinde eller en Mand; for den næste, der skulde dø

paa den Gaard, man var draget fra, vilde blive af samme Køn. Naar man nærmede sig Kirken, blev der ringet med begge Klokker. Degnen modtog Følget ved Kirkegaardslaagen; han gik foran og sang en Salme, mens Kisten bares over Kirkegaarden hen til Graven. Præsten kastede Jord paa, og der blev bedt et Fadervor og sunget en Salme ved Graven. Under Jordpaakastelsen og Bønnen blotter Præst og Følge Hovedet; de fleste holder Hatten med Skyggens øverste Kant op for Munden. Man sagde, at Præsten med Hatten for Munden mumlede nogle Ord, som Følget ikke kunde høre; det var en Besværgelse, for at den døde ikke skulde gaa igen. — Man gik derpaa ind i Kirken, hvor Ligprædikenen blev holdt. Her fortalte Præsten — i Overensstemmelse med Degnens Testimonium — den dødes Levnedsløb, hvornaar han var født, blevet gift, blevet Enkemand o. s. v. — Under Prædikenen kastedes Graven til.

Der var Sogne, hvor Følget jordede den døde; heri deltog alle Byens Mænd, men ikke de udenbys. Naar Graven var helt tilkastet, stillede Deltagerne sig op rundt om den og lod samtidig Spader og Skovle falde ned mod den. Hvis det var en Skovl, der faldt sidst, vilde det næste Lig, der skulde jordes, blive en Mand; hvis det var en Spade, blev det en Kvinde. — Den ældste Pige i den afdødes Slægt strøede Sand paa Graven. Først fra omkring 1840 smykkedes Gravene med Kranse. Før den Tid sattes der paa Gravene Buketter af Buksbom og Gran med Blomster af kulørt Papir; en Pind blev stukket op i Buketten og ned i Jorden.

Efter Hjemkomsten fra Kirken spiste og drak man og talte sammen — tit saas jo ved en saadan Lejlighed Slægtninge, der ellers boede langt fra hinanden. Man spillede ogsaa undertiden Kort, og Jordefærdsdagen og den følgende Dag forløb Gildet, som Gilder nu eengang holdtes; kun var der ikke Musik, og der blev ikke danset. At Syge og Fattige blev husket med Mad og Drikke, er en Selvfølge.

Og saaledes var nu en af Byens Folk stedt til Hvile med al Hæder. Den store Udfoldelse af Skikke, der maatte efterlevs, og Gildetilberedelserne til den dødes Ære bragte Husets Folk ud over den første Tids Sorg og Savn. Og saa var det alles Haab, at den døde nu havde Fred og kunde hvile i

Graven i Ro. Og det var ogsaa Tilfældet, hvis den døde havde fundet en naturlig Afslutning paa sit Livsløb og havde gjort Ret og Redelighed i enhver Henseende, saa ingen hemmelig Synd var usonet, og ingen Forpligtelse var ufuldbyrdet. Et kort Spand af Tid blev der strøt Sand paa Graven, og den blev hæget paa Aarets Højtider; maaske blev der rejst et Trækors paa den. Men inden mange Aar vilde Graven være en grøn Tue ligesom de mange andre grønne Tuer paa Kirkegaarden, hvor Sognets Folk i tusinde Aar var gravet ned. Ringerens Ko og Degnets Faar vilde da søge deres Foder paa denne Grav som paa alle de andre. Og Kirkegaarden var stedse Skolebørnenes bedste og mest ugenerte Legeplads. Hvor de hedenfarne Slægter hvilede i den sorte Muld, tumlede den ny Slægt sig i Solens klare Lys.

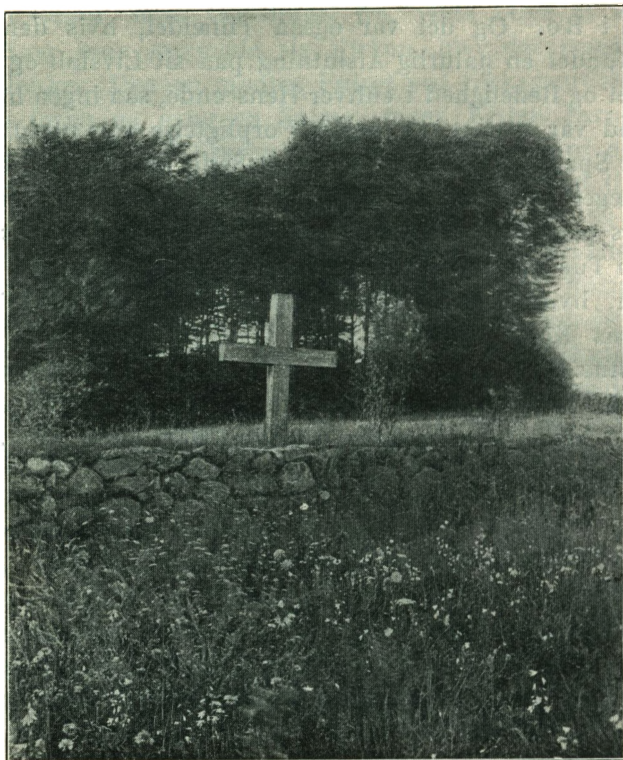

Fig. 40. Korset ved Konradineslyst, Vestsjælland.

GENFÆRD OG SJÆLEFRED.

NAAR den døde nu var stedt til Ro og Hvile paa Kirkegaarden — var han saa helt forsvunden af Tilværelsen? Nej, ingeniunde. I Mindet levede han jo stadig hos de levende: I Stolen ved Kakkellovnen havde den døde Kone plejet at sidde og spinde, og ved Vuggen havde hun siddet og vugget den lille. I Stalden havde den afdøde Mand jo gaet og puslet, fodret sine Heste i Mørkningsstunden og lagt Strølsen under dem til Rette for Natten. Enhver, der har mistet en af sine Nærstaaende, ved, at den dødes Billede hvert Øjeblik dukker frem, naar man færdes paa de Steder hvor man er vant til at se ham eller hende i deres daglige Virksomhed. Men bliver det saa ved dette Tankebillede, hvis Uvirkelighed

man let kan overbevise sig om ved Dagens Lys? — Naar Mørket er faldet paa, skimter man jo tit utydelige Skikkelser og hører uforklarlige Lyde. Intet Under, at Tankebillederne af de døde og alt det, som skimtes og anes i Mørket, slaar sig sammen til eet og tager Skikkelse som Genfærd.

Og den Tanke ligger nær, at hvor den døde i levende Live har haft sin Dont, der vil han ogsaa søge hen naar Mørket aabner ham en naadig Vej bort fra Gravens Muld. Det var jo ikke hver Nat, man løb paa et Genfærd; men det kunde ske, at der var en død, som havde en eller anden Ting at ordne hjemme i Gaarden, som han ikke var blevet helt færdig med, inden han døde — ja, i det hele taget maatte den døde vel interessere sig for, om alt nu gik der hjemme, som det skulde, og om alt blev holdt i god Hævd og Orden.

At der var noget, maatte selv de mest tvivlende indrømme. »Nej, jeg tror nu ikke paa Spøgeri«, saadan fortalte den gamle Husmand, »for jeg kan godt sige, at jeg har færdedes i mørke Nætter paa alle Klokkeslet, baade ved Midnat og Hanegal, og jeg har aldrig set noget — aldrig sgu — mere end een Gang, da jeg gik fra Kværrede og hjemad, jeg tjente jo hos Hans Jepes den Gang, — og saa som jeg allerbedst gaar, saa er der et graat Ting og gaar lige ved Siden af mig, men dog ved den anden Side af Vejgrøften, og det blev ogsaa ved at følge mig helt hjem. Jeg gik jo saa ind i Kammeret og gik i Seng; men som jeg laa der, kunde jeg godt høre, at Sele-tøjet, som hang paa den anden Side af Væggen, blev taget ned og hængt op igen. Saa Dagen efter, da jeg fortalte Vor Mor dette her, saa svarede hun blot: Naah ja, det har været den gamle Jeppe — han var død nogle Aar før — der har været hjemme og eftersat med det«.

Og det var ikke blot den gamle Bonde, der efter Døden gik og rumsterede i sin Stald. Ogsaa den døde Købmand færdedes ved Nattetid i sin store Gaard: Klokken over Butiksdøren kunde ringe uden at nogen rørte ved den. Og paa Tømmerpladsen gik den gamle (d. e. afdøde) Købmand og talte Brædderne i Tylvter; de kunde høre, at der blev talt til tolv, og saa forfra, om og om igen.

Det var derfor ikke sært at Kirkegaarden, der i Dagslyset laa saa grøn og fortrolig, ved Nattetid blev et skummelt og uhyg-

geligt Sted, hvor ingen med sin gode Vilje kom eller gik forbi. To Gaardmænd, som var gode Venner og ofte kom sammen, boede paa hver sin Side af Kirkegaarden. Blev det saa ud paa Aftenen, inden de skiltes, naar den ene var i Besøg hos den anden, saa fulgte den ene af Vennerne den anden til midt for Kirkegaarden, og mens de fjernede sig fra hinanden, talte de højt sammen og skyndte sig hver til sin Side alt hvad Remmer og Tøj kunde holde. Det var et Par af Sognets mest oplyste Mænd.

Det var jo heller ikke enhver, der var blevet jordfæstet med med al Hæder og Ære og under Varetagelse af de sædvanlige Skikke. Man kunde endnu for en 70 Aar siden være Vidne til et Optrin som dette: en Soldat havde hængt sig i en lille Skov ved Landsbyen. Der blev tømret en Kiste sammen af raa Brædder; deri blev Liget lagt, og Rebet, han havde hængt sig i, blev kastet ned til ham; han blev smidt paa en Arbejdsvojn og blev saa uden noget Følge kørt hen til Siden af Kirkegaardsmuren, hvorfra Kisten blev skubbet ind paa Kirkegaarden; Selvmorderen maatte ikke bæres gennem Kirkegaardslaagen. Under Eder og raa Tale af nogle halvfulde lejede Karle blev Kisten bragt hen i et Hjørne af Kirkegaarden. Da den blev sænket i Graven, lød der ikke andet end Banden og Vittigheder. En Jordbunke mellem Nælder og Skræpper var Gravstedet. — I de Tider kunde ingen tro, at en Mand, der var jordet paa denne Maade, fandt Ro i sin Grav. Som de levende havde handlet med ham, kunde de ikke vente noget venligt Møde med ham, hvis de traf ham ved Nattetid. Naturligvis havde man skubbet ham ind over Kirkegaardsmuren, for at han i hvert Fald skulde blive paa den indgærdede Kirkegaard; for de døde maa ud samme Vej de er kommet ind. Men hvem kan føle sig helt tryk for hvad Kneb en Genganger kan hitte paa?

Men selv hvor der ikke foreligger egen Brøde hos den døde eller nogen Efterladenhed og Krænkelse fra de levendes Side, tænker Folketroen sig, at den døde ikke altid fuldstændig kan finde Hvile og Ro. Hvis den døde har en ugjort Skyldighed, en forsømt Pligt, et afbrudt Gøremaal, maa han stadig efter Døden stræbe at finde en Afslutning. Og det er de levendes Pligt at sørge for, at den døde kan fuldbyrde sin

Gerning ret og rigtig i alle Maader, — saa han omsider kan faa Fred.

Døde en frugtsommelig Kvinde, maatte man give hende Saks og Naal og Traad og Linned til Børnetøj med i Kisten ellers vilde hun ikke faa Ro i Graven. — Da en Mand en Aften kom forbi Kirkegaarden, blev han forfulgt af et Genfærd af en frugtsommelig Kvinde, der klagede sig, at hun ikke havde faaet Børnetøj med. Han rev da sin Skjortegere af og kastede tilbage til hende. Men hun blev ved at følge ham et langt Stykke hen ad Vejen og jamrede: »Her er lidt til eet, men slet ikke til to.« Hun havde altsaa født Tvillinger i Graven.

Døde en Kone i Barselseng, skulde hun have sin sorte Kjole paa i Graven, og Offerpenge skulde gives hende med i Kisten. Dagen efter at hun var jordet, kunde Præsten finde Offeret under Alterdugen. I Midnatsstunden havde hun rejst sig i sin Kirkegangsklædning og gaaet sin Offergang. — En Kone i Skt. Søren Holmstrup paa Sjælland blev ved at være syg efter en Barnefødsel. En Gigtskygdom, hun længe havde lidt af, blev saa voldsom efter Fødslen, at hun aldrig kunde forlade Sengen, skønt hun levede i 30 Aar derefter. Konen fik altsaa aldrig, mens hun levede, gjort sin Kirkegang efter Barnet. Hun havde i de lange Aar Offerpengene liggende rede til at faa med i Kisten, og hendes sorte Kjole laa og ventede paa at blive brugt endnu den sidste Gang.

Skelflyttere og Folk, der havde maalt falsk ved Landmaa-ling, fandt ikke Ro efter Døden, før deres Forseelse var gjort god igen. Hvor sligt var sket, kunde man ved Nattetide høre, at der blev raslet med Landmaalerkæder, og der var Stemmer, der raabte: »Her er Agre og rette Skel«.

Paa Enemærkegaarden boede der en Mand, der havde en Trætte om et Skovstykke. Af Retten blev der dømt, at naar han turde sværge paa, at Skoven var hans, havde han vundet sin Sag. Han lagde da Jord af sin egen Mark i sine Sko og satte Kviste af sin egen Skov i sin Hat. Derpaa mødtes han med Modparten og Rettens Folk i den omstridte Skov, og saa svor han, at den Jord, han stod paa, var hans, og at det Træ, han havde over sig, ogsaa var hans. Paa den Maade fik han Skoven. Men da han døde fik han ingen Ro i sin

Grav. Hver Midnat gaar der en lille graa Mand gennem Ene-mærkegaarden, mens Hunden tuder, og der lyder Klage i Luften.

Man kan sagtens begribe, at det tit maa være en træls og kedsommelig Stilling at være Genganger, som nu med Jens Jæn fra Reersø paa Sjælland. Reersøerne havde i gamle Dage, før de selv fik Kirke, en urimelig lang Kirkevej, forbi Dalby til Kirke-Helsinge. Jens Jæn var død og begravet; han vilde hjem til Reersø — hvad han nu vilde der efter. Og han førte sin Ligkiste med sig — hvorfor han nu gjorde det. Kisten væltede han frem, som naar en slaar Kolbøtter. Der var mange, som havde hørt Dumpene. Det var en langsom og besværlig Maade at komme frem paa; men det tager en Reersøer aldrig i Betragtning, og ihærdig var han. Men da Vejen var saa lang, naaede Jens Jæn aldrig til Reersø; for ved første Hanegal skal Gengangerne jo være i Graven igen.

Genfærd har det ellers som levende Mennesker; der er dem, der aldrig gør en Kat Fortræd, og der er dem, der er ondskabsfulde, saa ingen kan nære sig for dem. I saa Fald er der ingen anden Udvej end at se at faa dem manet ned; men det er ikke altid saa lige en Sag. — Paa Wedelsborg var der en Jomfru som gik igen og udbredte Skræk og Rædsel. Greven lod alle Godsets Præster sammenkalde, om de kunde faa hende manet ned. Men det var ikke saa let gjort, for Præsterne skal, naar de befatter sig med den Slags, have rent Mel i Posen. Og hvor mange har det? Hun slog Bogen ud af Haanden paa den ene Præst efter den anden, og lod dem højlydt deres Synder vide, saa at de ingen Vej kunde komme med hende. Hun sagde rent ud til dem at hun frygtede ingen af Præsterne paa hele Godset uden Hr. Mikkell med de sie Bøwser fra Tanderup. Og han var der ikke, da de begyndte at mane hende. Hr. Mikkell med de side Bukser holdt imidlertid med sin Vogn ude i Skoven; han lod det ene Hjul tage af Vognen og lægge op i den. Saa siger han til Kusken: »Nu kan du holde her, til jeg kommer igen. Kommer der nogen som vil have dig til at køre for sig, skal du nægte det. Du skal ikke køre, førend jeg lægger Hænderne paa Skulderen af dig og siger: »Saa kør nu i Guds Navn«. Det skal den anden nok lade

være at gøre«. — Hr. Mikkell kom da ind i Gaarden, hvor alle de andre Præster stod i stor Forlegenhed med Spøgelset; han gav sig nu i Lag med hende, og hun maatte pænt følge med ud i Skoven, hvor Vognen stod. Der var jo ganske rigtigt kommet en i Præstens Skikkelse og havde sagt til Kusken, at nu skulde de af Sted; men Kusken havde nægtet at køre, da han ikke havde baaret sig ad som Præsten havde sagt. Nu lod Hr. Mikkell Jomfruen tage fat i den Aksel, hvor Hjulet var taget af; han lagde Hænderne paa Kuskens Skuldre og sagde: »Kør nu i Guds Navn«. Og saa piskede Kusken paa Hestene, og Genfærdet maatte gøre det ud for det ene Hjul. Da de saa var kommet et godt Stykke ind i Skoven, manede Hr. Mikkell fra Tanderup med de side Bukser Jomfruen ned i den sorte Jord.

Der var jo Genfærd, der var saa stridige, at der maatte drives en Pæl ned igennem dem efter at de var manet i Jorden. Og de holdt sig kun i Ro, saa længe Pælen sad igennem deres Krop — og knap nok det en Gang! — Saadan var der manet en Munk ned i en Dam ved Munkebjerg ved Vejle, og der var drevet en Pæl ned gennem ham. Ikke desto mindre havde han et Tøjrsdrag, hvor han kunde færdes, og hvor andre helst maatte holde sig fra. Naar der kom et Stykke Kvæg ind paa Munkens Omraade, hængte han det ved Halen op i Trætoppene. Engang da Dammen var tillagt, løb nogle Børn paa Isen og legede; en enkelt skred helt hen til Pælen og gav sig til at ruske i den. Da lød det nede fra Dybet: »Nokke, nokke bejer ve, a op, og do nier« (rok, rok, tag bedre ved, jeg op, og du ned). Barnet slap i Hast Pælen, og alle skyndte sig bort fra Dammen.

Den Dag i Dag har man enkelte Steder et synligt Minde om, hvorledes man maa værne sig mod Genfærd. I Nærheden af den sjællandske Herregaard Konradineslyst nær ved Landevejen fra Ruds Vedby til Skellebjerg staar der paa et Stengærde et solidt Egetræs Kors. Paa det Sted blev for mange, mange Aar siden en Husjomfru fra Konradineslyst myrdet. En lille Hund var med hende den Aften, Udaaden fandt Sted. En Tid efter anfaldt denne lille Hund paa en ualmindelig bidsk Maade en Mand der stod paa Skibsbroen i Kalundborg. Derved fattede man Mistanke til ham, han

blev anholdt og fik sin retfærdige Straf. Paa Mordstedet blev rejst et Kors. Dette Kors forfaldt og smuldrede bort. Men da gav det sig til at spøge paa Konradineslyst og paa Vejen, hvor Korset havde staaet. Saa blev der rejst et nyt — det, som staar der endnu, og der blev igen Fred for Spøgeriet.

De levende og de døde skal helst færdes hver i sin Verden. Derfor skal ethvert Menneske gøre Ret og Skel, mens Tid er; man skal, mens man er i Live, øve sin Skyldighed og Pligt, saa ingen af de tilbageblevne har noget at kræve af en efter Døden, og de levende skal ogsaa give den døde al den Ret og Hæder som tilkommer ham, saa den døde ikke har noget Krav paa de levende. Hvor en hemmelig Udaad er øvet, eller hvor Livet er blevet alt for hastigt og pludseligt afbrudt, vil der være Fare for Genfærd. Bedst er det at dø efter fuldbragt Gerning og uden Skyld til noget Menneske. Da er Livet fuldbyrdet under Ligevægtens Lov. Da faar Sjælen Fred.

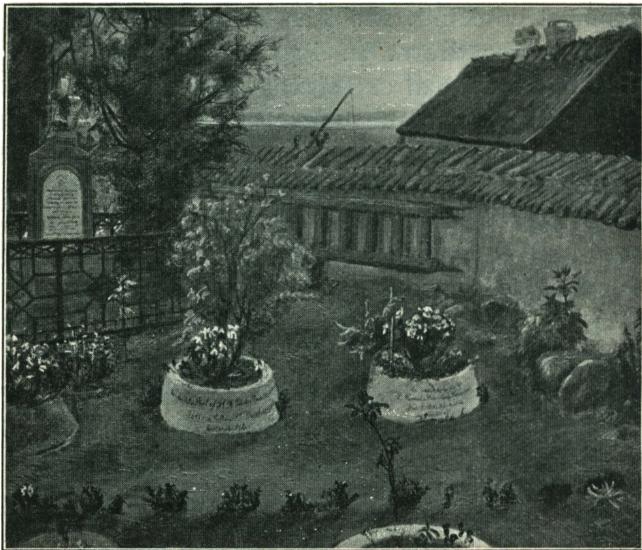

Fig. 41. L. A. Ring: Kirkegaarden i Vejle. 1884.